

Liahona

**Ngaahi Tukufakaholo
'o ha Mo'ui Angatonu
'Oku Potupotutatau,
p. 30**

**Tupulaki 'a e Ongoongolelei 'i
he 'Otu Motu Kalapakosi, p. 22**

**Langa e Fakamo'oni 'a e To'u
Tupu 'i he Mūsiká, pp. 52, 54**

**Fakakaukau ki he Palani 'a e
'Otuá Ma'akú, p. 60**

Ko e Tānakí, fai 'e Joshua Wallace Jensen

The 1997, na'e fakatāta'a 'i ai 'e he Kāingalotu "paionia" 'o onopōnī 'a e fononga ko ia mei he Nofo'anga Fakafa'ahita'u Momokó, mei Nepulasikā ki he Tele'a Sōlekí, ke fakamanatu 'aki e ta'u 'e 150 'o e tū'uta ki ai 'a e kau paioniá 'i he 'aho 24 'o Siulai 1847. 'Oku fakatefito 'a e 'imisí ni mei he fakatātā ko iá. 'Oku kaunga tonu e himi ko ia ko e "Ha'u Kāingá 'Oua Manavahē," 'a ia na'e fa'u 'e William Clayton 'i he 1846, ki he ongo kulupu paioniá fakatou'osi:

Hau Kāinga 'oua manavahē;
Ke tau fiefiá.
Neongo e faingata'a e fonongá,
Te tau ma'u 'a e palé.
'Oku lelei 'etau ngāué
'I he'etau fai mālohí;
Kapau te tau faitotonú—'E lelei! 'E lelei!
(*Ngaahi Himí*, fika 18.)

NGAAHI PŌPOAKÍ

4 Pōpoaki 'a e Kau Palesitenisī
'Uluakí: 'Ofa 'i 'Apí—Enginaki
mei Hotau Palōfitá

Fai 'e Palesiteni Thomas S. Monson

7 Pōpoaki 'a e Faiako 'A'ahí:
Ko ha Kautaha 'o ha
Hou'eiki Fafine Anga
Mā'oni'oni

NGAAHI TALANOA LALAHÍ

20 Ongo Paionia mei he
Senituli 'e Ua

Fai 'e Allison Ji-Jen Merrill

22 'Otu Motu Fa'u 'e he Afí
mo e Tuí: Ko e 'Otu Motu
Kalapakosí

Fai 'e Joshua J. Perkey

30 Ko e Tukufakaholo 'o ha
Mo'ui Angatonu 'Oku
Potupotutatau

Fai 'e 'Eletā L. Tom Perry

NGAAHI TAFa'AKÍ

8 Fanga Kí'i Me'a liki
mo Faingofua

11 Ko e Ngāue 'i he Siasí:
Te ke Lava 'o Tuku Mai
Haku Tāpuaki?

Fai 'e Jennifer Rose Maddy

12 'Oku Mau Lea 'ia Kalaisi:
Ko e To'o kiate Au Hono
Huafá

Fai 'e Jacob F. Frandsen

14 Ko e Me'a 'Oku Tau Tui Kí Aí:
Na'e Tuku mai Kitautolu 'e
he 'Otuá ki he Māmaní ko ha
Mēmipa 'o ha Fāmilí

16 Hotau Ngaahi 'Apí, Hotau
Ngaahi Fāmilí: Paionia
Loto-to'a 'e Toko Taha,
Faitāpuekina ai ha Ngaahi
To'u Tangata Lahi

18 Talafungani 'o e Ongoongo-
lelei: Ala atu 'i he Nima
Fakahaofi

Fai 'e Palesiteni
Gordon B. Hinckley

38 Ngaahi Le'o 'o e Kau
Mā'oni'oni 'i he Ngaahi
'Aho Kimui Ní

74 Ngaahi Ongoongo 'o e Siasí

79 Ngaahi Fakakaukau Ma'á e
Efiafi Fakafāmilí 'i 'Apí

80 Kae 'Oua Ke Tau Toe
Fe'iloaki: Ko e Talanoa
Fakatātā 'o e Fu'u Siainé

Fai 'e Anton T. Kumarasamy 'i
hono talanoa'i kia Linda J. Later

'I HE TAKAFÍ

'I mu'á: tā fakatātā 'a Jerry Garn.

'I muí: tā fakatātā 'a © iStockphoto.

42

42 Na'á Ne 'Eke Mai la Kiate Au?

Fai 'e Joelyn Hansen

'E lava nai 'e ha taha kei talavou hangē ko aú ke fakahoko 'a e fatongiá ni?

48

46 Ngaahi Fehu'i & Tali

Ko e hā e tali 'oku totonu ke u fai 'i he taimi 'oku pehē ai 'e hoku ngaahi kaungāme'á 'oku 'ikai lava ha tangata 'o mamata ki he 'Otuá?

48 Ko e Siasi Mo'oni mo Mo'ui pē Tahá

Fai 'e 'Eletā Dallin H. Oaks
Ko e hā e 'uhinga 'o e pehē ko hotau siasi pē taha 'a e Siasi mo'oní?

52 Ko ha Hiva mo ha Lotu

Fai 'e Adam C. Olson
Na'e 'ilo 'e Tileni 'a e me'a ke fai 'i he taimi ne fie ma'u ke a'u ai ki ha nota mā'olungá.

54 Hivá 'i Singapoa

Fai 'e Michelle Hsieh mo Cerys Ong

57 Ko e Kau Paionia 'o Onopōní

58 Pousitaá: 'Oku 'i ai ha Founga ke Hao ai

62

59 Fakamo'oni Makehe: Ko e hā te u lava 'o ako mei he folofolá?

Fai 'e 'Eletā D. Todd Christofferson

60 Ngaahi Fakakaukau

Fai 'e Sheila Kindred
Ko e hā e me'a 'oku teuaki mai 'e he kaha'ú ma'akú?

62 Ko 'Etau Pēsí

64 Ko Hono 'Omi 'o e Palaimeli ki 'Apí: Ko Hoku Sinó ko ha Temipale la 'o e 'Otuá

Fai 'e Vicki F. Matsumori

66 Ngaahi Talanoa 'o Sīsuú: Ko Hono Tāpuaki 'i 'e Sīsū 'a e Fānaú

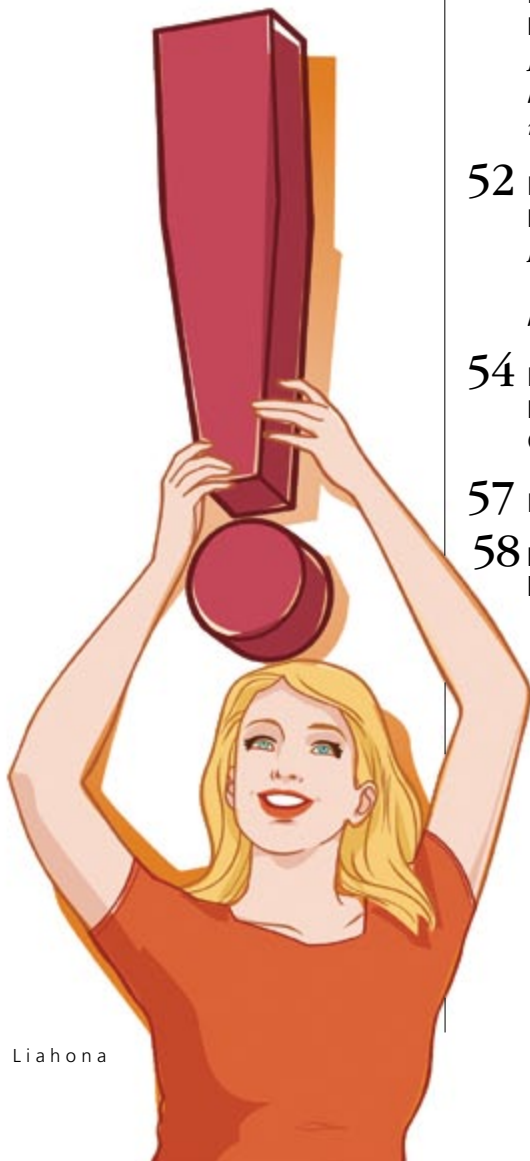
Fai 'e Diane L. Mangum

68 Kumi ha Kakai ke Ako'i

Tokoni 'i e kau faifekau ke a'u ki he feitu'u 'e fai ai 'enau ako'i.

69 Fakakaukau Lelei

70 Ma'á e Fānau Īkí

Vakai angé pe te ke lava 'o 'ilo 'i e Liahona 'oku fūfuu 'i 'i he makasini ko 'eni. Ki 'i tokoni: va'inga he la'aá.

**'AOKOSI 2011 VOLUME 35 FIKA 8
LIAHONA 09688 900**

Ko e makasini fakavaha'apule'anga fakalao 'eni 'a e Siasí 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Nī

Ko e Kau Palesitenisí 'Uluaki: Thomas S. Monson, Henry B. Eyring, Dieter F. Uchtdorf

Ko e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Ua: Boyd K. Packer, L. Tom Perry, Russell M. Nelson, Dallin H. Oaks, M. Russell Ballard, Richard G. Scott, Robert D. Hales, Jeffrey R. Holland, David A. Bednar, Quentin L. Cook, D. Todd Christofferson, Neil L. Andersen

Ētitā: Paul B. Pieper

Kau 'Ētivaisā: Keith R. Edwards, Christoffel Golden Jr., Per G. Malm

Talēkita Pulē: David L. Frischknecht

Talēkita 'o e Ngāue Faka'ētita: Vincent A. Vaughn

Talēkita Fokotu'utu'ú: Allan R. Loyborg

Talēkita Pulē: R. Val Johnson

Ongo Tokoni 'Ētita Pulē: Jennifer L. Greenwood, Adam C. Olson

Kaungā 'Ētita: Ryan Carr, Susan Barrett

Kau Ngāue Faka'ētita: Brittany Beattie, David A. Edwards, Matthew D. Flitton, LaRene Porter Gaunt, Larry Hiller, Carrie Kasten, Jennifer Maddy, Melissa Merrill, Michael R. Morris, Sally J. Odekirik, Joshua J. Perkey, Chad E. Phares, Jan Pinborough, Janet Thomas, Paul VanDenBerghe, Melissa Zenteno

Talēkita Pule Faka'āti: J. Scott Knudsen

Talēkita Faka'āti: Scott Van Kampen

Pule he Fakatahataha'i 'o e Makasini: Jane Ann Peters

Kau Pule Mā'olunga ki he Fakatāā: C. Kimball Bott, Thomas S. Child, Colleen Hinckley, Eric P. Johnsen, Scott M. Mooy

Kau Ngāue ki he Fakatātā mo e Fakatahataha'i 'o e Makasini: Collette Nebeker Aune, Howard G. Brown, Julie Burdett, Reginald J. Christensen, Kim Fenstermaker, Kathleen Howard, Denise Kirby, Ginny J. Nilson, Ty Pilcher

Fokotu'utu'ú: Jeff L. Martin

Talēkita ki he Pāki: Craig K. Sedgwick

Talēkita ki hono Tufaki: Evan Larsen

Kau Ngāue ki he Liahonā 'i Tongā:

'Ētita: Tūlima L. Finau

Tokoni 'Ētita: Vika Taukolo

Kaungā 'Ētita: Siale Hola

Ko e totongi ki hono fakakātoa 'o e ngaahi *Liahonā* he ta'ū 'oku TOP \$3.60. Ko e tu'a-sila 'eni ke fai mai ki ai 'a e totongi mo e ngaahi faka'ēke'ēke. Senitā Tufaki'anga Nāunau, Siasí 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Nī, PO Box 109, Nuku'alofa, Tongatapu, Tonga. Telefoni (676) 29-176.

'Omi 'a e ngaahi fakamatalā mo e ngaahi faka'ēke'ēke ki he *Liahona*, Rm. 2420, 50 E. North Temple St., Salt Lake City, UT 84150-0024, USA; pe 'i-meili ki he: liahona@ldschurch.org.

Ko e *Liahonā* (ko ha lea 'i he Tohi 'a Molomonā 'oku 'uhinga ia ko e "kāpasa" pe me'a "fakahinohino") 'oku pulusi 'a e Makasini Fakavaha'apule'anga 'i he lea faka-'Alapēniā, 'Amēniā, Bislama, Kemipoutia, Pulukālia, Sepuano, Saina, Kolōesia, Seki, Tenima'ake, Hōlani, Pilitānia, 'Esitōnia, Fisi, Finilani, Falaniseē, Siamanē, Kalisi, Hungali, 'Aisilēni, 'Initonēsiā, 'Itali, Siapani, Kilipati, Kōleā, Letiviā, Lifuēniā, Malakasi, Māselisi, Mongokōliā, Noauē, Pōlani, Potukali, Lumēniā, Lūsiā, Ha'amoā, Silōveniā, Sipeini, Suisalanī, Suēteni, Takālokā, Tahiti, Taileni, Tongā, 'Iukuleini, 'Eitu mo e faka-Vietinēmi. ('Oku kehekehe pe 'a e tu' o lahi hono pulusi, 'o fakatatau mo e lea fakafonua.)

© 2011 'e he Intellectual Reserve, Inc. Ma'u 'a e totonu fakalao kotoa pē. Paaki 'i he 'lunaitēi Siteiti 'o 'Amelika.

'E lava ke hiki ha tatau 'o e ngaahi fakamatala mo e ngaahi fakatātā 'i he *Liahonā* ke faka'aonga'i ki he ngaahi me'a 'a e Siasí 'oku 'ikai fakakomēsialē pe faka'aonga'i pē 'i 'api. He 'ikai lava ke hiki tatau ha ngaahi nāunau 'oku fakahaa'i atu ai hano fakatapatapui, 'i he tafa'aki 'oku fakamatalā ai e tokotaha 'oku 'a'ana e fakatāā. 'Oku totonu ke fakatu'asila 'a e ngaahi fehu'i ki he Intellectual Property Office, 50 East North Temple Street, Salt Lake City, UT 84150, USA; 'i-meili: cor-intellectualproperty@ldschurch.org.

For Readers in the United States and Canada:

August 2011 Vol. 35 No. 8. LIAHONA (USPS 311) Tongan (ISSN 1522-9254) is published monthly by The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, 50 East North Temple, Salt Lake City, UT 84150. USA subscription price is \$10.00 per year; Canada, \$12.00 plus applicable taxes. Periodicals Postage Paid at Salt Lake City, Utah. Sixty days' notice required for change of address. Include address label from a recent issue; old and new address *must* be included. Send USA and Canadian subscriptions to Salt Lake Distribution Center at address below. Subscription help line: 1-800-537-5971. Credit card orders (Visa, MasterCard, American Express) may be taken by phone. (Canada Poste Information: Publication Agreement #40017431)

POSTMASTER: Send address changes to Salt Lake Distribution Center, Church Magazines, PO Box 26368, Salt Lake City, UT 84126-0368.

Toe Lahi Ange 'i he 'Initanetī

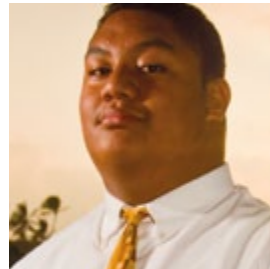
Liahona.lds.org

MA'Á E KAKAI LALAHÍ

Na'e toki fokotu'u fo'ou e Siasí 'i he 'Otu Motu Kalapakosí (vakai, peesi 22). **Ki ha ngaahi tā lahi ange** 'o e kāingalotu 'o e Siasí mei he 'Otu Motu Kalapakosí, vakai ki hewww.liahona.lds.org.

MA'Á E TO'U TUPÚ

Vakai, ki he www.liahona.lds.org 'o **fanongo kia Tileni** (vakai, peesi 52) 'okú ne hiva'i ha fo'i hiva mei he ngaahi fasi semineli he Fuakava Motu'á 'i he lea faka-Tongá.

MA'Á E FĀNAÚ

Na'á ke 'ilo nai 'oku fakafuofua ki ha fānau Palaimeli 'e toko taha miliona he māmanī? **Fe'iloaki mo ha ni'ihī 'o kinautolu** 'i he www.liahona.lds.org.

'I HO'O LEA FAKAFONUUA PĒ 'A'AÚ

'Oku ma'u 'a e *Liahonā* mo e ngaahi tohi kehe 'a e Siasí 'i ha ngaahi lea fakafonua lahi 'i he www.languages.lds.org.

NGAAHI TEFITO 'I HE MAKASINI KO 'ENÍ

'Oku fakafofonga 'i e he mata'ifikā 'a e peesi 'uluaki 'o e fakamatalā.

Ako folofolá, 30, 46, 59

Fakahaofi, 18, 80

Fakamo'oni, 46, 48

Fakamo'ui mahakí, 66

Fakatomalá, 58

Fakaului, 16, 20, 22, 39

Fāmilí, 4, 14

Fine'ofá, 7

Hisitōlia 'o e Siasí, 8, 16, 18

Kau paioniá, 18, 57

Ko e 'Iló, 30

KoloaTukufakaholó, 60

Lakanga Fakataula'eikí, 48

Lea 'o e Potó, 30, 64, 73

Lotú, 38, 52

Me'a fakapa'angá, 41

Mūsiká, 52, 54

Ngaahi tāpuaki 'o e Lakanga

Fakataula'eikí, 11

Ngaahi uiui'í, 42

Ngāue fakafaifekau, 22, 68

Ngāue fakatemipalé, 22, 39

Ngāue tokoni, 18, 22, 40, 42

Potupotutatau, 30

Sākalamēnití, 12

Sino matelié, 64, 73

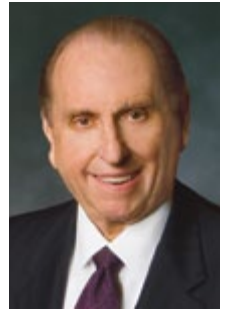
Sisū Kalaisi, 12, 66

Tamai Hēvaní, 46

'Ulungāngá, 30

Uouangatahá, 22

Vahehongofulú, 70, 72

Fai 'e Palesiteni
Thomas S. Monson

'Ofa 'i 'Apí

ENGINAKI MEI HOTAU PALŌFITÁ

Mo'ui Mohu Tāpuekina 'a e Fāmilí

“I he taimi kuo tau ma'u ai 'o lahi pea fononga lōloa mai 'o mamata ki he tu'unga ta'epau mo fakangalingali 'oku 'i ai 'a e māmaní, 'oku toe tupulaki ai 'etau loto hounga'ia koe'uhi ko e faingamālie 'oku tau ma'u ke kau ki ha me'a 'oku tu'uloá—'a e 'apí mo e fāmilí pea mo e 'ofa mateaki hotau ngaahi 'ofa'angá. 'Oku tau 'ilo'i ai 'a e 'uhinga 'o hono ha'i fakataha kitautolu 'e he fatongiá, faka'apa'apá, mo e ongo'i 'oku tali lelei kitá. 'Oku tau ako he 'ikai ha me'a te ne lava 'o fetongi mo'oni 'a e feohi monū'ia 'oku tau fai he mo'ui fakafāmilí.”¹

Vahevahe 'Etau 'Ofá

“Lea lelei ki ho'o ki'i tamasi'i pea fā'ofua ki ai; toutou lea ange, 'Oku ou 'ofa 'iate koe'; toutou fakahā kiате ia ho'o hounga'ia. 'Oua na'a teitei 'ai ke mahu'inga ange ha palopalema 'oku teu ke fakalelei'i 'i ha taha 'oku totonu ke 'ofa'i. 'E mavahe atu e ngaahi kaungāme'á, tupu e fānaú 'o lalahi, pea mālōlō e kakai 'oku tau 'ofa ai. 'Oku faingofua pē hono tukunoa'i e ni'ihi kehé, kae 'oua kuo a'u ki he taimi te nau mavahe ai meiate kitautolú pea ha'u leva 'a e ongo 'fēfē nai kapau' mo e 'kapau pē ā na'e.' . . .

“Tau fakamahu'inga'i e mo'uí, pea fekumi ki he fiefiá he fonongá mo vahevahe 'etau 'ofá ki he ngaahi kaungāme'á mo e fāmilí. 'E 'i ai pē 'a e 'aho, he 'ikai ke tau a'u ai ki he 'apongipongi. 'Oua mu'a na'a tau tukunoa'i e me'a 'oku mahu'inga tahá.”²

Fakahaa'i 'o 'Etau 'Ofá

“Hou'eiki tangata, tau faka'apa'apa mo faka'apa'apa'i hotau uai'í. Ko kinautolu hotau ngaahi hoa ta'engatá. Kau fafine, faka'apa'apa'i homou husepānití. 'Oku nau fie fanongo ki ha lea lelei. 'Oku nau fie ma'u ha fofonga

malimali. 'Oku nau fie ma'u ke fakahaa'i ange 'a e 'ofa mo'oni. . . .

“Kiate kimoutolu ngaahi mātu'á, 'oku ou fie fakahā atu ke mou fakahaa'i ha 'ofa ki ho'omou fānaú. 'Oku mou 'ilo'i 'oku mou 'ofa 'iate kinautolu, ka mou fakapapau'i mu'a 'oku nau 'ilo'i ia. 'Oku nau pelepelengesi fau. 'Ai ke nau 'ilo ia. Ui ki he'etau Tamai Hēvaní ke tokoni atu 'i ho'omou feau 'enau ngaahi fie ma'ú he 'aho takitaha pea 'i ho'omou fehanga'angai mo e ngaahi faingata'a kuo pau ke ha'u fakataha mo e fatogia fakaemātu'á. 'Oku mou fie ma'ú ha me'a 'oku hulu hake 'i homou poto 'omoutolú ki hono 'ohake kinautolú.”³

Fakahaa'i 'Etau 'Ofá

“E ngaahi mātu'a, fakahaa'i ki ho'omou fānaú ho'omou 'ofá. Lotua ke nau lava 'o matu'uaki e ngaahi kovi 'o e māmaní. Lotua ke tupulaki 'enau tuí mo e fakamo'oni. Lotua ke nau tulifua ki ha tō'onga mo'ui 'oku lelei pea ke nau tokoni ki he ni'ihi kehé.

“Fānau, 'ai ke 'ilo'i 'e ho'omou mātu'á 'oku mou 'ofa 'iate kinautolu. 'Ai ke nau 'ilo'i ho'omou hounga'ia he me'a kotoa pē kuo nau fai pe hokohoko fai ma'amoutolú.”⁴

Ko e Me'a 'Oku Mahu'inga Tahá

“Ko e me'a mahu'inga tahá 'oku fekau'aki ma'u pē ia mo e kakai 'oku tau feohí. 'Oku tau fa'a mahalo he taimi 'e ni'ihi pau pē 'oku nau 'ilo'i e lahi 'etau 'ofa 'iate kinautolú. Ka 'oku totonu ke 'oua 'aupito na'atau fakamahamahalo; 'oku totonu ke tau 'ai ke nau 'ilo'i. Na'e tohi 'e Viliami Seikisipia, 'Oku 'ikai 'ofa 'a kinautolu 'oku 'ikai fakahaa'i 'enau 'ofá. He 'ikai 'aupito ke tau teitei fakame'apango'ia

he ngaahi lea lelei 'oku tau fa'i pe 'ofa 'oku tau fakahaa'i. Ka 'oku toki hoko mai 'a e fakame'a-pango'ia he taimi 'oku si'aki ai e ngaahi me'a ko ia mei he'etau feohi mo kinautolu 'oku mahu'inga taha kiate kitautolu."5

'Omi 'a Langi ke Toe Ofi Ange

"'Ofa ke fonu hotau ngaahi famili mo hotau ngaahi 'api 'i he 'ofa: 'a e fe'ofa'aki mo e ni'ihiki kehe, 'ofa 'i he ongoongolei, 'ofa ki hotau kangā, pea mo e 'ofa ki hotau Fakamo'ui. Ko hono ola, 'e toe ofi mai ai 'a hevani ki he mamani.

"'Ofa ke tau ngaohi hotau ngaahi 'api ke hoko ko ha hufanga'anga ke fie foki ma'u pe ki ai hotau famili."6

Ko ha Lotu ma'a e Ngaahi Fāmilī

["Pea neongo hono 'ohofi e 'iuniti 'o e famili 'i mamani he 'aho ni, pea taukae 'i e ngaahi me'a lahi na'e toputapu, 'oku mau kole ki he 'Afionā, ko 'emau Tamai, ke mau mafeia e ngaahi pole 'oku mau fehangahangai mo ia, ke mau lava 'o tu'u 'ali'aliaki 'i he mo'oni mo e angatonu. Fakatauange ke hoko homau ngaahi 'api ko ha feitu'u 'o e nonga, 'ofa pea fonu laumalie'ia."7 ■

KO E FAIAKO MEI HE PŌPOAKI KO 'ENÍ

Ko e taha 'o e ngaahi 'ekitiviti akó, "'oku 'omi ai 'e he faiakó ha fo'i fehu'i pe ko ha tefito pea 'oange ha ki'i taimi nounou pe ki he kau akó ke nau fokotu'u tau'atāina ange ha ngaahi tali pe ngaahi fakakaukau" ('Oku 'Ikai Ha Ui 'e Mahu'inga Ange 'i he Faiakó [1999], 196). 'I ho'o lau mo e famili e fakamatala ni, kole ke nau fakafanongo ki ha fale'i pe fakakaukau 'oku nau sai'ia ai. 'E lava leva e kau memipa 'o e famili 'o fakakaukau'i e ngaahi founga ke fakatupulaki ai e 'ofa 'i honou 'api. Fakakaukau ke fakaafe'i e famili ke nau fakamanatu e ngaahi fakakaukau ni 'i ha efiafi fakafamili he kaha'u.

MA'U'ANGA FAKAMATALA

1. "Ko ha Hufanga'anga mei he Mamani," *Fakataha Ako Fakatakimu'a Fakaemamani Lahi*, 9 Fepueli, 2008, 29.
2. "Joy in the Journey" (Brigham Young University Women's Conference, May 2, 2008), <http://ce.byu.edu/cw/womensconference/archive/transcripts.cfm>.
3. "Mohu Tapuekina," *Liahona*, Mē 2008, 112.
4. "Kae 'Oua ke Tau Toe Fakataha Mai," *Liahona*, Mē 2009, 113.
5. "Ma'u 'o ha Fiefia 'i he Fononga," *Liahona*, Nōvema 2008, 86.
6. "Ko ha Hufanga'anga mei he Mamani," 30-31.
7. Lotu fakatapui 'o e Temipale Gila Valley Arizona, 'o Mē 23, 2010; 'i he "The Gila Valley Arizona Temple: 'Wilt Thou Hallow This House,'" *Church News*, 'o Mē 29, 2010, 5.

Na'e Fakahaofi Kimaua 'e He'ema Fa'eé

Fai 'e Patricia Auxier

Ihoku ta'u onó, ne u sio mo hoku tehiná he va'inga pasiketipolo homa ta'oketé. Na'e mavahe 'ema tangata'eikí, peá ma lotu ke ma foki mo ia ki 'api, ko ia ne ma lele mui atu ai he 'uhá. 'I he 'ikai ke ma 'ilo'i iá ne ma foki leva ki he fale va'ingá ke mau toki foki mo 'ema fa'eé, ka 'i he'ema a'u atu ki he fale va'ingá, kuo 'ikai ke toe 'i ai ha taha ai.

Ne u manatu'i 'eku tu'u pē he ve'e matapaá, 'o feinga ke 'oua na'á ma viku he 'uhá, mo lotu

ke ha'u ha taha. Peá u manatu'i 'eku fanongo ki hono ha'aki mai hono tāpuni'i e matapā 'emau veeni kulokulá, peá ma lele atu ki ai. Pea na'e hoko e taha 'o e ngaahi me'a te u manatu'i fuoloa taha mei he'eku kei sí'i: ko hono puke atu kimaua 'e he'ema fa'eé " 'o hangē ko e tānaki fakataha 'e he motu'a moá 'a hono 'uhikí 'i hono lalo kapakaú" (3 Nīfai 10:4). Na'e fakahaofi kimaua 'e he'ema fa'eé, pea na'e te'eki ai pē ha taimi ke u ongo'i

Ne te'eki ha taimi ke u ongo'i malu ai 'o hangē ko e momeniti ko ia ne puke atu ai kimaua 'e he'eku fa'eé.

malu ai 'o hangē ko e momeniti ko iá.

'I he'eku fakakaukau ki he'ene tākiekina aú, 'oku ou 'ilo na'e tataki au 'e he mo'ui 'eku fa'eé ki he Fakamo'uí mo fakahā kiate au 'a e 'uhinga 'o e "hiki hake 'a e ngaahi nima 'oku tautau ki laló, pea fakamālohi 'a e ngaahi tui 'oku vaivaí" (T&F 81:5). Na'á ne fakafalala kia Sīsū Kalaisi, ke foaki kiate ia ha ivi 'oku "ope atu ia 'i [hono] ivi" (" 'Eiki, te u Mui-mui Atu," *Ngaahi Himi*, fika 127).

FĀNAÚ

Ko e Fokotu'u ha 'Api Fiefiá

Oku fokotu'u mai 'e Palesiteni Monisoni ha ngaahi founga 'e lava ke tau fokotu'u ai ha 'api fiefiá. Kumi 'i he fakamatalá ni ha ngaahi me'a te ke lava mo ho fāmilí 'o fai ke ma'u ai ha 'api fiefiá.

Ko e taimi kotoa pē te ke ma'u ai ha me'a 'e lava ke

mou fai, tohi ia he taha 'o e ngaahi feitu'u 'oku faka'atā atú. Hili ho'o ma'u e fuofua me'á, tā leva e kongá 'o e 'apí 'oku hoko atu ki he lainé. Kumi ha founga 'e nima te ke lava ke fa'u ai ha 'api fiefia pea tā kotoa leva e falé mo ho fāmilí 'i lotu.

1. Ngaahi Holisí _____
2. 'Ató _____
3. Matapā _____
4. Matapā Sio'atá _____
5. Fāmilí _____

Ko ha Kautaha 'o ha Hou'eiki Fafine Anga Mā'oni'oni

Ako 'a e fakamatala ko 'eni, pea ka fe'unga, alea'i ia mo e hou'eiki fafine 'oku ke 'a'ahi ki ai. Faka'ao-nga'i 'a e ngaahi fefine 'i ke tokoni 'i ho'o fakamālohia 'a e kau fafine pea 'ai ke hoko 'a e Fine'ofā ko e kongā ma'u pē ia ho'o mo'ui fakafo'ituitui.

Ne akonaki 'a 'Ilisa R. Sinou, ko e palesiteni lahi hono ua 'o e Fine'ofā, 'o pehē: "Na'e lau 'a e 'Aposetolo ko Paulā 'i he kuonga mu'ā 'o kau ki he hou'eiki fafine anga mā'oni'oni. Ko e fatongia ia 'o kitautolu takitaha ke tau hoko ko ha fefine anga mā'oni'oni. 'E mā'olunga 'etau ngaahi taumu'ā kapau ko ha kau fafine anga mā'oni'oni kitautolu. Te tau ongo'i 'oku uiui'i kitautolu ke fakahoko ha ngaahi fatongia mahu'inga. 'Oku 'ikai hao ha taha mei ai. 'Oku 'ikai ha fefine ia 'e pehē 'oku fu'u nofo mama'o, pea fu'u si'isi'i hono 'ātaka'i te ne ta'e lava ke fakahoko ha me'a ke langa hake ai 'a e Pule'anga 'o e 'Otuā 'i he māmanī."¹

Si'i Ngaahi Tokoua, 'oku 'ikai ke tau tuēnoa pe si'isi'i hotau 'ātaka'i. 'I he'etau tali 'a e me'a'ofa ko ia ko e ngāue mālohi 'i he Fine'ofā, 'oku tau hoko ai ko ha kongā 'o e me'a na'e fakamatala 'i 'e he Palōfita ko Siosefā 'o pehē ko ha kautaha 'oku "fakamavahe'i mei he ngaahi kovi 'o māmanī—'o makehe, anga ma'a mo anga mā'oni'oni."²

'Oku tokoni'i kitautolu 'e he kautahā ni ke fakamālohia 'etau tuī mo tau tupulaki fakalaumālie 'aki hono 'omai mo'otautolu ha ngaahi faingamālie fakatakimu'a, fai ha tokoni pea mo faiako. 'Oku toe tānaki mai ki he'etau mo'ui ha ngaahi me'a fo'ou 'i he'etau fai 'a e ngāue tokonī. 'Oku tau fakalaka-laka fakalaumālie, pea tupulaki 'etau ongo'i 'oku tau kau, 'ilo'i pe ko hai kitautolū, pea mo hotau mahu'ingā. 'Oku tau 'ilo'i ai ko e taumu'a fakalūku-fua 'o e palani 'o e ongoongolelei ke tau ma'u ha faingamālie ke a'usia kakato 'a e ngaahi me'a 'oku tau malavā.

'Oku tokoni 'a e Fine'ofā ke teuteu'i kitautolu ke ma'u e ngaahi tāpuaki 'o e temipalé, tauhi 'a e ngaahi fuakava 'oku tau fa'i, mo kau 'i he ngāue 'o Saioné. 'Oku tokoni'i kitautolu 'e he Fine'ofā ke fakatupulaki 'etau tuī mo e anga mā'oni'oni fakatāutahā, fakamālohia e ngaahi fāmilī, mo kumi pea tokoni'i 'a kinautolu 'oku faingata'a'ia.

Ko e ngāue mā'oni'oni 'oku fai 'e he Fine'ofā, pea 'oku hanga 'e hono fai 'o e ngāue mā'oni'oni 'o fakatupu 'etau anga mā'oni'oni.

Silvia H. Allred, tokoni 'uluaki 'i he kau palesitenisī lahi 'o e Fine'ofā.

Mei he Fofolā

Ekesōtosi 19:5; Saame 24:3–4; 1 Tesalonaika 4:7; Taitusi 2:3–4; Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 38:24; 46:33; 82:14; 87:8; Mōsese 7:18

Ko e Hā Te u Lava 'o Fai?

1. 'Oku ou tokoni'i fefē 'a e kau fafine 'oku ou tokanga'i ke nau fakatupulaki mo a'usia ha "ngaahi taumu'a mā'olungā"?

2. Ko e hā e me'a 'oku ou fai ke tupu ai ha'aku mo'ui "makehe, angama'a mo mā'oni'oni"?

Ke ma'u ha fakamatala lahi ange, vakai ki he www.reliefsociety.lds.org.

MA'U'ANGA FAKAMATALĀ

1. Eliza R. Snow, "An Address," *Woman's Exponent*, Sept. 15, 1873, 62.
2. Joseph Smith, 'i he *History of the Church*, 4:570.
3. Joseph Smith, 'i he *History of the Church*, 4:605, 606.
4. Lucy Mack Smith, 'i he Relief Society, Minute Book Mar. 1842–Mar. 1844, faka'aho ki he 'aho 24 'o Mā'asi 1842, Church History Library, 18–19.

Mei Hotau Hisitōliā

Na'e fakamamafa'i 'e he Palōfita ko Siosefā 'a e anga mā'oni'oni 'i ha'ane lea ki he Kautaha Fine'ofa 'o Nāvuū, 'o ne pehē 'e 'ilonga 'a e ivi tākiekina lelei 'o e hou'eiki fafinē 'i māmani 'i he'enua hoko 'o ma'a mo anga mā'oni'oni. Na'ā ne fakamatala ange: "Ko e angamaluū, 'ofā mo e haohaoā—ko e ngaahi me'a 'eni 'oku totonu ke [nau fakamāma'i kimoutolū]. . . 'E ma'u 'e he Kautahā ni 'a e mālohi ke tu'utu'uni ki he ngaahi kuini 'i honau lotolotongā. . . 'E ha'u 'a e ngaahi tu'i mo e ngaahi kuini 'o māmanī ki Saione, 'o fakahā 'enua faka'apa'apā. Na'e tala'ofa 'e Siosefā ki he kau fafinē 'e 'ikai ngata pē 'i hono faka'apa'apa'i 'e he kakai anga faka'eieiki 'a e kau Fine'ofa 'oku tauhi 'enua ngaahi fuakavā, ka "kapau te mou mo'ui fakatatau mo e ngaahi faingamālie ni, he 'ikai lava ke ta'ofi 'a e kau 'āngelō mei he'enua hoko ko [hamou] takaua."³

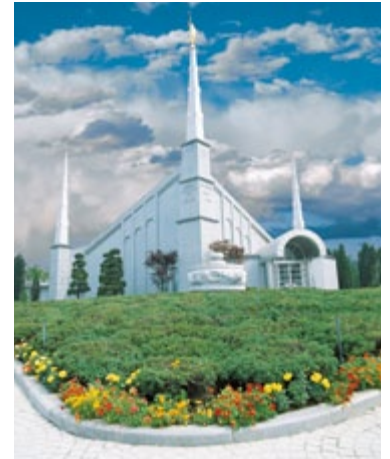
'Oku fakamā'oni'oni'i fakatāutaha e hou'eiki fafinē 'i he'enua ngāue tokoni mo fakahaofi e ni'ihi kehē. Na'e vahevahe 'e Lusi Meki Sāmita, ko e fa'ē 'a e Palōfitā, 'a e lelei 'e lava ke fakahoko 'e he Fine'ofā: "Kuo pau ke tau fefakahounga 'i'aki, [fetauhi'aki], fefakafiemālie 'aki mo ma'u ha fakahinohino, ka tau lava 'o nofo fakataha 'i he langi."⁴

Fanga Ki'i Me'a liki mo Faingofua

“Oku fakahoko 'e he fanga ki'i me'a iiki mo faingofuá 'a e ngaahi fu'u me'a lalahi” (‘Alamā 37:6).

HISITŌLIA 'O E SIASÍ HE FUNGA MĀMANÍ

To'ohemā: Kimi Ho Siki (to'omata'ū) mo 'Eletā Hāloti B. Li ('i loto mālié) 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, i ha'ane 'a'ahi ki Kōlea. 'Olungá: Ko hono fakatapui 'o e Temipale Soulu Kōleá 'i he 1985.

Kōlea Tonga

Ne fuofua kamata e ngāue fakafaifekau 'i Kōlea lolotonga e Tau 'i Kōleá 'i he kamata'anga 'o e 1950, ka na'e papitaiso 'i he 'Tunaiteti Siteití 'a Kimi Ho Siki, ko e taha 'o e kau fuofua papi ului mei Kōleá. Na'e lolotonga ako 'a Kimi ki hono mata'itohi toketaá he taimi na'a ne kau ai ki he Siasí 'i Penisilivēniá he 1951. Na'e kau 'ene fānau 'e toko ua he kakai 'e toko fā ke fuofua papitaiso 'i Kōleá, he 'aho 3 'o 'Aokosi 1952. Na'e hoko 'a Kimi kimui ko ha taki 'o e pule'anga Kōleá pea tokoni lahi 'i hono 'oatu e kau faifekau ki Kōlea Tongá.

'I he 1962 na'e fokotu'u ai e Misiona Kōleá, pea paaki e Tohi 'a Molomoná 'i Kōlea he 1967. Na'e fokotu'u e fuofua siteiki 'i Kōlea Tongá, 'a ia ko e fuofua siteiki pē foki ia 'i 'Ēsiá, 'i Soulu he 'aho 8 'o Mā'así 1973. 'I he 1985, na'e fakatapui e Temipale Soulu Kōleá, 'a ia ko e fuofua temipale pē ia 'i 'Ēsiá.

'I he 2001 na'e foaki ai 'e 'Eletā Tāleni H. 'Oakesi 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá ha tatau 'o e “Ko e Fāmilí: Ko ha Fanongonongo ki Māmani” ki he palēmia 'o Kōlea Tongá, ko Li Hani-Tongi.

KO E SIASÍ 'I KŌLEA TONGA	
Tokolahi 'o e Kāingalotú	81,251
Ngaahi Misioná	3
Ngaahi Siteikí	17
Ngaahi uōtí mo e koló	142
Ngaahi Temipalé	1

TO'OHĒMĀ: 'I 'OLUNGÁ: TĀĀ 'I HE ANGALEI 'A E MUSIUME HISITŌLIA 'A E SIASÍ; TĀ 'O E TEMIPALE SOULU KŌLEA NA'E FAI 'E WILLIAM FLOYD HOIDMAN; TĀ 'O E MA'Ē © ISTOCK

Sivi Uaifi 'o e Kau Palōfitá

Meia 'Ema Sāmīta kia Falanisesi Monisoni, 'oku kei tu'u ma'u pē 'a e uaifi 'o e kau Palesiteni 'o e Siasí 'i he tafa'aki honau husepānití ko ha kau tokoni faivelenga. Na'e lea 'a 'Eletā Pulusi R. Makongikī (1915-85) 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, kau ki he kau fafine faivelenga ko 'enī mo ha ni'ihī kehe 'o pehē, "Oku te'eki ai pē ke 'omi 'e he 'Eikí ha kau 'aposetolo mo e kau palōfita mo ha kau tangata angatonu ke ngāue ki hono kakáí ta'e 'omi ai mo ha kakai fefine tu'unga fakalaumālie tatau ke tu'u 'i honau tafa'akí."¹ 'E tokoni 'a e sivi ko 'enī ke ke ako ai ha ngaahi me'a fakalata fekau-'aki mo e ngaahi uaifi loto-to'a 'o e kau palōfita 'e toko valu 'o e ngaahi 'aho kimui ní.

Ngaahi talí he peesi hokó.

1. Na'e papitaiso 'a e fefine ko 'enī 'i he 1834 peá ne fononga toko taha pē kimui ange 'i ha maile 'e 1,000 (1,600 km) ke kau fakataha mo e Kāingalotú 'i Ketilani, 'Ohaiō 'i USA. Na'á ne fakapapau ki he'ene fa'eé te ne toe foki ange kapau te ne 'ilo 'oku loi e Siasí, ka na'á ne nofo ai pē mo e Kāingalotú he toenga 'o 'ene mo'uí.

2. Na'e feinga e tangata na'e hoko ki mui ko e husepānití e finemuí ni ke ma'u hono lotó 'i he'ena kei ta'u hongofulu tupú 'aki 'ene fakalelei'í e konga kimui e 'api 'ene ongo mātu'á ke fai ai ha paati fakafiefia hangē ko e tamaiki tangata tu'u-mālie ange honau feitu'ú.

3. Ne manako e fefine ko 'enī he laukongá talu mei he'ene kei finemuí, peá ne fa'a laukonga he taimi ne pehē ai 'okú ne mohé, ngaohi mohengá, pe ako tā 'ōkaní.

4. Na'e 'alu e ki'i ta'ahine ta'u valu ko 'enī ki he vaó ke lotu. Na'á ne lotua 'ene tamaí, 'a ia na'e 'ikai mālohi 'ene tui kia Kalaisí. 'I he taimi na'e 'alu ai 'ene tamaí ki he vaó ke tuli manú, na'á ne fanongo ki he'ene lotú. Na'e molū ai hono lotó, pea na'á ne toe mālohi leva he Siasí.

5. 'I he fuofua teiti 'a e fefine ko 'enī mo e tangata na'e teu ke na malí, na'e 'uma 'ene tamaí mo 'ene fa'eé ki he kou'ahē 'o e tangatá. 'I he taimi ne fakasio holo ai 'e he talavou' hono kaume'á, na'á ne pehē atu, "Te u 'alu 'o 'omai hoku koté."²

6. Na'e ako e fefine ko 'enī 'i he 'Univēsiti 'o 'Iutaá pea mo e 'Api Ako Mūsika 'o Sinisinatí, 'o ne ako ai e ngaahi pōto'i ngāue faka'apí. Na'á ne manako he ngaahi tohi kuo fa'ú, tulamá, mo e 'ātí peá ne hoko ko ha tokotaha mūsika lelei.

7. 'I he ako 'a e finemui ko 'enī he 'univēsiti, na'á ne fakafaiva'i 'a Viola 'i he fo'i faiva fa'u 'e Sekisipiá ko e *Twelfth Night* pea sea he kōmiti na'a nau fokotu'utu'u e hulohula 'a e foomu nimá, palesiteni he Kalapu Sipoti 'a e Tamaiki Fefiné, mo tokoni palesiteni he fānau akó.

8. Na'e fai 'e he fefine ko 'enī ha lea mālie 'i he Palaimelí, pea faiva lea mo faka'eieiki. Na'e pehē 'e hono husepānití kimui 'o kau ki ha taha 'o 'ene ngaahi leá, "Oku 'ikai te u 'ilo'i e me'a na'e hoko kiate aú, ka he 'ikai pē ke teitei ngalo ia. Pea na'á ne tupu hake ko ha finemui faka'ofofa, pea ne u fai e fakakaukau lelei ke mali mo ia."³

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Bruce R. McConkie, *Doctrinal New Testament Commentary*, 3 vols. (1966-73), 3:302.
2. Vakai, Thomas S. Monson, "Mohu Tāpuekina," *Liahona*, Me 2008, 111.
3. Vakai Jeffrey R. Holland, "President Gordon B. Hinckley: Stalwart and Brave He Stands," *Liahona*, August 1995, 17.

'Ema Heilí Sāmīta

Folola 'Amuseni Penisoni

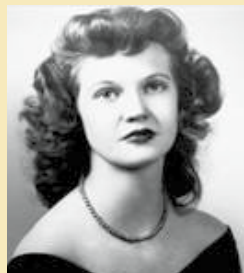
Masolí Pei Hingikeli

Fipē W. Kata Utalafi

Lusi Utalafi Sāmīta

Falanisesi Sionisoni Monisoni

Kamila 'Aealingi Kimipolo

'Ema Lei Makei

Akó: Fakatupulaki Hotau Poto ke Ngāue

“**O**ku pou pou i ma'u pē 'e he 'Eikí mo Hono Siasí 'a e akó ke fakatupulaki ai hotau potó ke ngāue Ma'ana pea mo e fānau 'etau Tamai Hēvaní. Kiate kitautolu fakatāutaha, tatau ai pē pe ko e hā hotau talēnití, 'oku 'i ai 'Ene ngāue ke tau fai. Pea ke fakahoko lelei iá kuo pau ma'u pē ke fai ha ako 'o 'ikai tu'o taha pe 'i ha taimi nounou pē, ka ke hokohoko atu.”

Palesiteni Henry B. Eyring, Tokoni 'Uluaki 'i he Kau Palesitenisi 'Uluaki, "Education for Real Life," *Ensign*, Oct. 2002, 17.

Ngaahi Fokotu'u ke Ako he Toenga 'o e Mo'uí

- Lau ha tohi lelei.
- Kamata 'i ha fa'ahinga me'a 'okú ke manako ai peá ke feinga ma'u pē ke fai.
- 'Alu ki ha ngaahi me'a fakafonua 'oku fakatupulakí.
- Ako e lea he konifelenisi lahi pe ko ha vahe 'i he tohi lēsoni *Ngaahi Tefito 'i Mo'oni 'o e Ongoongolelei* ne vahe ki he lēsoni he Sāpaté.
- 'A'ahi ki he musiumé mo e ngaahi feitu'u fakahisitōliá.
- Vakai 'i ho 'ātaakai: 'eva holo 'i ho kaungā'apí, sio ki he ngaahi fetu'ú, sio ki he fanga monumanu homou feitu'ú.
- Fai e hisitōlia fakafāmilí.
- Ako ha pōto'i ngāue fo'ou pe sipoti.
- 'Alu ki he laipeli ke fekumi ki ha tefito 'okú ke manako ai.

Ki ha fakamatala lahi ange ki he tefito ni, vakai, ki he Tu'u Ma'u 'i he Tuí (2004), "Ako," 3-4.

NGAAHI TALI KI HE SIVÍ

NGAAHI UAIFI 'O E KAU PALŌFITÁ

1. Fipē W. Kata Utalafi, mali mo Uilifooti Utalafi
2. Lusi Utalafi Sāmita, mali mo Siaosi 'Alipate Sāmita
3. Kamila 'Aealingi Kimipolo, mali mo Sipenisā W. Kimipolo
4. 'Ema Heili Sāmita, mali mo Siosefa Sāmita
5. Falanisesi Sionisoni Monisoni, mali mo Tōmasi S. Monisoni
6. 'Ema Lei Makei, mali mo Tēvita 'O. Makei
7. Folola 'Amuseni Penisoni, mali mo 'Ēsela Tafu Penisoni
8. Masolī Pei Hingikelī, mali mo Kōtoni B. Hingikelī

FIE MA'U HA NGAahi TALANOa MA'Á E FĀNAÚ

Oku fie ma'u 'e he *Liahoná* ha ngaahi talanoa mo'oni **na'e tohi 'e he kakai lalahi** 'o makatu'unga 'i he ngaahi me'a ne a'usia 'e he fānau 'o e māmaní. Kuo pau ke makatu'unga 'a e ngaahi talanoá he me'a na'e hoko tonu; ka neongo iá, 'e lava ke fai ha tānaki pe liliu ki he hingoá, fepōtalanoa'akí, mo e fanga ki'i fakamatala iki ke tokoni ki hono fakakakato e fo'i talanoá.

'Oku totonu ke hā mei he ngaahi talanoá hono ako mo faka'aonga 'i 'e he fānaú e ngaahi tefito 'i mo'oni 'o e ongoongolelei 'i he'enau mo'uí, tautefito ki he tokoni 'a e ongoongolelei ke nau ikuna 'i e ngaahi 'ahi'ahi mo e ngaahi faingata'a 'o e mo'uí. 'Oku totonu ke hā mei he ngaahi talanoá 'a e fakakaukau mo e ongo 'a e ki'i tokotaha 'oku fai ki ai e talanoá.

Ko e ngaahi ma'u'anga fakakaukau lelei ki he talanoá 'a e ngaahi me'a na'á ke a'usia 'i ho'o kei si'i, pe ko ho'o fānaú, pe ko ha ngaahi me'a na'á ke sio tonu ne hoko ki he fānau homou feitu'ú.

'E kau he ngaahi kaveingá 'a e tuí, papi-taisó, faitotonú, fakamolemólé, fakamo'oní, efiafi fakafāmilí 'i 'apí, muimui ki he palōfitá, tokoni'i e ni'ihí kehé, muimui kia Sīsū Kalaisí, ko e Laumālie Mā'oní'oní, pe fa'ahinga tefito 'i mo'oni mei he Ko Hoku Ngaahi Tu'unga Mahu'inga 'i he Ongoongolelei.

Kuo pau ke fakakau mai 'a e hingoa 'o e tokotaha na'á ne fa'u e talanoá, tu'asilá, fika telefoní, tu'asila 'ī-meilí (kapau 'oku 'i ai), uōtí pe koló, mo e siteikí pe vahefonuá. 'ī-meilí mai e ngaahi talanoá ki he liahona@ldschurch.org pe 'omi ki he:

Talanoa ma'á e Fānaú
Liahona, Rm. 2420
 50 E. North Temple St.
 Salt Lake City, UT 84150-0024, USA

TE KE LAVA 'O TUKU MAI HAKU TĀPUAKI?

Fai 'e Jennifer Rose Maddy

Ngaahi Makasini 'a e Siasí

Na'e fu'u tō lahi e sinoú he'eku faka'uli māmālie hake he fo'i mā'olungá. Ne u fakakaukau, kapau te u a'u ki 'olunga, te u a'u lelei leva ki 'api. Ka 'i he'eku feinga ke a'u ki he fo'i pikó, ne u sio ki ha kā 'oku sifā mo hangatonu mai kiate au. Ne u kaikaila ki mu'a ia pea toki hoko e fepakí, 'o ngata ai 'eku 'iló.

Ne 'ikai ke u 'ilo pe ko e hā hono fuoloa peá u toki 'ā'ā haké. Na'e mokosia hoku matá he sinoú he na'e hū mai ia he sio'ata kuo mafahí. Na'á ku feinga ke manatu'i ha me'a, hangē ko e feitu'u ne u hu'u ki aí kimu'a he fakatu'utāmaki. Ne u toko taha peá u ilifia, pea na'á ku to'e he na'e mātū'aki mamahi hoku umá mo e fatafatá. Ne u tangi ki he Tamai Hēvaní ke 'oua mu'a 'e fu'u lahi hoku kafó pea ke u sai pē.

Hili ha ki'i taimi si'i ne u ongo'i ha nima 'oku ala mai kiate au. Ne u puke mai ia he vave tahá. Ne u 'ā'ā hake 'o sio ki ha tangata kote mo tatá 'uli'uli 'oku tu'u 'i tu'a he'eku kā maumaú. Na'á ne talamai na'e sio mai hono uaifi mei hona 'apí ki he fepakí, peá ne ha'u ke sio pē ko e hā ha tokoni

te ne faí. Na'á ne puke hoku nimá 'o fakahā mai te u sai pē.

Ne u feinga ke 'eke ki he tangatá pe 'okú ne kau ki he Siasí, ka ko e me'a pē ne u lavá ko e fafana atu, "Te ke lava 'o tuku mai haku tāpuaki?"

Na'á ne talamai 'io pea fakahū mai hono nimá he sio'ata kuo mafahí 'o hili ki hoku 'ulú.

'Oku 'ikai ke u manatu'i e me'a na'á ne lea 'akí. Ka na'a ku manatu'i 'eku fakakaukau te u sai koe'uhí he kuo 'osi tāpuaki'i au. Ne u ongo'i nonga mo fiemālie.

'I he taimi ne a'u mai ai e me'alele 'a e falemahakí, ne 'ikai ke u toe sio ki he tangatá. Hili ha ngaahi houa si'i mei ai ne u mavahe mei falemahaki 'oku fasi hoku palalulú pea lahi e mamulumulú mo e makohikohí kau hao pē mei he lavelavea lalahí.

Na'á ku lotu he pongipongi ko iá ke hao 'eku fonongá, pea ne u tomu'a fakakaukau na'e 'ikai ke tali 'e he Tamai Hēvaní 'eku lotú. Ka na'á ku fakatokanga'i hake na'á Ne tali 'eku lotú pea na'e 'ikai ke Ne li'aki au. Na'e tali 'eku lotú 'o fakafou mai 'i ha tokotaha ma'u lakanga fakataula'eiki

FAKATATAU MO 'ENAU TUÍ

"Ko e kau má'u Lakanga Taula-eiki Faka-Melekisētekí pē te nau lava 'o faingāue ki he mahakí pe faingaa'a'ia. 'I he angamaheni 'e faingāue ha toko ua pe tokolahi ange ki he mahakí, ka 'e lava 'e ha tokotaha pē 'o fakahoko 'a e tākaí mo e fakama'ú kapau 'oku fie ma'u. . . .

"'Oku totonu ke faingāue 'a e hou'eiki tangatá ki ha tokotaha mahakí 'i ha kole 'a e tokotaha 'oku puké pe 'anautolu 'oku nau mātū'aki hoha'a ki aí, koe'uhí ke fakatatau 'a e faingāue mo 'enua tuí."

Tohi Tu'utu'uni Fika 2: Ko Hono Pule'i 'o e Siasí (2010), 20.6.1.

na'e fie tokoni pea nofo ofi mai pē he feitu'u ne hoko ai e fakatu'utāmaki, ko ha fakatu'utāmaki ne u mei a'u ai ki ha tu'unga kovi ange.

He 'ikai ke u lava 'o 'ilo e mata 'o e tangatá kapau te u fetaulaki mo ia. He 'ikai ke u manatu'i hono le'ó kapau 'e fakalea mai kiate au. Ka 'oku hounga kiate au 'a e tokotaha ko 'ení na'e 'ikai ke ma maheni ka na'á ne mo'ui taau pea fie tokoni ke tuku mai haku tāpuaki fakataula'eiki he taimi ne u fie ma'u aí. ■

Ko e To'o KIATE AU Hono Huafá

Fai 'e Jacob F. Frandsen

“Oku 'ikai ke 'i ai mo ha toe huafa kehe kuo foaki 'a ia 'e ma'u ai 'a e fakamo'uí; ko ia, 'oku ou faka'amu ke mou to'o kiate kimoutolu 'a e huafa 'o Kalaisí” (Mōsaia 5:8).

KO HONO FAKAMU'OMU' A E 'EIKÍ

'I he'etau ma'u 'a e sākalamēnití, 'oku tau palōmesi ai ke to'o kiate kitautolu e huafa 'o e Fakamo'uí (vakai, T&F 20:77). Na'e fakamatala'i 'e Palesiteni Henelī B. 'Aealingi, Tokoni 'Uluaki 'i he Kau Palesitenisí 'Uluakí: [“'A ia ko hono 'uhingá kuo pau ke tau mo'uí 'o hangē ko 'Ene mo'uí. Te tau fakamu'omu'a la 'i he'etau mo'uí. Te tau fai ma'u pē Hono finangaló kae 'ikai ko 'etau fie ma'ú pe ko ia 'oku ako'i mai 'e māmani ke tau fie ma'ú”] (“Ke Mou Taha Pē,” *Liahona*, Sepitema 2008, 5).

Hili ha ngaahi uike si'i 'eku ngāue fakafaifekaú, ne kamata ke u ongo'i ta'elata mo manatu ki 'api. Ne u sai'ia ke hoko ko ha faifekau, ka na'e faingata'a ange e ngāue ia he me'a ne u 'amanaki ki aí. Ne u ta'elata he 'ikai ke sio ki hoku ngaahi kaungāme'á, fāmilí, mo e ngaahi me'a kotoa pē 'i 'api ne u anga ki aí. Ka 'i he lolotonga 'eku ako fakatāutaha he pongipongi 'e taha, ne u tangutu fakalongolongo pē, 'o fulifulihi holo hoku pine faifekaú, mo fakakaukau ki he'eku faka'amu ke sio ki ha me'a 'oku ou angamaheni ki aí. Ne u faka'amu ke fanongo ki hano ui mai au 'e ha taha 'aki hoku hingoa 'uluakí.

'I he'eku sio ki hoku piné, ne u fakatokanga'i neongo 'oku 'ikai 'asi ai hoku hingoa 'uluakí, ka 'oku 'i ai hoku hingoa fakafāmilí, hingoa 'o e Siasí, pea mo e huafa 'o e Fakamo'uí. Ne fakafokifā e liliu 'eku fakakaukau mo 'eku tō'ongá. Ne u 'ilo'i na'e 'ikai ke u fakafofonga'i pē au he'eku hoko ko e faifekaú. Ka na'á ku 'alú ke fakafofonga'i hoku fāmilí, pea mahu'inga tahá ke fakafofonga'i hoku Fakamo'uí pea mo Hono

Siasí. Ne u 'ai e piné ki he kato hoku soté, ofi ki hoku mafú. 'I he'eku fai iá, ne u palōmesi ki hoku Fakamo'uí te u faka'atā ha feitu'u lahi ange Ma'ana 'i hoku lotó mo e 'atamaí.

Hili e pongipongi ko iá ne 'ikai ke u toe ongo'i 'a hono ta'eui 'aki au hoku hingoa 'uluakí. Pea kamata mei ai 'eku ngāue mālohi ki he lelei taha ne u malavá, pea laukau'aki he 'aho kotoa pē hono tui hoku piné. 'I he taimi kotoa pē ne u ongo'i loto-fo'i aí, ne u sio ki hoku piné, peá ne fakamanatu mai hoku fatongia ke muimui ki he sipinga 'a Sīsū Kalaisí.

Ne u feinga ke to'o kakato kiate au Hono huafá pea feinga ke hangē pē ko Iá. 'I he'eku fai iá, ne u 'ofa lahi ange 'i hoku ngaahi hoá mo kinautolu ne mau ngāue, pea fakamālohia 'eku fakamo'oní, pea fiefia he ngāue fakafaifekaú. Ne u fakangaloki leva e ngaahi me'a ne u fie ma'ú kae tukutaha 'eku tokangá he ngāue ma'á e 'Eikí.

Kuo 'osi atu eni ha ngaahi ta'u lahi mei he'eku ngāue fakafaifekaú, ka 'oku ou kei ma'u pē 'a e faingamālie ke to'o

KO E HĀ HONO 'UHINGA 'O E TO'O KIATE KITAUTOLU 'A E HUAFA 'O SĪSŪ KALAIŚI?

'Oku tokoni mai 'a 'Eletā Tāleni H. 'Oakesi 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uā ke tali 'a e fehu 'i ni 'i he'ene lea he konifelenisi lahi ko e, ["To'o Kiate Kitautolu 'a e Huafa 'o Sīsū Kalaisi"] (*Ensign*, May 1985, 80).

1. 'I he'etau ma'u 'a e sākalamēniti, 'oku tau loto ai ke fakafo'ou e fuakava ne tau fai he papitaisó—ke manatu ki he 'Eiki mo tauhi 'Ene ngaahi fekaú.
2. Te tau lava ke fakahā ki he ni'ihi kehē 'a 'etau tui kiate lá (vakai, T&F 18:21).
3. Te tau lava ke tauhi kiate la 'aki hono fai e ngāue 'a Hono pule'angá (vakai, Hepelū 6:10).

Fakakaukau ke vahevahe ho'o fakamo'oni kau ki he 'Otua ko e Tamai mo Hono 'Alo ko Sīsū Kalaisi, 'i ha efiafi fakafānili 'i 'api, 'i ha houalotu fakamo'oni, pe ki ha taha mei ha tui fakalotu kehe.

kiate au 'a e huafa 'o e Fakamo'uí. Ko hono mo'oní, 'i he'etau hoko ko e mē-mipa 'o e Siasí, 'oku tau tukupā kotoa ke to'o kiate kitautolu e huafa 'o Kalaisi he Sāpate kotoa 'i he'etau ma'u e sākalamēniti. 'I he'etau fai iá, 'oku tau palōmesi ai ke fakafofonga 'i hotau Fakamo'uí 'i he lelei taha te tau malavá pea feinga ke tau hangē ko Iá. Pea hangē ko e akonaki 'a e Tu 'i ko Penisimani: "Oku ou faka'amu ke mou to'o kiate kimoutolu 'a e huafa 'o Kalaisi. . . . Pea 'e hoko 'o pehē 'ilonga ia 'okú ne fai 'eni, te ne ma'u ha nofo'anga 'o e nāunau 'i he nima to'omata'u 'o e 'Otuá, koe'uhí he te ne 'ilo 'a e hingoa 'oku ui 'aki iá; he 'e ui 'aki ia 'a e huafa 'o Kalaisi" (Mōsaia 5:8–9). 'I he'etau to'o Hono huafá kiate kitautolú, 'e lahi ange 'etau 'ilo e taumu'a mo e fiefia 'i hotau ngaahi misiona he māmaní. ■

Na'e kamata 'e he Fakamo'uí 'a e sākalamēniti mo 'Ene kau 'Aposetoló. Na'a Ne pakipaki 'a e maá 'o 'oatu kiate kinautolu, mo Ne pehē, "Ko hoku sinó 'eni, 'a ia kuo foaki koe'uhi ko kimoutolú: fai 'eni 'i he fakamanatu kiate au. Pea hili 'a e 'ohomohé na'e to'o foki 'e ia 'a e ipú 'o pehē, Ko e ipú ni ko e fuakava fo'ou 'i hoku totó, 'a ia 'oku lilingi koe'uhi ko kimoutolu" (Luke 22:19–20).

Te mau talitali lelei ha me'a ne ke a'usia fakatātaha 'i he ongoongoleléi 'oku fekau'aki mo e ngāue mo e misiona 'a e Fakamo'uí. Kātaki 'o fakangatangata pē ki he fo'i lea 'e 500, pea fakingoa ko e 'Oku Mau Lea 'ia Kalaisi, pea 'i-meili mai ki he liahona@ldschurch.org.

NA'E TUKU MAI KITAUTOLU 'E HE 'OTUÁ KI HE MĀMANÍ KO HA MĒMIPA 'O HA Fāmili

‘O ku ‘i ai ha palani ‘a ‘etau Tamai Hēvaní ma‘atautolu, pea ko e konga ‘o e palani ko iá hono ‘omi kitautolu ki māmani ko ha mēmipa ‘o ha fāmili. Ko ‘Ātama mo ‘Ivi ‘a e fuofua fāmili he māmaní; na‘e fakataha ‘i kinaua ‘e he Tamai Hēvaní ‘i he mali pea fekau ‘i ke na fanafanau (vakai, Sēnesi 1:28). Na‘e finangalo e ‘Otuá ke ma‘u He‘ene fānau fakalaumālié ha sino. ‘I he taimi ‘oku ‘omi ai ‘e he mātu‘á e fānaú ki he māmaní, ‘oku nau tokoni ai ki he Tamai Hēvaní ‘i hono fakahoko ‘Ene palani ‘o e fakamo‘uí. ‘Oku talitali lelei ki honau fāmili e fānau fo‘ou kotoa, ko ha fānau ‘a e ‘Otuá.

Na‘e ‘afio ‘i he ‘etau Tamai Hēvaní ko e hoko ko ia ko ha mēmipa ‘o ha fāmili te tau lava ke ma‘u ai e faingamālie lelei taha ke ‘ofeina mo tokanga ‘i kitautolu takitaha lolotonga ‘a ‘etau ‘i he māmaní. ‘Oku ngāue fakataha e fāmili ke ako e mapule ‘i kitá, feilaulá, mateakí, mo e mahu‘inga ‘o e ngāué. ‘Oku nau feinga foki ke ako ke ‘ofa, ke vahevahe, pea ke fetauhi‘aki (vakai, Mōsaia 4:14–15). ‘Oku ako ‘a e fānaú ke fakahā e ‘ofa ki he‘enau mātu‘á, ‘o talangofua, pea feinga ke mo‘uí ‘aki e fa‘ahinga mo‘uí te ne ‘omai e lāngilangi ki he hingoa ‘o e fāmili.

‘I he fakalotolahi ‘a e kau mēmipa ‘o e fāmili mo felanga‘akihaké, ‘e tupulaki leva e falalá mo e ‘ofá. ‘Oku

fotu mai mei he ngaahi fāmili lava-me‘á ‘a e ‘amanakí mo e vilitakí ‘i hono tokoni ‘i takitaha e kau mēmipa ‘o e fāmili ‘i he‘enau fie ma‘u fakafō‘ituituí pea fetokoni‘aki ke ako mo ngāue fakataha ‘i he ‘ofá. Ko ‘enau taumu‘á ke hoko ko ha fāmili fiefia mo ta‘engata. ■

Ki ha fakamatala lahi ange, vakai, *Ngaahi Tefito ‘i Mo‘oni ‘o e Ongoongoleléi* (2009), 243–48; mo e M. Russell Ballard, “Ko e Me‘a Mahu‘inga Tahá ‘A ia ‘Oku Tolonga Tahá,” *Liahona*, Nōvema 2005, 41–44.

“Ko e mali ‘i ha vā ‘o ha tangata mo ha fēfiné na‘e tu‘utu‘uni ia ‘e he ‘Otuá. . . . “Ko e fāmili ko e uho ia ‘o e palani ‘a e Fakamo‘uí ki he iku‘anga ta‘engata ‘o ‘Ene fānaú” (“Ko e Fāmili: Ko ha Fanongonongo Ki Māmani” Liahona, Nōvema 2010, 129.)

'Alu ki he ngaahi fakataha'anga
'a e Siasi he Sāpate kotoa (vakai,
T&F 59:9–10).

**Ko e ngaahi 'ekitiviti 'eni
'e tokoni ke tau ma'u ai
ha ngaahi fāmili fiefia mo
lavame'a:**

*Lotu fakataha ko e
husepāniti mo e uaifi.*

*Fai e lotu fakafāmili he
pongipongi mo e pō kotoa
pē (vakai, 3 Nifai 18:21).*

TĀ FAKATĀTAI 'O E 'ATĀ 'E DAVID STOKER, CRAIG DIMOND, JOHN LUKE, MAT-
THEW REIER, ROBERT CASEY, MO FRANK HELMURICH

*Ako'i e ongoongolelei ki
he fāna'u 'i he uike takitaha
he efiāfi fakafāmili 'i 'apī.*

*Ako fakafāmili ma'u pē 'a e
folofolā.*

*Ako ke anga'ofa, fa'a kātaki pea
mo manava'ofa (vakai, Molonai
7:45–48).*

*Fai fakafāmili e me'a kotoa,
hangē ko e ma'u me'atokoni
efiāfi, ngāue fakataha, 'alu
'o 'eva, mo kau 'i hono fili e
ngaahi me'a ke fai.*

PAIONIA LOTO-TO'Ā 'E TOKO TAHA,

FAITĀPUEKINA AI HA NGA AHI TO'U TANGATA LAHI

Talu mei he ngaahi 'aho ne kamakamata mai ai e Siasí, mo hono fakatanga 'i mo manuki 'i e kāingalotú koe'uhi ko 'enau tuí. Ko e taha e kau finemui ne fehangahangai mo e fakatangá ko Sela 'Alavila 'Elikiseni. Na'e fa'ele 'i ia 'i Tulameni 'i Noaue 'i he 1895. Hili 'ene ma'u ha fakamo'oni, na'á ne fakatapui ia ki he ongoongolelei—ko ha fa'ahinga fakatapui na'e ope atu e ngaahi lelei ne ma'u mei ai 'i he ngaahi me'a na'á ne fakakaukau ki ai 'i he'ene mo'uí. Koe'uhi ko 'ene tuí mo e loto-to'á, 'oku a'usia ai 'e hono hakó he taimi ni 'a e ngaahi tāpuaki 'o e ongoongolelei 'i he'enau mo'uí.

Pea hangē ko Selá, te tau fehangahangai mo e ngaahi faingata 'a 'i he'etau mo'uí 'e fie ma'u ke tau tu'u ma'u ai 'i he'etau fakamo'oni kia Sīsū Kalaisí mo Hono Siasí kuo toe fakafoki mai. 'E hanga 'e he'etau fili ko ia ke tu'u ma'u 'i he'etau tuí 'o tākiekina e mo'ui 'a e ni'ihī kehē, hangē pē ko e me'a na'e fai 'e Selá. Ko hono talanoá 'eni.

Ihoku ta'u 15, ne u 'alu he efiafi Sāpate 'e taha mo 'eku tangata-'eikí 'o 'eve'eva. Ne fakafokifā e tu'u 'eku tamaí 'o talamai ke ma 'alu ki he Siasi Māmongá. Na'á ku 'ohovale, ka 'i he'eku fie 'iló na'á ma 'alu. Na'e hiva 'i 'e he kuaeá ha himi faka-'ofó'ofa. Ne te'eki ai ke u fanongo ki ha hiva na'e fu'u ongo pehē.

Hili e hivá, na'e tu'u hake ha faifekau 'o lea kau ki he Tolu 'i 'Otuá. Na'á ne talanoa leva kiate au mo 'eku tangata'eikí kimui ai 'i ha ki'i miniti si'i.

Na'e 'osi ha ta'u 'e taha mo e 'ikai ke u toe 'alu ki he lotú ka ne ta'e-'oua 'eku 'alu ki he ongo faifekau ako e lea faka-Pilitāniá. 'I he 'osi 'a e kalasi lea faka-Pilitānia kotoa pē, ne mau talanoa fakalotu leva. Na'e ako'i au 'e he ongo faifekau kau ki he ongoongoleléi mo e founga 'o e lotu ki he 'Otua ko e Tamaí 'i he huafa 'o Sīsū Kalaisí. Na'á na fakamatala 'i mai kiate au 'a Hono Toe Fakafoki Mai 'o e ongoongoleléi 'i he Palōfita ko Siosefa Sāmitá, ko hono 'omi 'o e Tohi 'a Molomoná, pea mo e ngaahi tefito 'i mo'oni kehekehe 'o e ongoongoleléi.

Na'e fo'ou kotoa 'eni kiate au, ka na'e hangē pē ia ha me'a 'oku ou maheni mo iá. Na'á ku lotu 'aki hono ako e folofolá pea lotu fakamātoato ke ma'u ha fakamo'oni, pea ne u ma'u ia.

Ne fakatokanga 'i he'eku tamaí ha liliu 'iate au. Ka 'i he'ene 'ilo 'oku ou fu'u tokanga fakamātoato ki he Siasí, na'á ne 'ita 'o ta'ofi au ke 'oua na'á ku toe 'alu ki he lotú. Ka na'á ku kei 'alu pē. Na'á ne fa'a toutou fekau 'i hoku tuonga'ané ke 'alu ange he lolotonga

'a e lotú 'o fakafoki au ki 'api.

'I hoku ta'u 17, na'e 'eke mai he'eku tamaí pe ko e hā e me'a te u fie ma'u ki hoku 'ahó. Na'á ku talaange 'oku ou fie ma'u ke ne fakangofua ke u papitaiso. Na'á ne tuki 'i e tēpilé mo kaila, "Tapu 'aupito!"

'I he taimi ko 'ení ne kau 'eku mātu'á ki ha siasi kehe. Na'e fekau 'e he'eku tamaí e faifekau he siasí mo ha ni'ihī kehe ke nau lea kiate au, ka na'e tu'u ma'u pē 'eku fakamo'oni ki he ongoongoleléi. Na'e talamai he'eku tamaí 'oku ou fakamaa 'i e fāmilí, pea na'e fekau ke u mavahe mei 'api. Ne u nofo 'i ha 'api 'o ha Fine'ofa he uike 'e taha. Pea 'i he taimi ko iá ne molū e lotu 'eku tamaí, 'o faka'atā mai ke u toe foki ange ki 'api.

Hili ha ngaahi māhina na'e 'ilo 'i 'e he'eku tamaí he 'ikai pē ke 'i ai ha me'a ia te ne to'o 'eku fakamo'oni ki he ongoongoleléi, peá ne fakangofua leva ke u papitaiso. Na'e fu'u lahi 'aupito 'eku fiefiá pea na'e ongo mo'oni ia ki he'eku tamaí. Na'á ne lotu ke ma ō ki 'Osilou ke sio 'i hoku papitaisó.

'I he taimi kotoa ko 'ení, na'e 'ikai fa'a fa'a lea 'eku fa'eé, ka ne u 'ilo 'i 'okú ne tui 'oku mo'oni e ongoongoleléi. Na'á ma fakamoleki ha houa lahi 'o talanoa kau ki he ongoongoleléi.

Neongo iá, ne te'eki ai pē ke 'osi e faingata'a 'i 'apí. Na'e 'ikai fie fanongo 'eku tamaí. Ne u tuku ha fanga ki'i tohi tufa 'i he'ene maama laukongá, he 'oku fa'a lautohi fuoloa 'aupito he po'ulí. Ne u fakaafe 'i e kau faifekau ke toutou 'a'ahi ange ki 'api, pea nau talanoa mo 'eku tamaí, ka na'e hangē pē 'oku 'ikai hano olá.

Ne 'eke mai 'e he'eku tamaí 'i ha 'aho 'e taha, "Okú ke fa'a fai ha 'o lotu?" Na'á ku talaange 'oku ou lotu he 'aho kotoa ke lava 'o faka'a hono matá ke ne 'ilo 'i e mo'oni 'o e ongoongoleléi. Na'á ne talamai ko e me'a kotoa ia mei he tēvoló ka na'á ne toe pehē mai, "Ta lotu fakataha."

Na'á ku talaange, "Sai, lotu koe ki ho 'Otuá, pea te u lotu au ki hoku 'Otuá, peá ta sio pe ko hai 'e 'uluaki tali mai 'ene lotú." Pea na'á ma fai ia.

Hili iá ne u fakatokanga 'i 'oku kamata ke ne lau e fanga ki'i tohi tufá pea mo e Tohi 'a Molomoná. Na'á ma fa'a 'alu tu'u lahi ki he lotú ka na'e 'ikai pē ke 'i ai ha'ane lau ki ai pe hā mai ha liliu 'i he'ene tuí. Ka 'i he 'aho kotoa pē te ma talanoa ai 'o kau ki ha ngaahi tefito 'i mo'oni kehekehe 'o e ongoongoleléi.

Hili mei ai ha ta'u 'e tolu, na'á ne talamai 'i ha 'aho 'e taha, 'e 'alu ki 'Osilou, pea na'á ne lotu ke ma ō. 'I he'ema a'u atu ki he tau'anga lēlué, na'e 'i ai e taha 'o e kau faifekau homau feitu'ú. Na'á ku 'eke ange pe ko 'ene 'alú ki fē.

Na'á ne pehē mai, "He 'oku 'ikai te ke 'ilo?" Ko 'eku 'alú ke papitaiso ho'o tamaí."

Na'á ku tangi pē peá u toe kata! Hili ha māhina 'e taha mei ai ne toe papitaiso leva 'eku fa'eé mo hoku tuoga'ane si'isi'i tahá. Na'e kau mai ki he Siasí hoku tokouá mo hono husepānití mo hoku tuonga'ane 'e toko tolu hili ha taimi nounou mei ai. ■

Kuo laungeau e hako 'o Sela 'Alavila 'Elikiseni 'oku nau faivelenga he Siasí he taimí ni. Na'e 'omi e fakamatala ki hono hisitōlia fakatāutahá 'e he'ene fānaú ko, Lose 'Enitaseni, Peti Fālei, 'Akisela Tena, mo Sēneti Paileni.

ALA
ATU 'I HE
Nima
Fakahaoifi

Fai 'e Palesiteni
Gordon B. Hinckley
(1910–2008)

Na'e vahe'i 'a Kōtoni B. Hingikelī ko e Palesiteni hono 15 'o e Siasī he 'aho 12 'o Mā'asi 1995. Na'á ne kamata'i hono langa 'o e fanga ki'i temipale ikí, 'o fanongonongo hano langa ha temipale fo'ou 'e 79 lolotonga 'ene 'i he kau palesitenisií. 'Oku toe manatua foki 'a Palesiteni Hingikelī 'i he'ene 'a'ahi ki he Kāingalotu he ngaahi pule'anga 'e 60 tupu. Na'e to'o 'a e leá ni mei ha lea na'á ne fai he konifelenisi lahi he 'aho 6 'o 'Okatopa 1996. Ki he leá kakato, vakai ki he conference.lds.org.

‘Oku tau fie ma’u kotoa pē ke fakamanatu mai kiate kitautolu ‘a e kuo hilí. ‘Oku tau ako mei he hisitōliá ‘a e ‘ilo te ne lava ‘o fakahaofi kitautolu mei hono toutou fai ‘o ha ngaahi fehālaakí pea te tau lava ‘o langa mei ai ki he kaha’ú. . . .

‘Oku ou toe taki atu ho’omou manatú ki he konifelenisi lahi ‘o ‘Okatopa 1856. Na’e tū’uta mai ‘i he Tokonaki, ‘aho 4 ‘o ‘Okatopá, ‘a Felengilini D. Lisiate mo ha tokosi’i ‘o hono kaungā ngāué ki he [Tele’a Sōlekí]. Na’a nau fononga mai mei he Nofó’anga ‘o e Fa’ahita’u Momokó mo ha fanga pulu mālohi, mo ha ngaahi sāliote ma’ama’a pea na’e vave ‘enau fonongá. Na’e fekumi leva ‘a Felengilini Lisiate kia Palesiteni ‘Tongi. Na’á ne lipooti ange ki ai ‘oku ‘i ai ha kakai tangata mo fafine pea mo ha fānau ‘e laungeau ‘oku nau nofo’i mai e hala mama’o mei Sikoti Palafú ki he tele’a ko ‘ení. ‘Oku ‘i ai hanau tokolahi ‘oku nau toho lalo

mai pē ‘enau sālioté. Na’a nau fononga mai mo ha sāliote lalahi ‘e ua ke tokoni kiate kinautolu. Ne nau a’u mai ki he feitu’u ke nau kolosi faka’osi mai ai ‘i he Vaitafe Palate Tokelaú. Ne nau hanga mai ki ha hala ‘oku hake hake he mo’ungá ‘o a’u hake ki he ‘Otu Mo’unga Maká. . . .

Na’e ha’u ‘a [Palesiteni ‘Tongi] he pongipongi hono hokó ki he Tāpanekale motu’á ‘a ia na’e ‘i he [Temipale Sikueá]. Na’á ne pehē ki he kakaí:

“. . . ‘Oku ‘i ai ha tokolahi ‘o hotau ngaahi tokouá mo e tuofāfiné ‘oku nau ‘i he potu toafá mo ha ngaahi sāliote toho tangata, pea mahalo ‘oku ‘i ai hanau tokolahi ‘oku maile ‘e fitungeau honau mama’ó mei he feitu’ú ni, pea kuo pau ke ‘omi ‘a kinautolu ki heni, pea kuo pau ke tau ‘ave ha tokoni kiate kinautolu. . . .

“Ko ‘eku tui fakalotú ia; ko e fakahinohino ia kuo fai mai ‘e he Laumālie Mā’oni’oni kiate aú. Ke fakahaofi ‘a e kakaí. . . .

“Te u kole tokoni ki he kau Pīsopé ‘i he ‘ahó ni. He ‘ikai ke u tatali ki ‘apongipongi, pe ko e ‘aho ka hoko maí, ke ‘omi ha timi ‘asi toho salioté lelei ‘e 60 pe ko ha sāliote ‘e 12 pe 15. ‘Oku ‘ikai ke u loto ke ‘ave ha fanga pulu. ‘Oku ou fie ma’u ha fanga hoosi mo ha fanga ‘asi lelei. ‘Oku nau tokolahi ‘i he vahefonua’ ni, pea kuo pau ke tau ngāue ‘aki kinautolu. ‘Omi foki mo ha toni maho’a ‘a ‘e 12 mo ha kau tangata angi taukei ‘e 40 kehe meiate kinautolu te nau angi ‘a e fanga hōsí mo e fanga ‘asi.

“‘Oku ou pehē kiate kimoutolu he ‘ikai lava ‘e ho’omou tuí, tui fakalotú, mo e lotu ‘oku mou talakí, ‘o fakahaofi ha fo’i laumālie ‘e taha ‘o kimoutolu ‘i he Pule’anga Faka-silesitale ‘o hotau ‘Otuá, kae ‘oua kuo mou fakahoko ‘a e ngaahi tefito’i mo’oni ko ia ‘oku ou ako’i atu ko ‘eni kiate kimoutolú. *Mou ‘alu atu ‘o ‘omi ‘a e kakai ko ia ‘oku nau lolotonga ‘i he feitu’u toafa tokalelei.*”¹

Na’e a’u ki he efiaki ko iá kuo ‘osi tānaki mai ha me’akai, nāunau mohenga mo e vala lahi ‘aupito ‘e he kakai fefiné.

Na’e a’u ki he pongipongi hono hokó kuo fakafou’ou ‘a e sū ‘o e fanga hōsí pea fakalelei’i ‘a e ngaahi sālioté mo fakaheka ‘enau utá.

‘I he pongipongi hono hokó ‘a ia ko e Tūsité ‘aho 7 ‘o ‘Okatopá, ne mavahe atu ha

*‘Oku fekau-
‘aki e ngaahi
talanoa
‘o honau
fakahaofi
mo e uho ‘o
e ongoongo-
lelei ‘o Sisū
Kalaisí.*

timi ‘asi toho sāliote tautau toko fā ‘e 16 ‘o nau fononga fakahahake. Na‘e a‘u ki he kongaki mui ‘o ‘Okatopá kuo ‘i ai ha ngaahi timi saliote ‘e 250 ne fononga atu ke fai ha tokoni.

Kuo lahi ha ngaahi malanga fakafakā‘ofa kuo fai atu mei he tu‘unga malangá ni. Ka ‘oku te‘eki ke ‘i ai ha malanga ‘e mālohi tatau mo e lea ‘a Palesiteni ‘Iongi ‘i he me‘a ko ‘ení.

... ‘Oku fie ma‘u ke toutou fakamanatu ‘a e ngaahi talanoa ki honau fakahaofi. ‘Oku fekau-‘aki e ngaahi talanoa ko iá mo e ‘elito ‘o e ongoongolelei ‘a Sisū Kalaisí. . . .

... ‘Oku ‘i ai ha ni‘ihi ‘iate kitautolu pē ‘oku tangi mai ‘i he mamahi mo e faingata‘a‘ia mo e tukuhāusia mo e manavahē. ‘Oku ‘i ai hotau fatongia mahu‘inga mo molumalu ke tau ala atu ‘o tokoni, hiki hake, mo fafanga‘i ‘a kinautolu kapau ‘oku nau fiekaia, pea fafanga‘i honau laumālié kapau

‘oku nau fieinua ki he mo‘oní mo e mā‘oní‘oní.

‘Oku fu‘u tokolahi ‘aupito ‘a e to‘u tupu ‘oku nau ‘auhē noa holo pē mo fononga ‘i he hala ‘o e faito‘o kona tapú, fakakaukengí, anga ta‘ema‘á mo e ngaahi palopalema lalahi ‘oku fononga fakataha mai mo e ngaahi me‘a ko ‘ení. ‘Oku ‘i ai ha kau uitou ‘oku nau fakā‘amu ke ‘i ai ha ngaahi le‘o fakakaume‘a mo ha laumālie tokanga mo‘oní ‘oku hā mei ai ha ‘ofa. ‘Oku ‘i ai foki mo e ni‘ihi na‘e māfana ‘enau tuí ki mu‘a, ka kuo momoko ia he taimí ni. ‘Oku ‘i ai honau tokolahi ‘oku nau fie foki mai, ka ‘oku ‘ikai ke nau ‘ilo‘i pe ‘e founga fēfē ha‘anau foki mai. ‘Oku nau fie ma‘u ha ngaahi nima fakakaume‘a ke ala atu ‘o tokoni‘i kinautolu. ‘Oku ‘i ai hanau tokolahi ‘e ‘ikai lahi ha ngāue ki ai ‘i hono fakafoki mai ke nau toe ‘inasi ‘i he keinanga-‘anga ‘a e Eikí.

‘E hoku ngaahi tokoua mo e

tuofāfine, ‘oku ou fakā‘amu, pea ‘oku ou lotua, ke tau lava ‘e kitautolu kotoa pē . . . ‘o fakapapau‘i ke tau kumi kiате kinautolu ‘oku fie ma‘u tokoní, mo faingata‘a‘iá, pea ‘oku ‘i ha ngaahi tu‘unga fakamamahí, pea hiki hake ‘a kinautolu ‘i he laumālie ‘o e ‘ofa ke ‘o‘ofaki kinautolu ‘i he Siasí, pea ‘e hanga ai ‘e he ngaahi nima mālohi mo e loto ‘ofá, ‘o fakamāfana‘i, pou pou‘i hake, mo fokotu‘u ‘a kinautolu ‘i he hala ki he mo‘ui fiefia mo mahutafeá.

‘E hoku ngaahi kaungāme‘a ‘ofeina mo e kaungā ngāue ‘i he ngāue fakafó ni, ‘oku ou fakamo‘oni ki hono mo‘oní ‘o e ngāue ni, ‘a ia ko e ngāue ‘a e Māfimafí, mo e Huhu‘i ‘o e fa‘ahinga ‘o e tangatá. ■

*Na‘e fokotu‘utu‘u fo‘ou e ngaahi fakā‘ilo-
ngā mo e sipelá.*

MA‘U‘ANGA FAKAMATALÁ

1. Brigham Young, ‘i he‘ene hā ‘i he tohi ‘a LeRoy R. Hafen mo Ann W. Hafen, *Handcarts to Zion* (1960), 120–21.

ONGO PAIONIA MEI HE SENITULI 'E UA

Fai 'e Allison Ji-Jen Merrill

S i'i 'Epenisa, 'oku 'ikai te ke 'ilo'i au; 'oku te'eki pē ke ta fetaulaki. Na'e fā'ele'i koe 'i he 'aho 17 'o Nōvema 1830, 'i Tanipeleni, Peefisaea 'i Sikotilaní, kia 'Anitelū Pulaisi mo Sēneti 'Ātama Pulaisi. Na'á na fakahingoa koe ko 'Epenisa.

Hili mei ai ha ta'u 'e teau fā-ngofulu-mā-tolu, na'e fanau'i au 'i Hualieni, 'i Taiuani. Na'e fakahingoa au ko Sī-Seni Hangi.

Na'á ke kamata ngāue he fo'u'anga vaká 'i ho ta'u 10. Ki mui ai na'á ke hoko ko ha tokotaha akoako fo'u vaka peá ke poto 'aupito he ngāue ko iá.

'I hoku ta'u faá ne kamata ke u ako ma'uloto e ngaahi taimi tēpile mo e ngaahi faka'ilonga ki hono pu'aki e lea faka-Siainá. Na'e faingata'a, ka na'á ku lava pē.

'I he fa'ahita'u māfana 'o e 1848, na'e kamata ke ke sai'ia ai he Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní, neongo na'e 'ikai loto ki ai ho'o tamaí, fāmilí mo e ngaahi kaungāme'á. Na'a nau fai e me'a kotoa pē ne nau malavá ke faka-loto'i koe ke ke faka'ikai'i 'a e Siasi. Na'e a'u pē ki hono loka'i 'e ho'o tamaí ho valá ke 'oua na'á ke 'alu ki he lotú he Sāpaté. Ka na'e ma'u pē ho'o tuí. Pea neongo 'a e fakatangá ka na'á ke tuiaki atu pē.

'I he 'aho 4 'o Tisema 1986, na'e tukituki mai ai ha ongo faifekau 'Amelika 'o e Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní 'i he 'api 'eku tamaí. Neongo na'e faka'atā he'eku tamaí ke 'a'ahi ange ma'u pē 'a e ongo faifekau, ka na'e 'ikai pē ke ne tokanga ki he'ena pōpoakí. Hili ha ngaahi māhina si'i

mei ai na'á ne vete'i 'eku fa'eé pea toe mali ia.

'I hono fakahā he'eku tamaí ki he ongo faifekau 'a e ongoongo fakama-mahi ki he me'a kuo hoko he fāmilí,

na'á ne talaange ai pē ke 'oua na'á na toe foki ange.

Na'e tuku 'e he ongo faifekau ha tatau 'o e Tohi 'a Molomoná pea tohi mo e tu'asila 'o e 'api siasi ofi tahá he takafi 'i lotó 'o pehē, "Te ma hoko ma'u pē ko homou kaungāme'a. Ka 'i ai ha me'a 'e lava ke ma tokoni ai ki ho fāmilí, ha'u ki he tu'asila ko 'ení, he te ma 'i ai."

Na'e faingata'a 'a e māvae mo e ongo faifekau he efiāfi ko iá, he na'á ku ongo'i ha me'a mahu'inga 'i he'ena pōpoakí.

Ne hiki mai ki 'api e mali ua 'eku tamaí. Na'á ne ta'e'ofa mo 'eku tamaí, pea fu'u faingata'a e mo'uí, peá u hoko ko ha finemui mo'ui mamahi.

'I ha pō 'e taha, ne u fo'i hono

ngaohi kovia aú, peá u lele ilifia kitu'a 'o toi he ngoue laisé, kuó u ta'elata, lotomamahi, pea sivi mo e 'amanakí. Ne u loto ke u mavahe, ka na'e 'ikai ha feitu'u ke u 'alu 'o nofo ai.

Fakafokifā ne u manatu'i 'a e me'a na'e talamai 'e he ongo faifekau 'i he'ena 'a'ahi fakamuimuí. Na'á ku pehē loto pē, "Ko e 'uluaki me'a pē 'e fai 'apongipongí, ko 'eku 'alu 'o kumi hoku ongo kaungāme'á!" Ko 'eku toki fuofua ma'u ia ha ongo'i nonga hili ha ngaahi ta'u lahi.

Ne u 'aka pongipongia pē he'eku pasikalá he pongipongi hokó ki he 'api siasi, ka kuo 'osi foki e ongo faifekau ko ia ne na 'a'ahi ange ki homau fāmilí he ta'u 'e ua kuohilí ki hona fonuá. 'I he 'amanaki ko ia ke u loto fo'í, ne 'asi mai ha ongo fafine anga fakakaume'a mo ha pine hingoa 'ulí'ulí 'i hona koté pea na'á na ha'u 'o fakafe'iloaki mai kinaua.

Si'i 'Epenisa, neongo 'a e fakafepaki ho'o tamaí, ka na'á ke papitaiso 'i 'Epeleli 1848, ko e papi ului pē 'e taha 'i ho fāmilí.

Hili ha māhina 'e taha 'eku fe'iloaki mo e ongo faifekau fefiné, na'e papitaiso au 'i Nōvema 1988, ko e fuofua papi ului 'i hoku fāmilí.

Ka na'e hanga 'e he'eku tamaí mo e mali hono uá 'o fakafaingata'a'ia'i 'eku 'alu ki he lotú.

'I ha 'aho 'e taha ne u foki mai ai mei ha 'ekitiviti 'a e Kau Finemui, na'e hū vave mai 'eku tamaí ki fale, 'o kapekape'i au, pea to'o 'eku folo-folá 'o haehae. Ne fepunakaki holo e ngaahi la'ipepá he 'ataá, 'o ngangana fakalelei hifo he falikí, 'a ia na'e tō ai hoku lo'imatá.

Ko ha tamasi'i mei Sikotilani. Ko ha ta'ahine mei Taiuani. Faikehekehe 'aki e senituli 'e taha mo e kongā kae fakafehokotaki 'e he tuí.

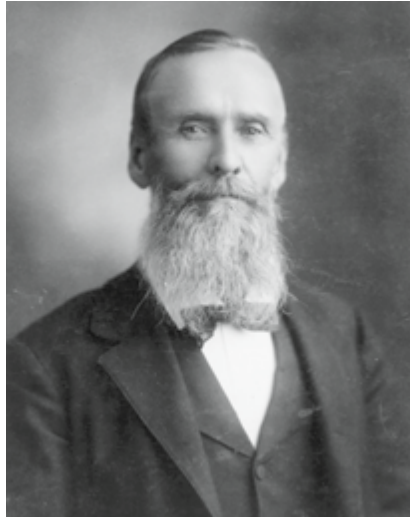
Ne hangē ia ha misi kovi he 'ikai ke toe 'osí. 'I hoku ta'u 21, ne u fie ma'u mo'oni ke u ngāue fakafaifekau taimi kakato. Ne tali ki ai 'eku tamaí 'aki 'ene tuli au mei 'api. 'I he Pō Faka'osi Ta'u faka-Siainá, ko e taimi ia 'oku

'i 'api ai e kakaí mo honau ngaahi 'ofa'angá, ka na'e tuli au ia mei 'api.

Si'i 'Epenisa, 'i he taimi ne fu'u tōtu'a ai e fakatanga ho fāmilí mo e ngaahi kaungāme'á, na'á ke fili leva ke hiki mei Sikotilani ki 'Amelika ke fakataha mo e Kāingalotú 'o kolosi atu he ngaahi potu tokaleleí ki 'Iutā. Na'e 'ita 'aupito ho'o tamaí. Na'á ne fekau ke ke nofo, ka ko ha talavou loto-to'a koe. Ko e 'aho na'á ke heka ai he vaká ko e taimi fakamuimui-taha pē ia na'á ke mamata ai kiate iá.

'Epenisa, na'e 'ikai faingofua e mo'uí ki ha taha ta'u 17 'oku hiki ki ha fonua fo'ou, ka na'á ke lava pē. Na'á ke ngāue 'aki leva he taimi ko iá ho'o pōto'i fakatufungá, mo e fo'u

Na'e tokoni 'a 'Epenisa Pulaisi ke langa e falelotu he Tele'a Painí ('i laló), 'a ia na'e 'osi he 1868. Na'á ne toe 'ilo'i foki e tele'a 'oku fakahingoa ki aí, ko e Pa'ake Kenioni Fakafonua ko Pulaisí ('i to'omata'ú), 'i he fakatonga 'o 'Iutā.

vaká. Na'e ui koe ke langa ha falelotu 'i he Tele'a Painí, 'i 'Iutā. Neongo na'e te'eki te ke langa ha falelotu ki mu'a, ka na'á ke tali e uí. Ko e falelotu motu'a taha ia 'o e Siasí he 'ahó ni 'oku kei faka'aonga'í.

Kimui aí na'á ke fuofua 'ilo'i 'a e mala'e sipoti fakanatula faka-'ofo'ofa ko ia 'oku fakahingoa kiate koé, 'a e Pa'ake Fakafonua ko Kenioni Pulaisí.

'I he 'aho 4 'o Sune 1994, na'á ku lipooti ai ki he Misiona Taiuani Taisungú ko ha fai-fekau taimi kakato. Ne u fakapipiki ha pine hingoa lanu 'uli'uli 'i hoku koté, hangē pē ko e ongo faifekau tangata ne 'a'ahi ange ki hoku fāmilí he ngaahi ta'u ki

mu'a. Na'á ku ongo'i ha loto fakatōkilalo. Ne u ongo'i lāngilangi'ia. Pea mohu tāpuekina.

Hili 'eku ngāue fakafaifekau ne u hiki leva ki 'Iutā, 'o u fetaulaki ai mo hoku husepānití. Na'á ma mali he temipalé ki he nofo taimí mo e kotoa 'o e nofo ta'engatá. 'Oku ou fehokotaki mo koé, 'i he ngaahi kui hoku husepānití.

Si'i 'Epenisa, 'oku 'ikai te ke 'ilo'i au. 'Oku te'eki pē ke ta fetaulaki. Ka 'oku lahi e ngaahi talanoa kau kiate koe 'oku ou fanongo aí. Na'e 'ikai pē mālōlō ho va'é mei he fefononga'aki. Na'e 'ikai pē ke mālōlō ho nimá mei he ngāue. Na'e 'ikai pē ke 'osi ho'o tuí. Na'e 'ikai pē ke tuku ho'o ngāue tokoní. Hili e ngaahi ta'u lahi ko 'ení, 'oku kei hanga pē 'e ho'o sipinga mo'ui faive-lengá 'o langaki 'eku mo'uí. Fakamālō atu, 'Epenisa. Mālō 'Aupito! ■

‘OTU MOTU FA‘U ‘E HE AFÍ MO E TUÍ: KO E ‘OTU MOTU Kalapakosí

Fai ‘e Joshua J. Perkey

Ngaahi Makasini ‘a e Siasí

‘O ku ‘i ai ha kau‘ā maka lalahi he feitu‘u ‘oku faka‘otu‘otu ai e maka velá, ke malu‘i fefeka e aafu momoko mo konokona ‘o ‘ōsení. ‘I hono vakai‘i fakalelei, ‘e lava ke ‘ilo‘i ko e ngaahi tapa māsílá ko e ngaahi fo‘i ‘ulu ia ‘o ha ngaahi fu‘u moko tahi ‘e hongofulu mā ua, pea ‘oku fakatākoto kinautolu ‘o hangē ha fanga talākoní ke nau matatali e ivi māfana ‘o e la‘aá he pongipongí. ‘Oku ‘i ai mo ha fanga moko ‘e ni‘ihi ‘oku nau kei fakatatali atu pē ‘o ofi ki he tefito‘i maká, pea ‘oku nau pikitai fakamakatu‘u ki he ngaahi fu‘u maká ‘aki honau fu‘u pesípesi lalahí ‘oku māsila hangē ha helé pea loloa hangē ha nge‘esi nima ‘o ha fefinē.

Ka ko e lahi tahá ‘oku nau fakatahataha fakakulupu ki he māfaná mo e malú, pea fepoupouaki honau sino fefeká ke fakafepaki‘i e momokó mo e fakapo‘ulí, ‘o fetokoni-‘aki ke feau ‘enau fie ma‘ú. Ko ia ai, ‘i he ‘Otu Motu Kalapakosí, ko e ngaahi motu ne fa‘u ‘aki e afí, ‘oku mahu‘inga makehe e mo‘uí. Ko ha fonua ia ‘oku fio ai e saienisí mo e tuí, pea fakamahino‘i ai ko kitautolu kotoa ko ha kongá ia ‘o ha sivilaise pē ‘e taha. Pea ‘i hení ‘oku mahino ki he kau mēmipa ‘o e Siasí, hangē pē ko e ngaahi fu‘u moko tahi, ko e mālohí ‘oku ma‘u ia mei he pikitai ki he ‘enau ngaahi fuakavá ‘i hano fokotu‘u fakataha ha founga ke nau a‘u ai ki he ‘Eikí ‘i he tuí, ngāue tokoní, mo e feilaulaú.

‘Oku mahulu hake me‘a ia ‘oku ‘i he ‘Otu Motu Kalapakosí ‘i he maka velá, pē iká, fonú, mo e takimamatá. Ko e senitā ia ‘o e tuí, ‘a ia kuo hanga ai ‘e he ngāue tokoní mo e feilaulaú ‘o ‘omi ha ola fakaofu ‘o e uouangatahá mo e mālohi ‘o e loto tuí.

Ko e Founga Kamata ‘o e Tānaki

Lolotonga ha ‘a‘ahi ‘a e tokotaha takimamata mo fakatotolo ki natula ko ‘Onitelea Tikelí ki Kuito ‘i ‘Ekuatoá, na‘á ne ‘eva pongipongia atu ‘i ha Sāpate ‘e taha he ve‘e falelotu ‘o e Siasí. Ko e ta‘u 1997 ia, pea neongo ko ha mēmipa ia ‘o e Siasí, ka kuo ta‘u lahi ‘ene māmālohí talu ‘ene hiki ki he ‘Otu Motu Kalapakosí. Na‘e manatu ‘a ‘Onitelea ki he ngaahi ongo fakanonga ‘o e ‘alu ki he lotú pea ‘osi taumu‘a pē ia ke lue ma‘u pē ki ha falelotu ‘i he taimi ‘okú ne ‘i ‘Ekuatoa afí. Na‘e ‘ikai ke fa‘a hū ia ki loto. Na‘e loto pē ia ke ofi ki ha ‘api siasi. Na‘á ne pehē, “‘Oku ou ongo‘i fiefia ange ai, ‘o hangē pē ia ‘oku ou ‘i ‘apí.”

‘I he ‘aho ko ‘ení ko ‘ene toki kamata pē ia ‘a e sākalamēnití.

To‘ohemá: Ko e ongo motu ko Sanitā Kulusi (to‘ohemá) mo Polotala (to‘omata‘ú) ‘i he ‘Otu Motu Kalapakosí. ‘Olungá: Ko e piki ma‘u ‘a e ngaahi fu‘u moko tahi ki ha fu‘u maka ‘i he Pei ‘o Tōtuká ‘i Sanitā Kulusi.

'I'olungá: Ko e matā-fanga mo e kolo ko Pueto 'Aiolá 'i Sanitā Kulusi. 'I lalo mei to'ohemá: Senitulā mo 'Onitelea Tikeli mo hona 'ilamutu ko Kolotini; Maliana Pīsila; ko e fā-mili Palasió; 'Osualatō mo Losalío Viloni.

Hili ha ki'i fakatoupikoi holo 'a 'Onitelea na'á ne hū leva ki loto. Ko ha fili ia te ne liliu faka-'aufuli ha iku'anga 'o ha mo'ui 'e laungeau.

'I he tuku 'a e lotú ne talitali lelei 'e he ongo faifekau' mo e kāingalotú 'a 'Onitelea. Na'á ne manatu 'i lelei 'enau talanoá, tautefito ki he' enau 'ohovale—mo fiefia—he' enau 'ilo' i ko 'ene ha'ú mei he 'Otu Motu Kalapakosí.

'I he taimi ko iá, ne te'eki ai ke fokotu'u e Siasí ia 'i he 'otu motú. Ko hono mo'oní, ne 'ikai pē ke 'ilo' i 'e he kau taki lakanga fakataula'eiki ia 'i 'Ekuatoá 'oku nofo ha kāingalotu ai.

Na'e 'ikai toe tukunoa' i 'e he ongo faifekau' e faingamalié ni. Na'á na fakafe'iloaki 'a 'Onitelea ki he palesiteni 'o e Misiona 'Ekuatoá pea hiki mo e tu'asila 'o 'Onitelea' ke fai ki ai ha fetu'utaki.

Hili mei ai ha taimi nounou na'e foki leva 'a 'Onitelea ki hono 'apí 'i Pueto 'Aiolá, ko e kolo lahi taha ia 'i he 'Otu Motu Kalapakosí, 'i he motu ko ia ko Sanitā Kulusi. Ne 'oatu leva 'e he misioná ha puha nāunau 'a e Siasí, kau ai ha ngaahi tohi lēsoni ke ne ako. Kae mahalo ko e me'a mahu'inga tahá hono 'oatu ai 'e he palesiteni fakamisioná ha lisi 'o e kau mēmipa 'oku nofo he motú, 'a ia 'e lava 'a 'Onitelea 'o tokoni ke fakatahataha' i mai kinautolu. Na'e 'ohovale 'a 'Onitelea 'i he'ene vakai' i fakavave hifo e lisí.

Na'á ne pehē, "Na'e 'i ai ha kakai

he lisí na'á ku 'ilo, ka na'e 'ikai ke u 'ilo ne nau kau ki he Siasí."

'I he taimi tatau, ne 'i ai ha kau mēmipa kehe 'i Sanitā Kulusi ne ue' i honau lotó ke fokotu'u e Siasí 'i ai. Na'a nau omi kotoa ki he 'Otu Motu Kalapakosí ko e kumi ngāue. Ka 'oku nau fekumi holo 'i he taimí ni ki he kakai siasí.

Ko e Ui ki he Tānakí

Kia Maliana Peselá, na'e faingata'a e mo'ui ki mu'a pea toki fokotu'u e Siasí aí. Na'á ne mēmipa he Siasí he ta'u 'e ua pea toki hiki mai ki he motú he 1990.

'Oku pehē 'e Maliana, "Na'e 'ikai ke 'i heni 'a e Siasí he'eku a'u maí. Ko au pē mo 'eku tama tangatá. Na'á ma fakahoko pē 'a e efiafi fakafāmilí 'i 'apí pea feinga ke mo'ui 'aki e ongoongolelei. Ka na'á ku 'ilo' i ha kau

mēmipa kehe tokosi'i na'e 'ikai ke nau mo'ui 'o fakatatau ki he ngaahi tu'unga mo'ui 'o e ongoongolelei."

Na'e a'usia 'e Tēvita mo Sēneti Palasio ha me'a tatau. Na'e kau 'a Tēvita ki he Siasí 'okú ne kei si'í, pea toki papitaiso 'a Sēneti he 1993, ko ha ta'u pē ia 'e taha ki mu'a peá na hiki leva ki he 'Otu Motu Kalapakosí.

'Oku pehē 'e Sēneti, "I he'ema hiki mai ki hení, ne 'ikai ke ma toe 'ilo'i ha mēmipa kehe. Na'á ma fakakaukau ko kimaua. Na'e fu'u faingata'a mo'oni 'a e 'ikai ke 'i heni 'a e Siasí."

"Ka 'i ha 'aho 'e taha 'i he 1997 na'e ha'u 'a 'Onitelea ki he ngāué 'o pehē mai, 'Oku ou kumi 'a Sēneti ti Palasio. Ko ha mēmipa koā koe 'o e Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní, 'a e Siasi Māmongá?"

Ko e manatu 'eni 'a Sēneti, "Na'á ku ongo'i hangē kuo fakamafao atu 'e he 'Eikí Hono to'ukupú ke tānaki 'Ene fanga sipí. Peá u pehē ange, 'Io, ko ia! Ne u ongo'i fiefiá he na'e 'ikai ko kimaua pē. Ta 'oku mau tokolahahi pē!"

'Oku toe pehē 'e Maliana, "Na'e fu'u fakafiefia 'aupito hono fakatahataha'i kimautilu 'e 'Onitelea. 'Oku mau ma'u ha me'a ma-kehe—'o laka ange ia he feohi fakakaungame'á—ko ha kau mēmipa 'o e Siasí."

Ko e Uouangataha 'i Lotó

Hili hono fakatahataha'i 'e 'Onitelea ha fo'i kulupu pau, na'e kamata leva ke nau

fakataha ma'u pē. Na'e kamata 'aki pē ha fānili 'e fā mo ha ngaahi kaungāme'a.

'Oku pehē 'e 'Onitelea, "Na'a mau fakataha ma'u pē, meimei he 'aho kotoa, 'i hoku 'apí." "Na'a mau ako e ngaahi tohi na'e 'omi mei he misioná mo e Tohi Tapú pea mo e Tohi 'a Molomoná."

'Oku pehē 'e 'Alaseli Taulani, "Ko ha taimi fakalata ia. Na'a mau uouangataha 'aupito. Ne mau fakataha he uike kotoa ke ako."

'Oku pehē 'e Sēneti, "Ko ha me'a ia he 'ikai toe ngalo 'iate au, he na'a mau taha mo'oni pē, mo ha ongo'i 'oku 'ofeina kimautilu 'e he Tamai Hēvaní pea mau 'ilo'i ko e taimi 'eni 'oku fie ma'u ke mau fakataha mai aí."

Na'a nau fefalala'aki, feako'aki, pea felangahake'aki 'enau tuí. Na'e vave pē hono fakatokanga 'i 'enau ngāué, pea fokotu'u leva ha kolo 'i he kongá ki mu'a 'o e 1998.

Ne a'u ki ha taimi kuo tupu e koló, pea fie ma'u 'e he kāingalotú ha feitu'u lahi ange. Na'a nau lotu 'i ha fale si'isi'i na'e totongi pea toe hiki ki ha fale lahi ange 'a ia ko ha hōtele ki mu'a. 'I he fale lahi ko 'ení ne nau tupu 'o meimei a'u ki he kau mēmipa 'e toko 100. Neongo na'e tupu 'a e koló 'i he ngāue fakamālohia e kau māmālohí mo e kakai ne hiki maí, ka ko hono mālohinga

'I Ialó: Taniela mo 'Eni-selā Kalapuha; 'Alaseli Taulani mo 'ene fānaú; kau mēmipa 'o e kolo Kalapakosí ne tokoni ki hono langa 'o e fale 'o 'Ēlina Sítinó; ko e falelotu 'o e Kolo he 'Otu Motu Kalapakosí.

mo'óní ne tupu ia mei he kau papi uluí. Ko ha sīpinga mo'oni 'o e me'á ni ko 'Osualatō Viloni mo hono uaifi ko Losalió. Na'e papitaiso 'a Losalio 'i he 2000 pea kuó ne hoko ko ha palesiteni 'o e Fine'ofá, Palaimelí, mo e Kau Finemuí. Kuo lava 'eni ha ta'u 'e taha mei ai ne papitaiso 'a 'Osualatō, pea ko e palesiteni ia 'o e kōlomu 'a e kaumātu'á. Kuo liliu faka'aufuli 'e he Siasí 'ena mo'uí. 'Oku fakamatala ki ai 'a 'Osualatō, "Na'e fakahaofi au 'e he Siasí. Ki mu'á, ne u mo'ui fakamāmani. Na'e 'ikai ke u 'olokahōlika, ka

na'e lahi 'aupito 'eku inú. 'I he'eku kau ki he Siasí, na'e hoko e kakai 'e toko 25 ko 'ení ko hoku fāmilí ia. Na'a mau fu'u uouangataha 'aupito. Pea na'a mau ngāue mālohi ke tupu e koló." Ne fakafou he ngāue ta'ehela 'a e kāingalotu 'o Kalapakosí, 'a e nofo holo pē 'a e mā'ulotu sākalamēnití he toko 100 ki he 120. 'I Sepitema 'o e 2009 na'a nau fiefia ai 'i hono fakatapui 'o ha falelotu.

Ko e Mālohi 'o e Ngāue Tokoní

'Oku nofo ha ni'ihí 'o e kau mēmipa he koló mo honau fāmilí 'i he ngaahi feitu'u mā'olunga ma'ui'ui 'o Sanitā Kulusí. 'I he 'aho 4 'o Sepitema 2010, na'e lotu e kau taki 'o e koló ke fai 'enau ngāue 'ofá he feitu'u ko iá. 'Oku pehē 'e 'Osualatō, "Oku mau feinga ko e kōlomu 'o e kaumātu'á, ke fai tu'o taha pe tu'o ua ha *mingas*, pe ngāue 'ofa he māhina kotoa. 'Oku mau fai ia ki he tokotaha te ne fie ma'u lahi taha ha tokoní. 'Oku mau teu atu 'eni ke langa ha fale 'o ha fefine."

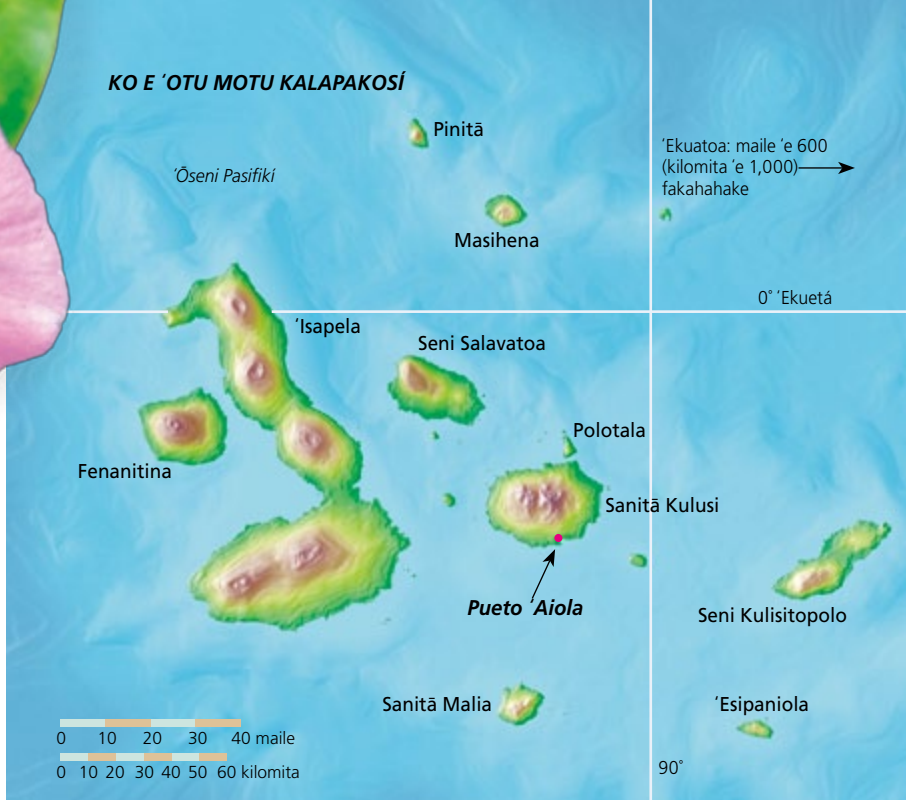
Ko ha kongá pē 'o e falé. 'I ha uike 'e taha pe ofi ki ai ki mu'a atú, na'e langa 'e he kāingalotú 'a e 'uluaki kongá 'o e falé. 'I he 'ahó ni, kuo fe'unga mo ha toko uofulu tupu ne nau fakamoleki ha houa 'e ono pe lahi ange ke langa e kongá 'e tahá, kau ai ha peito, ko ha tākaki'anga vai, mo ha me'a lue'anga takai he tu'a falé. Ko e kí'i falé ko ha feitu'u ia ke nofo ai 'a 'Ēlina Sítino mo 'ene fānaú, 'a ia na'e 'ikai ko ha kau mēmipa kinautolu 'o e Siasí he taimi ko iá. Na'a nau fu'u fiefia kotoa he taimi mo e ngāue ne fai 'e he kāingalotú. (Na'e papitaiso 'a Sísitā Sítino mo hono foha ko Sepasitianó 'i Sānuali 'o e 2011.)

'Oku pehē 'e 'Osualatō, "Oku 'ikai ha me'a ia 'e lelei ange ka ko hono tokoní'i e kakai 'oku nau fie ma'u iá." Pea 'oku fakamo'óní'i 'e hono fofongá, pehē ki he kau mēmipa 'o e koló pea mo e kakai fefine na'e ngāué, 'a e ola 'oku ma'u mei he ngāue 'ofa fakatahá.

Ko e Me'a Mahu'inga Tahá

Na'e hoko e ngāue tokoni mo e fengāue'aki fakataha 'a e kāingalotu he 'Otu Motu Kalapakosí ke ma'u ai ha tāpuaki ma'ongó'onga 'i he 2007. 'I he ta'u ko iá na'e fakafé'ao ai

'e Tēvita mo Sēneti Palasio ki he Temipale Kuakuila 'Ekuatoá ha fāmili 'e nima mei he koló, 'a ia ko e meimei kakai ia 'e toko 25.

'Oku pehē 'e Sēneti, "Ne u ongo'i hangē 'oku mau 'i he langí, 'i he mamata ki hono sila 'i e ngaahi fāmili ko 'ení. Na'a mau ongo'i mālohi 'oku 'i ai e 'Eikí. 'Oku mālohi kotoa e ngaahi fāmili ko iá he 'ahó ni."

'I he 'a'ahi ko 'eni ki he temipalé, na'e sila 'i ai 'a e palesiteni fakakoló ko Taniela Kalapuha mo hono uaifi ko 'Eniselā, pea sila 'i mo 'ena fānau 'e toko tolú kiate kinaua. 'Oku pehē 'e Palesiteni Kalapuha, "'Oku liliu mo'oni koe 'e he temipalé. Ko e fale mo'oni 'eni 'o e 'Eikí. 'Oku liliu 'e he 'Eikí 'a e mo'uí 'i he fakataha 'a e fāmili 'i he ongoongoleléi. Ko e 'uhinga ia 'oku ou nofo ma'u ai 'i he siasi ko 'ení. 'I hono sila 'i kimautilu ko ha fāmili, 'oku 'ikai ke u toe ilifia au he maté. 'Oku 'ikai ke u toe ilifia na'a mole hoku fāmili 'o kau ka mate.

"'Oku hoko 'a e temipalé ko e fakava'e ia 'o e ongo'i mo 'ilo pau 'oku mo'ui 'etau Tamai Hēvani—pea mo Hono 'Alo ko Sisū Kalaisí, pea mo e Laumālie Mā'oni'oní. Ko ha fakamo'oni ia he 'ikai lava 'e ha taha ke ne to'o meiate au."

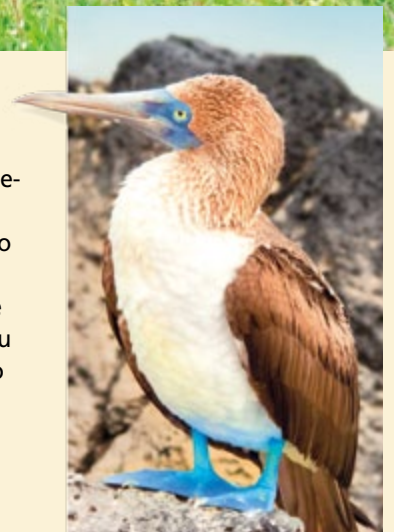
Ko e Me'a 'oku Ako'i mai 'e he 'Otu Motu Kalapakosí

Ko e mēmipa kotoa pē 'o e Siasí 'i he 'Otu Motu Kalapakosí ko ha paionia ia 'o onopooni. 'Oku meimei ko e kau mēmipa lalahí kotoa ko ha kau papi ului, 'a ia ko e tokolahi ne kau

KO E VAHEFONUUA 'O E 'OTU MOTU KALAPAKOSÍ

'Oku kau 'i he 'otu motú ha vahefonua 'i 'Ekuatoa. Neongo ko e meimei peseti 'e 97 'o e fonuá kuo tala ia ko ha pa'ake fakafonua, ka 'oku kei toe lahi pē e kekelé ki he kakai 'e toko 25,000 pe ofi ki ai 'oku ngāue fakapisinisi, takimamatá, mo e ngoué.

'I laló: Na'e kau mai ki he Siasi 'a e fāmilī Fuelá 'i 'Otavalo, 'Ekuatoa, pea nau toki hiki ki mui ki he 'Otu Motu Kalapakosí ke kumi ha ngāue. To'omata'u 'i laló: 'Ēlina Sītino (to'ohema) mo hono tokoua ko Maliá; na'e kau 'a 'Ēlina ki he Siasi he kongā ki mu'a 'o e ta'u ní 'i hono toko-ní 'i ia 'e Maliá.

mai he ngaahi ta'u si'i kuohilí. Pea 'oku nau tokoni kotoa ke langa hake e pule'anga 'o e 'Otuá 'i ha motu mama'o 'a ia 'oku si'isi'i ai e ngaahi ma'u'anga tokoní. Ko e lahi taha 'o e me'akaí mo e kotoa 'o e loló pea mo e ngaahi koloa mei he ngaahi fale ngāue mo fakatekinolosiá ko e hū mai pē mei muli. Neongo 'oku ngali ola lelei e 'ekonōmika fakalotofonuá, ka 'oku fakafalala ia ki he me'a ta'epau 'oku hū mai ai e pa'angá 'a ia 'oku 'iloa ko e takimamatá.

Mahalo ko e me'a pau taha he motú ko e fepoupouaki 'a e kau mēmipá 'i hono langa hake 'o e pule'angá. Ko e fa'ahinga fepoupouaki ko iá 'oku tatau ia mo e fe-falala'aki fakanatula 'a e 'otu motu 'oku nau nofo aí. 'Oku fakafalala e 'ātakai he 'Otu Motu Kalapakosí ki he mo'ui lelei 'a e me'a mo'uí—tatau pē 'i he fakafo'ituituí mo e fakafa'ahingá—'a 'enau fengāue'aki lelei mo honau 'ātakai fakanatulá.

Ko e fakamatala 'eni 'a 'Onitelea 'a ia ko ha tokotaha takimamata mo fakatotolo

ki natula, “'Oku ako'i kimautolu 'e he 'Otu Motu Kalapakosí ko e 'ātakai 'oku hangē pē ia ha me'a mo'uí. 'Oku hangē ha sinó. 'Oku 'i ai 'ene ngaahi fie ma'u, 'a e vai, mo hono ngaahi kupu. Ka fehālaaki ha me'a 'e taha, 'e uesia e me'a kotoa.”

'Oku toe ako'i kimautolu 'e he 'Otu Motu Kalapakosí kau ki he lahi mo e fakafakatofo e fakatupu 'a e 'Otuá. Na'e 'ikai ke tupu hake pē ha me'a 'i Kalapakosi. Ko e me'a mo'ui kotoa pē hangē ko e 'akau, fanga manu, mo e kakaí na'e 'omi kotoa pē mei ha feitu'u kehe.

'Oku pehē 'e 'Onitelea, “Kapau te ke fakakaukau ki ai, 'oku fu'u ta'e amanekina e faingamālie ko ia ke kamata ha mo'ui 'i he 'Otu Motu Kalapakosí. 'Uluakí, ko e maka velá kuo pau ke momosi ia ki ha fa'ahinga tūkunga kae toki lava ke mo'ui ai ha me'a. Pea fokotu'u leva ha ma'u'anga vai fo'ou. Pea kuo pau ke 'omai e tenga 'i 'akau 'i ha tu'unga 'e lava ke tupu. Pea ke nau lava 'o fakafua pē kinautolu.

“Pea kuo pau ke tū'uta mai leva e me'a mo'uí, ko e ni'ihī 'oku tētē mai he vaí pe puna he 'ataá pe ko ha toe fa'ahinga founga pē. Pea kuo pau ke 'a'u fakataha mai e me'a mo'ui kotoa pē he taimi mo e feitu'u tatau kae lava ke nau fanafanau mo kumi ha me'a-kai mo e vai. 'Oku lauafe e fa'ahinga monu-manu kehekehe 'i he 'Otu Motu Kalapakosí.

“Manatu’i, ko e fonua ofi taha maí ‘oku maile ia ‘e 600 [kilomita ‘e 1,000] hono mama’ó. Ko ha mana hono ma’u kotoa e ngaahi tūkunga ko ‘ení.”

Ka ko e me’a tofu pē ia na’e finangalo e ‘Eikí, ‘i Hono poto ta’efakangatangatá, ke hokó.

Pea hangē ko e mo’ui lelei ‘a e ‘ātakai he ngāue fakataha hono kau mēmipá, ‘oku pehē pē hono hanga ‘e he kāingalotu ‘o e Siasí ‘o fokotu’u ha ‘ātakai fakasōsiale mo fakalaumālié. Ko e kāingalotú ko ha ni’ihi fakafo’ituitui kinautolu ‘o ha ‘ātakai ‘oku ui ko e fāmilí mo e uōtí mo e ngaahi kolo ‘o e Siasí. ‘Oku ‘i ai ha fatongia mahu’inga ‘o e

mēmipa kotoa pē, ke tokoni ki hono fakamo’ui mo hakeaki ‘i ‘o kinautolú, honau fāmilí, pea mo e kau mēmipa kehe ‘o e koló.

‘Oku lava ke ma’u ha ola tu’uloa, mei he ngaahi fili fakafo’ituituí, hangē ko ia ne fai ‘e ‘Onitelea he ‘aho ko ‘eni ‘i he 1997 ke ‘alu ki he lotú. Ko e fili ‘a e kāingalotú ke langa fakataha ‘a e pule’angá ‘i he ngāue ta’esio-kitá, ‘oku hoko pē ia ko ha me’a noa’ia pe ko ha kananga motu’a ki ha ni’ihi. Ka ki he kāingalotu ‘i he ‘Otu Motu Kalapakosí, ‘oku hanga ‘e he ngaahi fili ko iá ‘o fakahoko kotoa ha me’a makehe ki he mālohi ‘o ‘enau tuí, mo e mālohi ‘o ‘enau uouangatahá, pea mo ‘enau tui ki he ‘enau ngaahi fuakavá. ■

KO E MAHU ‘O E FONUÁ

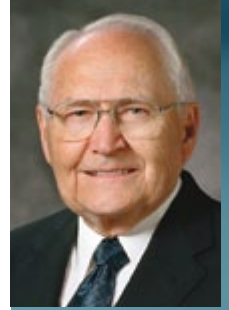
Ko e kongia lahi ‘o e kekelele ‘i Kalapakosí ‘oku fa’u ‘aki ia ha makamaka fefeka mo kmoiki mei he maka afí, pea hanga ‘e he matangí mo e vaí he taimi lōloa ‘o ‘ai ke mafahifahi mo fuo kehekehe. ‘Oku ‘ufi’ufi e ngaahi feitu’u kehé ia ‘aki e kakatisí, ‘akau tu’ufonua ‘o ‘Amelika Tonga ko e palo santo, mo ha vao ‘akau lanu melomelo mo tukumisi. ‘I he ‘otu motu ‘oku te’eki fu’u motu’a, hangē ko e motu lahi ko ia ko ‘Isapelá, ‘oku ‘i ai e ongo ia hangē ‘okú ke toe foki koe ki he kamata’anga ‘o taimí.

Ka ‘oku toe lahi pē mo e ngaahi me’a mo’ui kehe, tautautefito ki he motu ko Sanitā Kulusí. ‘Oku lahi e feitu’u ia ‘oku tupu ai e tongó he matātahí. ‘I he mahiki hake ‘a e mā’olunga ‘o e fonuá ‘i he kongia ki loto fonuá he tafa’aki fakatokelaú, ‘oku liliu leva e anga ia ‘o e ‘eá ki ha feitu’u ‘oku lau ma’ui’ui, lanu mata, pea lahi ai e ngaahi fāmá, kau ai hono tō ‘o e ngaahi ‘akau fua fakatalopikí mo e ngaahi ngoue kehé.

‘Oku pehē ‘e he palesiteni fakakoló, ko Tēvita Kalapuha, “‘Oku fakakaukau ‘a e kakaí ko Kalapakosí ko ha fonua makamaka pē, maka vela, mo e fanga manupuna. Pea hangē ko ‘ene fakamatalá, kuo faitāpuekina kinautolu ‘aki ha e ngaahi faama, fanga pulu, mo e ‘akau fua.

Fai 'e
Eletā L. Tom Perry

'O e Kōlomu 'o e Kau
'Aposetolo 'e Toko
Hongofulu Mā Uá

KO E TUKUFAKAHOLO 'O HA Mo'ui Angatonu, 'Oku Potupotutatau

*'Oku tāpuekina kimoutolu 'e he
'Otuá 'aki e loto mo e holi ke hoko
ko ha sīpinga ki he māmaní pea
ke mou mo'ui angatonu mo potu-
potutatau 'o hangē ko ia 'okú Ne
fie ma'u mei He'ene fānaú lolo-
tonga 'enau nofo fakataimi he
mo'ui fakamatelié.*

ke tu'u lahi e palanisi
'emau mo'uí. . . . Koe'uhi
ko homau tukufakaholó,
'oku 'ilo'i 'e he taha
kotoa pē ko hai ia pea
mo e me'a 'oku 'amanaki
mai 'a e 'Otuá ke ne
faí.”¹

Kuó u ma'u mo e kau
mēmipa matu'otu'a ange

'o e Siasí ha faingamālie ke mo'ui 'i ha taimi
makehe he hisitōlia 'o e Siasí. Kuo hanga 'e he
kuonga 'o e kau paioniá 'o 'omi kiate kimau-
tolu ha ngaahi tukufakaholo ma'ongo'onga.
Na'e fakatupulaki 'e he kau paioniá ha ongo
faka'ofa'ofa 'o e uouangatahá koe'uhí he na'e
fakafalala ki ai 'enau hao mo'uí. Ko e hako
au 'o e to'u tangata hono tolu 'o ha fāmilí
paionia Māmonga faka'eieiki, ka kuó u fiefia
he ngaahi tāpuaki 'o ha 'api fakaeonopooni,
me'alele faka'ofa'ofa, mo e ako lelei. Ka na'á
ku kei nofo pē he mo'ui fakapaioniá, pea
hokohoko atu hono tauhi e ngaahi tukufaka-
holo fakapaioniá 'i homau fāmilí, uotí, mo e
tukui koló.

'I he'eku kei tamasi'í na'e mahino pē 'i
'api 'a e fe'ofa'aki 'a e Tamaí mo e Fa'eé peá
na 'ofa he'ena fānaú kotoa. Na'e 'ikai ke na
siohita 'i hono tukutaha e konga lelei taha 'o
'ena mo'uí ki he fāmilí. Na'a mau ma'u me'a-
tokoni fakafāmilí tu'o tolu ma'u pē he 'aho. Ko

Ihe kamata'anga 'o e faiva hiva 'iloa ko e
*Fiddler on the Roof (Tokotaha Tā Vālingi
he Funga Falé)*, na'e fakafe'iloaki mai
'aki 'e Teivi ko e tokotaha 'oku fai ki ai 'a e
talanoá, 'a e fo'i talanoá 'o pehē:

“'I homau ki'i kolo ko 'Anatavaká, te ke
lava ke pehē ko e taha kotoa 'o kimautolu ko
ha taha tā vālingi he funga falé, 'oku feinga
ke ne tā ha fo'i fasi mālie mo faingofua mo
tokanga telia na'a tō 'o fasi. 'Oku 'ikai ke
faingofua. Mahalo te mou 'eke, ko e hā e
'uhinga 'oku mau nofo ai 'i 'olungá kapau
'oku fu'u fakatu'utāmaki? 'Oku mau nofo aí
he ko homau 'apí 'a 'Anatavaka. Pea 'oku
anga fēfē 'emau 'ai ke palanisi 'emau tu'ú 'o
'ikai ke mau tō? Tuku ke u talaatu 'i he fo'i
lea pē 'e taha—tukufakaholó!

“Koe'uhi ko homau tukufakaholó, kuo lava

e fa'ahinga 'api ko ia ne mau ma'ú 'oku hāhā-molofia ia he 'ahó ni. 'Oku mau fa'a manatu ki he "ngaahi 'aho faka'ofa'ofa he kuohilí."

Na'e fakatefito 'emau ngaahi 'ekitiviti faka-sōsialé 'i he uōtí pe ko 'emau ki'i ako fakakoló. Na'e ha'u e uōtí ke mamata 'i he 'emau sipotí. Na'e kau kotoa e ngaahi fāmílí ki he hulohula 'a e uōtí. Na'e hoko e ngaahi fakafiefia hangē ko e Kilisimasí, 'Aho 'o e Tau'atā-iná, 'Aho 'o e Paionía, pea mo e faka'ali'ali koloa fakavahefonuá ko ha kátoanga fakakolo 'a ia ne kau kotoa ki ai e fāmílí.

Na'e toe 'i ai pē mo 'emau ngaahi tukufakaholo fakafāmili. Na'e ako'i mai 'e he ngaahi me'a ne mau a'usia mei he ngaahi tukufakaholo fakafāmílí 'a e ngaahi tefito'i mo'óní. Na'e 'i ai ha tukufakaholo fakafiefia 'e taha na'e fai 'i homau fāmílí na'e ongo 'aupito ia kiate kimautolu. Ko 'ene a'u pē ha taha 'o e fānaú 'o ta'u tahá, 'e tuku ia he tuliki 'e taha 'o e lokí pea nofo atu e fāmílí he tuliki 'e tahá. Na'e tuku 'i he falikí he feitu'u na'e nofo ai e fāmílí ha me'a 'e fā: ko ha hina hu'akau pēpē, me'ava'inga, ki'i pangikē tānaki'anga pa'anga, mo e folofolá. Na'e faka'ai'ai leva e pēpē ke totolo ki he ngaahi me'a ko iá 'o fili ai ha taha.

Na'á ku fili e pangikeé pea ne u hoko ko ha tokotaha pule he ngaahi me'a fakapa'angá. Na'e fili 'e hoku tokoua ko Tetí 'a e folofolá, pea na'e manako ia he lautohí, pea hoko ko ha loa. Ko hoku tokoua ko Popí na'e sai taha he fāmílí. Na'e totolo mai ia 'o hekeheka he folofolá, to'o hake e pangikeé 'o tuku 'i hono va'e to'omata'ú, pea puke e fo'i hiná ki hono ngutú 'aki e nima 'e taha pea puke e me'a va'ingá 'aki e nima 'e tahá. Na'á ne hoko ko ha tokotaha tauhi tohi. Na'á ne ma'u ha mo'ui na'e potupotutatau.

'Oku ou fie fakamatala ki he mo'ui 'oku potupotutataú, 'aki hono faka'aonga'i e ngaahi me'a ni 'e fā ko ha sipinga.

Ko Hotau Sinó ko e Tempale

'Oku fakafongga'i 'e he fo'i hina hu'akau 'etau mo'ui lelei fakasinó. 'Oku fakamo'oni'i mai 'e he folofolá 'a e mahu'inga hotau sinó ki he 'etau fakalalakala ta'engatá.

"'Ikai 'oku mou 'ilo ko e fale tapu 'o e

'Otuá 'a kimoutolu, pea 'oku nofo'ia 'a kimoutolu 'e he Laumālie 'o e 'Otuá?

"Kapau 'e maumau['i] 'e ha taha 'a e fale tapu 'o e 'Otuá, 'e maumau['i] ia 'e he 'Otuá; he ko e fale tapu 'o e 'Otuá 'oku mā'oni'oni, pea ko e fale tapu ko iá 'a kimoutolu" (1Kolinitō 3:16–17).

'Oku tuku mai 'e he 'Eikí ha tu'unga mo'ui mā'olunga ma'atautolu 'i hono talamai ke manatu'i ko hotau sinó ko e tempale. Kuó u ma'u e faingamālie ke fononga fakataha mo e Palesiteni 'o e Siasí ki hano fakatapui 'o ha ngaahi tempale lahi. Ki mu'a pea fai e ouau fakatapuí 'oku loto ma'u pē 'a e Palesiteni ke sivi'i e ngāue 'i he tempale fo'ou, 'a ia 'oku ngaohi 'aki 'a e nāunau lelei tahá pea faka'ofa'ofa hono teuteú. Ko e ngaahi kongá ko ia 'i tu'a he tempalé ko e feitu'u faka'ofa'ofa taha ma'u pē ia 'i he kolo 'oku langa aí.

'Alu 'o tu'u 'i mu'a 'i ha tempale. Siofi fakalelei e fale 'o e 'Eikí peá ke vakai pe te ne lava 'o ue'i koe ke ke fakalelei'i e tempale faka-sino na'e 'oatu 'e he 'Eikí kiate koe ke nofo ai ho laumālie ta'engatá. Kuo fokotu'u 'e he 'Eikí ha ngaahi tefito'i tu'unga mo'ui ki hono tokanga'i hotau sinó. 'Oku fie ma'u ke talangofua ki he ngaahi tu'unga mo'ui ko 'eni kae toki fakanoho ha taha ki he lakanga fakataula'eikí, ma'u ha lekomeni tempale, pea mo hono ma'u ha fatongia 'i he Siasí.

'Oku 'i ai e taimi 'e ni'ihí 'oku tau pehē he 'ikai tali kitautolu 'e he kakaí koe'uhí ko e tu'unga mo'ui mā'olunga 'oku tau ma'ú. Ka 'oku kei 'i ai pē ha ngaahi me'a 'oku 'ikai ke tau fai. 'Oku tau ma'u e Lea 'o e Potó, 'a ia 'okú ne tokoni'i kitautolu ke ma'u ha mo'ui 'oku lelei angé, ko ha fa'ahinga mo'ui 'oku hoa mo 'etau tupulakí mo e mo'ui lelei. 'Oku 'i ai hotau ngaahi tu'unga 'ulungāanga, ngaahi tā sipinga, mo ha founga mo'ui 'oku mānumanu mai ki ai 'a e māmaní. Kuó u 'ilo'i kapau te ke mo'ui 'o fakatatau mo e me'a 'oku totonu ke ke mo'ui 'akí, 'e fakatokanga'i ia 'e he kakaí pea nau faka'ofa'ofa'ia 'i ho'o tuí pea te ke tākiekina ai e mo'ui 'a e ni'ihí kehé ki he lelei.

Ne u ngāue he ngaahi falekoloa lalahí. Koe'uhí na'á ku kau he kau pulé, na'e mahu'inga

'Oku tau ma'u e Lea 'o e Potó, 'okú ne tokoni'i kitautolu ke tau mo'ui lelei ange, ko ha fa'ahinga mo'ui 'oku kaunga ki he'etau tupulaki mo e fiemalié.

ai ke mau feohi mo e ngaahi kautaha pisinisi fakalotofonuá. Na'e kamata 'aki ma'u pē 'a e ngaahi fakatahá ha kai ma'ama'a mo ha inuinu. Ko ha taimi ia ke feohi mo maheni ai mo e kakai tangata 'i he kautahá. 'Oku ou fa'a ongo'i faingata'a'ia ma'u pē he ngaahi fakasōsiale ko 'ení. 'I he kamata'angá ne u fa'a kole ha kapa lēmani. Ne vave pē ha'aku 'ilo'i 'oku mei fai tatau pē 'a e kapa lēmaní ia mo e ngaahi inu kehé. He 'ikai lava ke mahino 'oku 'ikai ke u inu kava mālohi kapau 'oku ou puke ha kapa inu 'i hoku nimá. Ne u feinga he kapa inu 'oku meimei hangē ha piá. Ka ko e me'a tatau pē.

Faifai ne u pehē ke 'ai ha inu 'e mahino lelei ai 'oku 'ikai ke u inu kava mālohí. Ne u 'alu leva ki he tokotaha tauhi paá 'o kole ange ha ipu hu'akau. Na'e te'eki ai pē ke ne fetaulaki ia mo ha kole pehē ki mu'a. Na'á ne 'alu leva ki peito 'o 'omi ha'aku ipu hu'akau. Ko ia kuó u ma'u 'eni ha inu 'e kehe 'aupito ia mei he 'olokaholo 'oku inu 'e he ni'ihí kehé. Ne fakafokifā hono fu'u fakatokanga'i aú. Na'e lahi hono fakakata'aki 'eku inú. Na'e hoko 'eku inu hu'akau ko ha

me'a ke talanoa'i lahi. Ne tokolahi ange e kau taki pisinisi na'a mau talanoa he efiai ko iá, 'i ha toe taimi ki mu'a.

Na'e hoko e hu'akau ko 'eku inu ia 'i he ngaahi fakatahá'anga pehení. Na'e mahino mo'oni ko ha Māmonga au. Ne u fu'u 'ohovale he toka'i na'e fai maí, he na'e fakaofo e me'a na'e hoko atú. Na'e lahi leva ha ni'ihí ne nau inu hu'akau mo au he ngaahi fakatahá'anga pehení!

Lototo'a ke ke makehe. Mo'ui 'aki e ngaahi tu'unga mo'ui 'oku ako'i mai kiate kitautolu 'e he ongoongoleléi.

Na'e pehē 'e 'Eletā Siosefa B. Uefilini (1917-2008) 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Apostolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "E lava ke tokoni e mo'ui lelei fakasinó mo fakalau-mālié ke tau nofo ma'u he hala fāsi'i mo lausi'í. Na'e foaki mai 'e he 'Eikí 'ene tu'utu'uni ki he mo'ui lelei 'i he Lea 'o e Potó, 'ko ha tēfito'i mo'oni mo hano tala'ofa' 'a ia 'oku hokohoko atu hono fakamo'oni'i 'e he ngaahi fakatoto fakasaienisi 'o onopōnī. T&F 89:3 'Oku fakalaumālie kotoa e ngaahi fekau 'a e 'Otuá, kau ai e Lea 'o e Potó.

Vakai, T&F 29:34–35. 'Oku fie ma'u ke fafanga'i fakalaumālie kitautolu 'o lahi ange ia 'i he fakatu'asinó."²

'Oku totonu ke tau hounga'ia he ngaahi akonaki 'a e ongoongolelei kau ki he mahu'inga hono tauhi hotau sinó ke ma'a mo taau ke nofo ai hotau laumālie ta'engata.

Ngaahi Me'ava'inga 'o e Māmani

'Oku tau mo'ui 'i ha māmani mālie. Hangē 'oku mālohi ange 'a e holi ki he ngaahi me'a va'inga fakamāmani. Koe'uhí ko e fu'u fakafalala 'a e ngaahi pule'anga kuo fakalalakaká ki he poto faka'atamaí 'o fakatefito ai 'enau tuí mo e ngāué, 'oku nau tala leva 'oku ma'u 'e he tangatá 'a e tau'atāina kakató. 'Oku nau tui 'oku 'ikai ke tau taliui ki ha taha pe ha fa'ahinga me'a ka kiate kitautolu pē, pea mo e sosaieti ko ia 'oku tau 'i aí, 'i ha ngaahi me'a pē 'e ni'ihi.

'Oku fakatokanga mai 'a e folofolá kiate kitautolu, "Oku 'ikai te nau kumi ki he 'Eikí ke fokotu'u 'ene mā'oni'oni, ka 'oku 'a'eva 'a

e tangata taki taha 'i hono hala pē 'o'ona, pea fakatatau ki he tatau 'o hono 'otua 'o'oná, 'a ia ko hono tataú 'oku hangē ko e māmani, 'a ia 'oku 'i he tatau 'o ha tamapua, 'a ia 'oku faka'a'au 'o motu'a pea 'e 'auha ia 'i Pāpilone, 'io 'a Pāpilone ko e lahí, 'a ia 'e tō" (T&F 1:16).

'I he ngaahi sosaieti kuo fu'u tōtu'a ai e ngaahi founda mo'ui 'oku fakapotó, 'e uesia lahi ai e ngaahi me'a 'oku totonú mo fakalaumālié. Ko e fekumi ko ia ki he me'a 'oku ui ko e tau'atāina fakafo'ituituí 'o 'ikai toka'i atu e ngaahi fono na'e fokotu'u 'e he 'Eikí ke pule'i 'aki 'Ene fānau he māmani, 'e tōtu'a ai e mānumanu ia ki he ngaahi me'a fakamāmani mo e siokitá, holo e tu'unga angama'a 'o e kakaí mo e fakatāutahá, pea fakafepaki ki he ma'u mafai. Neongo 'a e hoha'a 'a e māmani 'o e akó, mo 'ene ta'epaú, ka kuo pau ke 'i ai ha ngaahi feitu'u ke

Ko e mo'ui matelié ko e taimi ia ke fuofua ako ai ki he 'Otuá mo e ongoongolelei pea mo fakahoko e ngaahi ouaú.

Pea 'i he anga faka'e'i'eiki ko ia 'o e falalá 'oku ma'u ai ha taha 'oku faitotonu mo angatonu. Ko e ngaahi 'ulungā-anga lelei 'eni te ne fakapapau'i ha ngāue 'e tolonga mo lavame'á.

ma'u ai ha hūfanga'anga fakalaumālie, ha fakafo'ou, 'amanaki lelei, mo e melino.

Ke fakafaikehekehe'i e fa'ahinga mo'ui fakapoto ko 'ení, na'e ako'i mai 'e Palesiteni Sipenisā W. Kimipolo (1895–1985) 'a e mahu'inga ke fekumi ke ma'u 'a e 'iló mei he 'Otuá:

“I hono fakahokohoko totonú, ko e 'uluakí ko e 'ilo ki he 'Otuá mo 'ene polokalamá, 'a ia ko e hala ia ki he mo'ui ta'engatá, pea toki hoko mai ai e 'ilo ki he ngaahi me'a faka'atamai, 'a ia 'oku mahu'inga 'aupito pē mo ia. . . .

“Na'e si'isi'i 'aupito e ako faka'atamai 'a Pita mo Sioné, pea lau 'okú na ta'eako. Ka na'á na 'ilo 'a e ngaahi me'a mahu'inga 'o e mo'ui, 'oku mo'ui 'a e 'Otuá pea ko e 'Eiki na'e tutuki pea toetu'ú ko e 'Alo Ia 'o e 'Otuá. Na'á na 'ilo 'a e hala ki he mo'ui ta'engatá. Na'á na ako 'eni 'i he ngaahi ta'u si'isi'i pē 'o 'ena mo'ui matelié. Na'e hanga 'e he'ena mo'ui angatonú 'o fakaava 'a e matapā ke na hoko ko ha 'otuá pea fakatupu ha ngaahi māmani 'oku ta'e-fa'a-laua. Ke fai ha me'a pehení kuo pau ke na ma'u ha 'ilo fakasaienisi kakato. Ka koe'uhí na'e fakamoleki pē 'e Pita mo Sione ha ngaahi ta'u

ke ako mo fai ai e me'a fakalaumālie, kuó na 'osi ma'u 'e kinaua ha senituli 'e hongofulu mā hiva ke ako ai ki he me'a faka'atamai pe ko e natula 'o e māmaní, ko e natula mo e anga e ngāue mo e māfihunga 'o e ngaahi me'a mo'ui 'o e māmaní. Ko e mo'ui matelié ko e taimi ia ke fuofua ako ai ki he 'Otuá mo e ongoongoleleí pea fakahoko e ngaahi ouaú. Hili hono fokotu'u ma'u hotau va'é 'i he hala ki he mo'ui ta'engatá 'e lava leva ke toe lahi ange e ngaahi me'a faka'atamai te tau tñnakí. . . .

“Neongo e mahu'inga 'o e 'ilo fakamāmaní, ka he 'ikai pē ke ne lava 'e ia 'o fakahaofi ha taha pe fakaava e pule'anga fakasilesitialé pe fa'u ha māmani pe 'ai ha tangata ke hoko ko ha 'otua, ka 'e lava ke tokoni lahi 'aupito ia ki he tangata 'okú ne fakamu'omu'a 'a e me'a 'oku mahu'ingá, pea 'ilo 'a e hala ki he mo'ui ta'engatá pea kuó ne lava he taimí ni 'o faka'aonga'i 'a e 'ilo kotoa ko iá ko 'ene me'angāue mo e tokotaha ke fai 'ene ngāué.”³

Fekumi ki he ngaahi me'a 'a e 'Otuá, pea 'oku fakatatali mai ai ha ngaahi pale ta'engata.

'Oku fakatupu 'e he tokanga fakatāutaha mo fakamātoato ki he folofolá 'a e tui, 'amanaki lelei, mo e tali ki he 'etau ngaahi faingata'a'ia faka'ahó.

Laukau 'Aki e 'Ulungāanga Lelei

Na'e ako'i mai 'e he Fakamo'uí, hangē ko 'ene hā 'i he Luke 14, 'a e lēsoni ko 'ení:

"He ko hai 'iate kimoutolu 'oku teu langa ha fale, kae 'ikai tomu'a nofo hifo ia 'o lau hono totongí, pe 'oku 'iate ia ke fa'a faka'osi 'aki?"

"Telía na'a hili hono 'ai 'a e tu'ungá, ka 'oku 'ikai te ne fa'a faka'osi ia, 'e kamata manuki kiate ia 'a kinautolu kotoa pē 'e mamata aí,

"O pehē, Ko e tangata 'eni na'e kamata fokotu'ú, ka na'e 'ikai fa'a faka'osi'" (Luke 14:28–30).

'I ho'o teuteu ki he kaha'ú, kuo pau ke fakapapau'i ko e me'a ko ia 'okú ke fakahoko 'i he mo'ui matelié ni te ne lava 'o tokoni'i koe ke mālohi ho'o ikuná peá ke ma'u ai ha pale 'oku ta'engatá.

'Oku fakautuutu e vave mo faingata'a ange hotau māmani he 'aho ní. 'Oku 'i ai ma'u pē 'a e faingamālie ki he fakafo'ituituí ke ngāue ta'etotonu. 'Oku lahi ha kakai 'oku nau kau ki ha ngaahi 'ekitiviti 'e ma'u vave ai ha'anau tupu pea nau tāmoloki e ni'ihí 'oku nau ngāue 'aki e ngaahi lao totonu ne fokotu'u ke fakahoko 'akí. Kuo fakatupulaki

'e he māmani fakavavevavé ni hono fakatauele'i e kakai ke nau ngāue pē 'o fakataata ki he ngaahi tu'utu'uni kuo nau fokotu'u pē 'e kinautolu.

Neongo iá, kuo pau ke tau tali ui ma'u pē ki he fono 'o e ututa'ú. "He ko e me'a ko ia 'okú mo tūtuu'í, ko e me'a pē ia te mo utú; ko ia, kapau te mo tūtuu'í 'a e lelei te mo utu foki 'a e lelei ko ho'omo totongi" (T&F 6:33). Ko ha fono he 'ikai toe lava 'o liliu.

"Ko e tu'unga totonu pē 'o ha tangata 'a hono 'ulungāangá.—Ko hono ongoongó 'oku makatu'unga ia he fakakaukau 'a e ni'ihí kehé kiate iá.—'Oku 'iate ia 'a e 'ulungāangá,—ko e ongoongó 'oku mei he kakai kehé—ko e ['ulungāangá] 'a e sinó, ko e [ongoongó] ko e 'ata pē."⁴

Ko e 'ulungāanga lelei ko e me'a ia kuo pau ke ke fakatupu pē 'e koe. 'Oku 'ikai ke foaki atu ia 'e he mātu'á. 'Oku 'ikai fakatupu mei hano ma'u ha ngaahi tūkunga makehe. Pe ko ha me'a'ofa 'oku fā'ele'i mai mo koe, koloa, talēniti, pe tu'unga 'i he mo'uí. Ka ko ola ia ho'o feinga pē 'a'au. Ko e pale ia 'oku ma'u mei hono mo'ui 'aki e ngaahi tefito'i

mo'oni 'oku lelei, 'o hā ia 'i he mo'ui ma'a mo faka'e'i'eiki.

Pea 'i he anga faka'e'i'eiki ko ia 'o e falalā 'oku ma'u ai 'a e ongoongo 'o ha taha 'oku faitotonu mo angatonu. Ko e ngaahi 'ulungā-anga lelei 'eni te ne fakapapau'i atu ha ngāue 'e tolonga mo lavame'á. Ko e koloa mahu'inga taha te ke lava 'o tākakí ko ho'o hoko ko ia ko ha taha falalā'angá.

Ako Faka'aho e Folofolá

'I hono tohi 'e Nifai e ongo na'á ne ma'u ki he folofolá, na'á ne pehē: "Pea 'oku ou tohi 'i he ngaahi peleti ko 'eni 'a e ngaahi me'a 'a hoku laumālié, mo e ngaahi folofola lahi kuo tongitongi 'i he ngaahi peleti 'o e palasá. He 'oku fiefia 'a hoku laumālié 'i he ngaahi folofolá, pea 'oku fakalaulauloto ki ai 'a hoku lotó, pea 'oku tohi ia 'e hoku lotó ke ako mei ai pea 'aonga ki he'eku fānaú." 2 Nifai 4:15

'Oku tau ma'u ha koloa 'o e tuí mo e 'iló mei he'etau ngaahi folofolá: ko e Tohi Tapú, Tohi 'a Molomoná, Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá, pea mo e Mata'itofe Mahu'ingá. Te tau lava ke ma'u meiate kinautolu takitaha ha ngaahi ue'i fakalaumālie. 'E lava ke 'ilongofua kinautolu 'i he'etau ako ki aí.

'Oku ako'i mai 'e he folofolá ko Sīsū Kalaisi ko e 'Alo Ia 'o e 'Otuá. 'Okú Ne mo'ui pea ko Ia hotau Huhu'í mo e Fakamo'uí. 'Oku totonu ke tau muimui kiate Ia pea fakahaa'i 'etau 'ofa kiate Iá 'i he'etau manatu'i Ia mo tauhi 'Ene ngaahi fekaú 'i he loto fakatōkilalo.

Pea 'oku tau lava 'o fakatomala mo ma'a 'i He'ene Fakalelei. 'Oku totonu ke tau tauhi ma'u pē 'a e ngaahi fuakava kuo tau faí he ko 'Ene kakai fuakavá kaitautolu.

'Oku totonu ke tau ma'u 'a e tuí, fakatomala, papitaiso, ma'u 'a e Laumālie Mā'oni-oní, pea kātaki ki he ngata'angá.

'Oku fakatupu 'e he tokanga fakatāutaha mo fakamātoato ki he folofolá 'a e tuí, 'amanaki lelei, mo e tali ki he'etau ngaahi faingata'a'ia faka'ahó. 'Oku hoko hono toutou lau, fakalaulauloto, mo faka'aonga'i e ngaahi lēsoni mei he folofolá, fakataha mo e lotú, ko ha kongata tu'u ma'u he 'ikai lava ke fetongi ke ma'u 'aki ha

fakamo'oni mālohi, mo longomo'ui.

Na'e fakamanatu mai 'e Palesiteni Kimipolo kiate kaitautolu 'a e mahu'inga ke toutou lau e folofolá 'i he'ene pehē: "Oku ou 'ilo ko e taimi ko ē 'oku ou fakava'iva'inga ai 'i he'eku ngaahi fetu'utaki mo e 'Otuá pea mo e taimi 'oku hangē ai. . . 'oku 'ikai fanafana mai 'a e laumālié, 'oku ou fu'u mama'o 'aupito mei he 'Otuá. Kapau te u mo'ui 'aki e folofolá, 'oku ou vāofi ange ai mo e 'Otuá pea foki mai hoku tu'unga fakalaumālié."⁵

'Ai ke hoko ko ha ngāue faka'aho hono ako e folofolá.

Ko ha Sīpinga ki he Māmaní

'Oku vave e 'auha hoku to'u tangatá. 'Oku mau loto ke 'oatu 'a e fatongiá ki ha to'u tangata fo'ou mo mateuteu lelei ange 'o e Siasí. 'Oku mau 'amanaki te nau fai 'eni:

1. Tauhi honau sino faka'ofa'ofá ke ma'a mo mā'oni'oni ko e temipale 'o e 'Otuá
2. Fakamu'omu'a 'a e ako fakalaumālié mo e 'ilo mei he 'Otuá.
3. Hoko ko ha to'u tangata 'oku falalā'anga pea faka'aonga'i 'a e fakava'e 'o e ngaahi mo'oni ta'engata 'o e ongoongolelei ke fokotu'u ai e ngaahi tu'unga mo'ui mo e ngaahi me'a mahu'ingá.
4. Fekumi 'o ako mei he ngaahi mo'oni ta'engata 'oku 'i he folofola mā'oni'oní.

'Oku tāpuekina kimoutolu 'e he 'Otuá 'aki e loto mo e holi ke hoko ko ha sīpinga ki he māmaní pea ke mou mo'ui angatonu mo potupotutatau 'o hangē ko ia 'okú Ne fie ma'u mei He'ene fānaú lolotonga 'enau nofo fakataimi he mo'ui fakamatelié. ■

Mei ha lea na'e fakahoko 'i he 'aho 15 'o Sānuali 2010, 'i he 'Univēsi' 'o e Tele'a 'Iutaá.

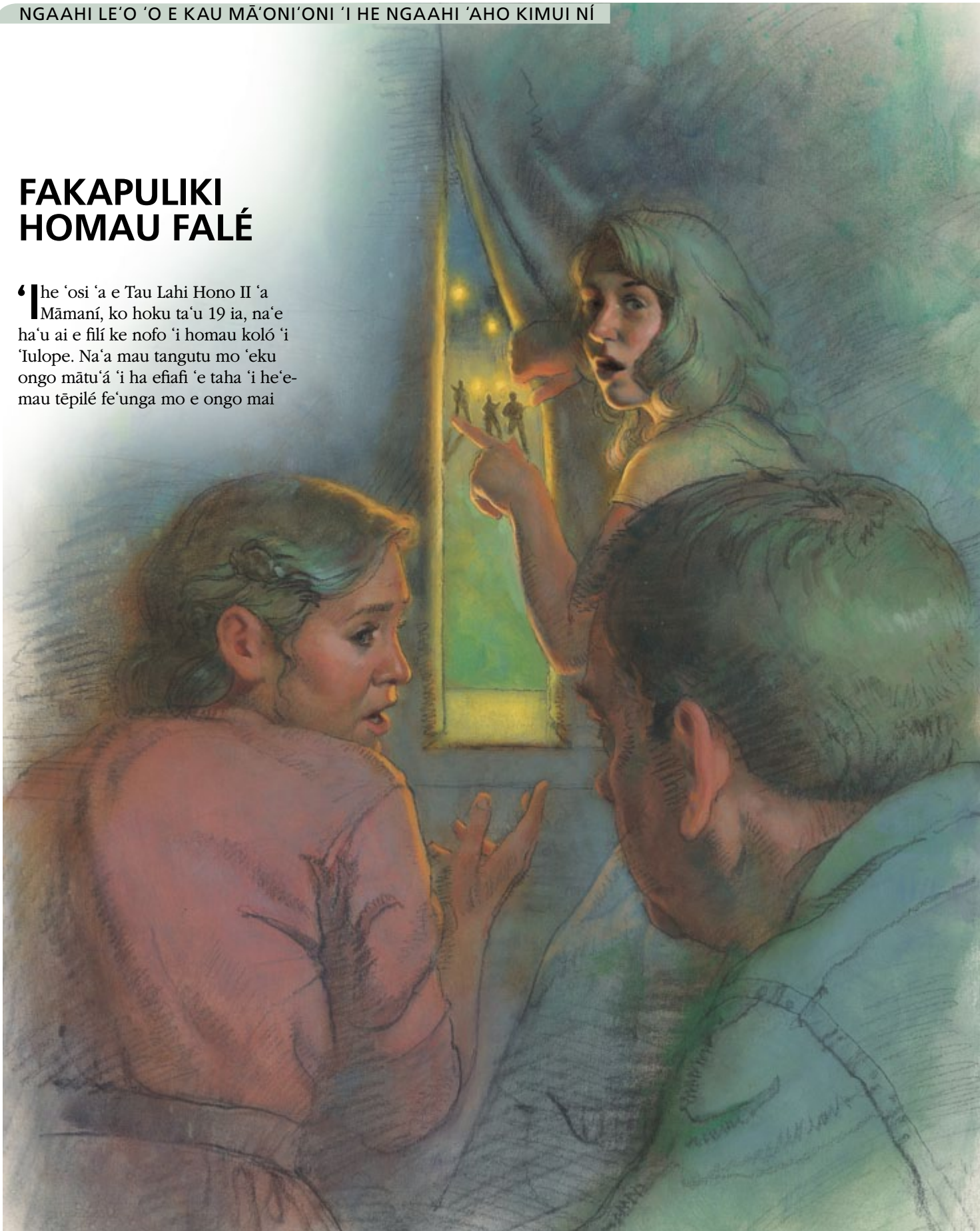
MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Joseph Stein, Jerry Bock, Sheldon Harnick, *Fiddler on the Roof* (1964), 2–3.
2. Joseph B. Wirthlin, "The Straight and Narrow Way," *Ensign*, Nov. 1990, 65.
3. Spencer W. Kimball, *President Kimball Speaks Out* (1981), 90, 91, 92.
4. Henry Ward Beecher, 'i he Tryon Edwards, fakatahataha'i., *The New Dictionary of Thoughts* (1944), 67.
5. *Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palesiteni 'o e Siasí: Sīpenisá W. Kimipolo* (2006), 82.

FAKAPULIKI HOMAU FALÉ

‘I he ‘osi ‘a e Tau Lahi Hono II ‘a Māmaní, ko hoku ta‘u 19 ia, na‘e ha‘u ai e filí ke nofo ‘i homau koló ‘i ‘Iulope. Na‘a mau tangutu mo ‘eku ongo mātu‘á ‘i ha efiāfi ‘e taha ‘i he‘e-mau tēpilé fe‘unga mo e ongo mai

ha longoa'a. Na'a mau fakasio atu he puipui 'a ia ne tau ke 'oua na'a lava e kau laku pomu 'o 'ilo'i homau fale he po'ulí, 'oku 'asi mai e kau tau 'a e filí—mo 'enau ngaahi paikí, lolí, mo e tangikē taú—'o nau hū mai ki homau koló mei he ongo tafa'akí. Na'á ku ilifia 'aupito.

Na'e pehē mai 'e he'eku tamaí 'a ia ko ha tangata tui faivelenga, "Oua te ke manavahē." Ko e lea ia ne ngali kehe, koe'uhí ko e me'a ko 'eni 'oku tu'unuku mai 'i homau 'apí. Ne mau 'ilo'i 'e 'ohofi 'e he kau sōtiá e koló pea maumau'i e ngaahi 'api 'o e kakaí. Na'e fokotu'u mai 'e he'eku tamaí ke mau tū'ulutui he ve'e seá 'o lotu ke malu'i kimaotolu 'e he Tamai Hēvaní. Na'á ne lotu 'o pehē, "Tamai Hēvani, fakamolemole 'o fakakuihi e kau sōtiá. Fakapuliki homau falé ke 'oua te nau sio ki ai."

Hili 'ene lotú, na'e lotu 'eku fa'eé. Peá u lotu leva. Hili iá, na'a mau foki ki he tēpilé 'o fakasio atu he matapā sio'atá. Na'a mau sio atu ki he hū 'a e kau sōtiá ki he fale kotoa 'i homau halá. Ko homau falé na'e tu'u taupotu taha he halá. Na'a nau a'u mai ki homau falé 'o fakalaka hake homau 'aa 'o 'alu ki he hala hokó. Na'a mau sio atu ki he'enau hū ki he fale kotoa pē na'e lava ke mau sio atu ki ai mei homau matapā sio'atá.

Hili ha meimei houa 'e ua mei ai, na'e ifi'i le'olahi leva 'e ha taha ha me'aifi, pea foki mai e kau sōtiá ki he'enau ngaahi me'alelé. 'I he'enau foki māmālie atú, na'a mau ongo'i nonga 'aupito pea mau toe tū'ulutui, 'o fakamālō ki he Tamai Hēvaní 'i He'ene angaleleí mo e malu'í.

Na'a mau fakasio atu he puipui ki he hū mai e kau sōtia 'a e filí ki homau koló mei he ongo tafa'akí. Na'á ku ilifia 'aupito.

'I he 'aho hono hokó ne u 'ilo'i mei haku kaungāme'a loto-mamahi 'a e ngaahi me'a kovi na'e fai 'e he kau sōtiá ki he 'api kotoa pē. Na'á ne fu'u 'ohovale he'eku talaange ne 'ikai ke nau ha'u ki homau 'apí. Na'á ne talamai na'e sio ki he'enau ha'u homau feitu'ú pea na'a nau hū ki he 'api kotoa pē. Ko homau falé pē na'e 'ikai ke hū ki ai 'a e kau sōtiá.

'Oku ou 'ilo 'oku fanongo 'a e Tamai Hēvaní ki he'etau kolé pea tali ia. 'Oku 'i ai e taimi hangē he 'ikai pē ke tali maí, pea tau loto ke toe vave ange 'Ene talí. Ka 'i homau 'apí he ta'u 'e 65 kuo hilí, na'á Ne tali mai e lotú he taimi pē ko iá. ■

'Ālisi W. Feleti, 'lutā, USA

NA'Á KU ONGO'I E MOLE 'A E LAUMĀLIÉ

'I hoku ta'u 16, na'á ku kau ai 'i ha polokalama fakafetongi ako ki muli 'i ha ta'u 'e taha. Ne u mavahe mei hoku 'apí 'i 'Iukuleiní ki ha ki'i kolo 'i 'Alesona 'i he USA, 'o u nofo ai mo ha fāmili Siasi. Na'e te'eki ai pē ke u 'ilo 'e au ha taha Siasi ki mu'a.

Na'e 'ikai fakangofua 'e he polokalama fakafetongi ke malanga e fāmili kiate au, pea na'e 'ikai ngofua ke u fe'iloaki mo e kau faifekaú. Ka na'á ku 'alu mo e fāmili ne u nofo aí ki he lotú pea kau he ngaahi 'ekitiviti kotoa 'a e Siasí.

Na'á ku ongo'i 'a e Laumālié he fāmili ko iá, pea ongo'i mo'oni mo e 'ofa 'a e kāingalotú. 'I he taimi ko iá ne 'ikai ke u 'ilo ko e laumālie ne u

ongoi, ka na'e ongo ia ki hoku lotó.

'I he'eku foki ki 'Iukuleiní, na'e ongo 'aupito 'eni. Na'á ku manatu'i e anga 'eku mo'uí he'eku 'alu ki he lotú pea mo'ui 'aki e ngaahi akonaki 'o e ongoongoleleí. Na'á ku fakatokanga'i e me'a na'e molé, ka na'e 'ikai ke 'i ai e siasí mo e kau faifekaú he feitu'u ne u nofo aí, pea ne u pehē he 'ikai pē ke u toe ma'u 'a e ongo ko iá.

Hili ha ta'u 'e fā mei ai, na'e tuki-tuki mai e ongo faifekaú 'i homau 'apí. Na'á ku fu'u fiefia ke fetaulaki mo kinaua. 'I he lolotonga 'ena ngāué, na'á na fakafanongo ki he Laumālié, 'o taki mai ai kinaua ki homau 'apí. 'Oku hounga mo'oni kiate au 'ena talangofuá. 'Ikai fuoloa mei ai na'e papitaiso pea hilifakini-nima au.

Pea kuo sila'i au 'i he Temipale Sitokiholomu Suetení ki hoku husepānití, ko ha tamasi'i mei Lūsia ne 'osi ngāue fakafaifekau. Pea ko 'eni kuo 'i ai ha temipale 'i Kievi. 'Okú ma palani ke 'alu ma'u pē ki ai.

Ko e temipalé 'a e feitu'u fakaofu taha he māmaní. Ko ha feitu'u ia te ke lava ke ofi ai ki he Tamai Hēvaní. 'Oku hounga kiate au he 'oku lava ke tau ma'u 'i he temipalé 'a e taha 'o e ngaahi me'a'ofa mahu'inga taha mei he'etau Tamai Hēvaní: ke sila'i kitautolu ko e ngaahi fāmili ke ta'engata.

'Oku hounga kiate au 'a e kau mē-mipa 'o e fāmili Siasi na'a nau tokoni ke u ongo'i 'a e Laumālié, 'o 'ai ke u kamata ha fononga 'e tatakí atu au ke ma'u ai haku fāmili 'e sila'i ke ta'engata. ■

Vikatōlia Mikulina, Lūsia

Fakatokanga'i ange: Ke mamata 'i ha vitiō fakafiefia 'o e faiva fakafonua 'a e to'u tupú 'i hono fakafiefia 'i 'e Temipale Kievi 'Iukuleiní, vakai ki he LDS.org pea kumi ki he "Kyiv Ukraine Temple video."

'ALU KI HE LOTÚ!

Ihe'eku foomu 5 he ako mā'olungá, ne u fe'iloaki ai mo ha ta'ahine Siasi 'i he'eku kalasi 'atí. Na'é fu'u mā-lohi 'aupito hono ivi tākiekiná he'eku mo'uí, pea ne u papitaiso ai ko ha mēmipa 'o e Siasi.

'I he'eku 'osi mei he ako mā-'olungá, na'e loto 'eku ongomātu'á ke mau hiki mei Kalefōnia ki 'Aitahō 'i he USA. Na'e tau leva e taulaní ki he'emaui lolí pea mau fononga fakatokelau. Ne mau fakalaka si'i atu pē mei Laviloka 'i Nevatá, mo e kamata ke fu'u vave 'eku lele hifo he ki'i fo'i mo'ungá. Koe'uhí na'e 'ikai ha ngaahi me'a fakama'u ke tu'u-ma'u ai e taulaní, ne femaleleaki ia ki he ongo tafa'akí. Na'á ku moloki fakafokifā e ta'ofi, pea punakaki e taulaní, 'omau tō ai ki ha fu'u luo he ve'ehalá kae hilifakia e lolí he tafa-'aki 'e taha 'o e luó pea ko e taulaní he tafa'aki 'e tahá.

Ko e me'amālie ne 'ikai ha taha 'e lavea. Ka ne fu'u maumau lahi e loto'i

taulaní mo e tafa'aki ki tu'á. Kuo pī-koua e taulaní, pea mafahifahi kotoa e 'ū matapā sio'atá, pea kuo mofele holo 'i tu'a 'emau utá.

Na'e a'u mai e polisi halá 'o fetu'utaki ke ha'u ha loli 'o taulaní i kimautolu. Na'e 'ikai 'ilo 'e he ongomātu'á 'a e me'a ke faí. Ko e ki'i pa'anga si'isi'i na'á na ma'ú na'e 'ave ia ki he kautaha na'e ha'anautolu e loli taulaní. 'I he momeniti ko iá na'e ongo mālohi 'aupito kiate au ke u 'alu ki he lotú he 'aho hono hokó, 'a ia ko e Sāpaté. Na'e fakakaukau e tangata'eikí, 'a ia na'e 'ikai kau ki he Siasi, mahalo 'oku ou vale. Na'e fakamā'opo'opo 'emau ngá'oto'otá pea ngaohi e taulaní, pea koe'uhí na'á ne mamatea pea 'ikai mo'ui lelei, ko au ne u meimei fai kotoa e ngāué. Ka na'e kei hokohoko atu pē 'a e ongo mālohi ke u 'alu ki he lotú. Na'á ku kole ki he'eku fa'eé ke ne fai ha tautapa ki he tangata'eikí. Na'á ne fai ia, pea faka'ohovale 'ene talí.

Ko e me'amālie ne 'ikai ha taha 'e lavea. Ka ne fu'u maumau lahi e loto'i taulaní mo e tafa'aki ki tu'á. Kuo pikoua e taulaní, pea mafahifahi kotoa e 'ū matapā sio'atá, pea kuo mofele holo 'i tu'a 'emau utá.

'I he pongipongi Sāpaté ne u 'ilo ai e falelotú peá u tangutu pē he 'otu sea 'i mui he falelotú ko e teu ia ke kamata e sākalamēnití. Na'á ku lotu ke ma'u 'e hoku fāmilí e Laumālié he taimi faingata'a ko 'ení.

'I he tuku 'a e lotú, na'e fakafe-'iloaki mai ha toko ua kiate au, peá u fakamatala'i ange leva 'a e me'a ne hokó. Ne u foki leva ki he feitu'u ne mau nofo aí pea fakamoleki e 'ahó kotoa ke tokoni 'i hono fakamaau 'emau 'ū me'á.

'I he pongipongi Mōnité ne toe kamata 'emau fakamā'opo'opó mo e a'u mai e kau mēmipa he uooti na'á ku ma'ulotu aí, 'o fai ha tokoni. Na'e talamai 'e ha taha 'oku ha'ana 'a e falekoloa ki he matapā sio'atá, te ne fetongi ta'etotongi kotoa e ngaahi matapā sio'ata 'o e taulaní, pea kasa'i ta'etotongi 'e ha tangata kasa e fo'i hoko 'o e taulaní.

Na'e 'ikai fa'a lea 'eku tamaí ka na'á ne fu'u 'ohovale, pea tangi 'eku fa'eé he hounga'ia, pea ne ma fakamālō mo hoku tuofefiné 'i he tokoni na'e faí. 'I he faka'osinga e 'ahó, kuo mau mateuteu ke hoko atu 'emau fonongá ki 'Aitahō.

Ne u ako mei he me'a ko 'eni na'e hokó, 'oku mo'oni e ue'i 'a e Laumālié. Na'á ku toe 'ilo 'oku fa'a tali 'etau lotú 'i he kakai kehé pea 'e ma'u e nongá mo e fiefiá 'i he falala ki he 'Eikí. ■

Tuaiti Liuloi Tēnisi, 'lutā, USA

'E TOTONU NAI KE MA FAKATAU ATU HOMAU 'API FAKA'OFO'OFÁ?

I he 1998 na'e talamai ai 'e he Laumālié ke fakatau atu homau 'api ne faka'amuá, 'a ia na'e 'osi hono ngaohí pea mau hiki mai ki ai he ta'u pē 'eni 'e fā. 'I he kamata ke 'osi 'ema fānau lalahí mei he ako mā'olungá pea mavahe atu mei 'apí, na'e mahino 'oku fu'u lahi homau falé pea fu'u lahi e fakamole ki hono tokanga 'i he me'a te ma fie ma'ú. Ne toki fetongi pē 'eni 'eku ngāu'e pea mahino 'a e tu'u laveangofua 'eku ma'ú'anga pa'angá pea 'e faingofua pē ke 'i ai ha maumau 'e hoko.

'I he'eku 'alu ki he fakataha 'a e lakanga fakataula'eikí 'i he konifele-nisi lahi 'i 'Okatopá, na'e ongo kiate au e ngaahi lea 'a Palesiteni Kōtoni B. Hingikelí (1910–2008). 'I he'ene lea kau ki he me'a fakapa'angá, na'á ne tala ki he kau ma'ú lakanga fakataula'eikí, "Kuo hokosia e taimi ke fakamaau ai hotau ngaahi falé." Peá ne fakatokanga mai, "'Oku 'i ai ha ngaahi faka'ilonga ki ha ngaahi magari mālohi 'oku hanga mai mei mu'a 'a ia 'oku totonu ke tau tokanga ki ai."

'I he kongá ki mui 'ene leá na'á ne pehē: "'Oku ou 'ilo'i 'e fie ma'ú ke te nō ke fakatau hato 'api. Ka tau fakatau mu'a 'a e 'api ko ia te tau lava 'o totongi pea fakasi'isi'i ai 'a e totongi 'a ia [te tau mafasia ai 'i ha ta'u 'e 30 he 'oku 'ikai ha manava'ofa pe ha toloi ia 'i he totongi noó.]"¹

Na'á ku tala ki hoku uaifí 'a e fale'i 'a Palesiteni Hingikelí, peá u talaange 'oku ou ongo'i 'oku totonu ke fakatau homau 'apí. Na'á ku 'ohovale he'ene loto ki aí.

'I he ngaahi māhina hokó, na'á ma mateuteu ke fakatau atu homau falé pea toe kumi ha fale 'e taha. Ko ha me'a na'e taimi lōloa pea pau ke fai

ki ai ha lotu lahi mo ha 'aukai fakafā-mili. Hili ha ta'u 'e taha, ne mau hiki ki homau 'api fo'ou, 'a ia na'e si'isi'i ange hono totongi fakamāhiná.

Na'e fakamo'oni'i e ngaahi lea fakakikite 'a Palesiteni Hingikelí. 'I he ta'u hono hokó na'e holo e mahu-'inga 'o e māketi fefakatau'akí 'i 'Amerika. Pea hokohoko mai ai ha ngaahi ta'u lahi 'o e tō lalo fakapa'angá, 'a ia na'á ma faka'aonga'i lelei ia ki hono totongi homa mo'ua he mōkesí.

'I he taimí ni 'oku hoko ha tō lalo

'I he'eku 'alu ki he fakataha 'a e lakanga fakataula'eikí 'i he konifele-nisi lahi, na'e ongo kiate au e fale 'i 'a Palesiteni Kōtoni B. Hingikelí, pea ne u vahevahe ia mo hoku uaifí.

faka-'ekonōmika fo'ou 'i he ngaahi fonua lahi 'o e māmaní. 'Oku kei mo'oni pē 'a e ngaahi lea 'a Palesiteni Hingikelí he 'aho ní 'o hangē ko ia 'i he 1998.

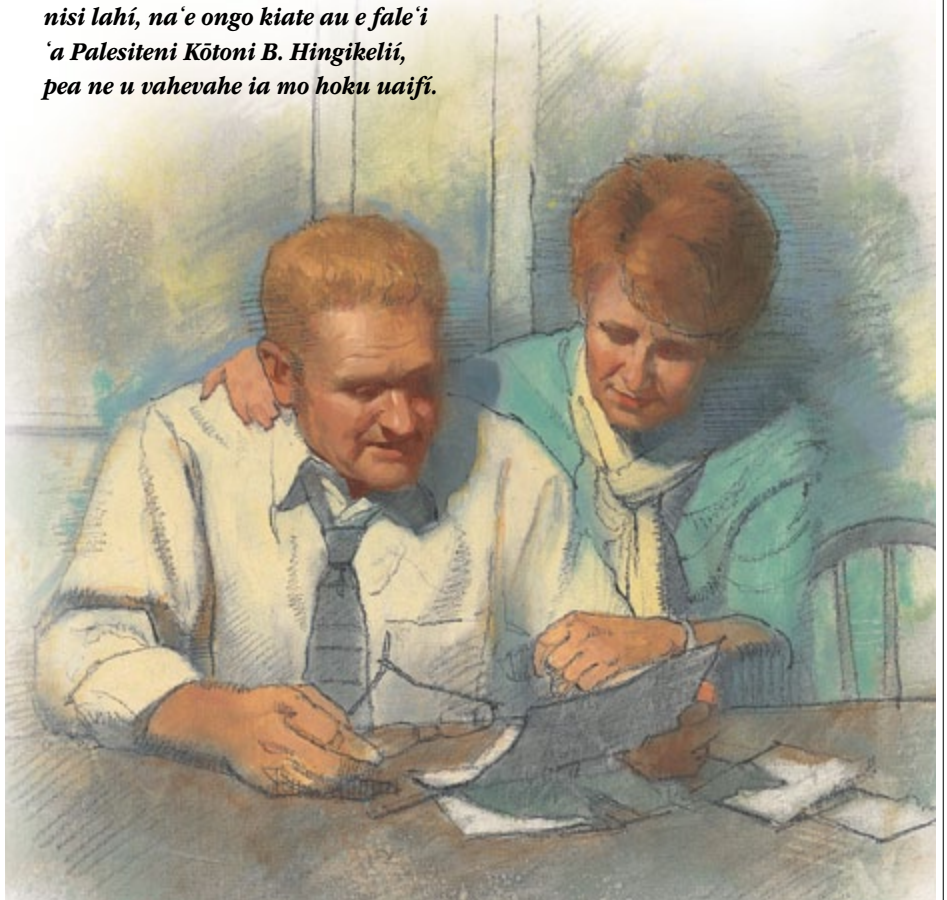
'Okú ma fiefia na'á ma muimui ki he fale 'i 'a e palōfitá pea mo e ue 'i 'a e Laumālié. 'Oku 'ikai ke toe 'i ai hama mo'ua mōkesi, pea 'okú ma fiefia ke sio 'oku mo'ui 'ema fānau 'o fakatatau ki he me'a 'oku nau ma'ú.

'Okú ma vēveveke ke a'u ki he konifelenisi lahi kotoa pē ke fanongo ki he fale 'i 'a e kau taki hotau Siasí. 'Okú ma 'ilo'i 'e tāpuekina kitautolu kapau te tau talangofua ki he'enau fakahinohinó. ■

Suliveni Lisiatesoni, Nevata, USA

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Gordon B. Hinckley, "Ki he Kau Talavou mo e Kakai Lalahi," *Liahona*, Sānuali 1999, 68.

Na'á Ne 'Eke Mai **la** Kiate Au?

Fai 'e Joelyn Hansen

Na'á ku tangutu pē 'o sio fakamama'u 'i he'eku ta'etu'í kae tatali 'a Misa Sāmani, ko e mēmipa 'o e kau palesitenisī fakakoló, ki he'eku tali 'e faí.

Mahalo pē na'e 'uhingá ke ne talamai ko e *faiako* pe *tokoni*. Ka na'e 'ikai. Na'e tonu pē me'a ne u fanongo ki aí; na'á ne ui au ko e palesiteni Fine'ofa 'i homau ki'i koló.

Na'á ku tangutu fakalongolongo 'o fakakaukau ki he tu'unga na'á ku 'i aí. Na'á ku ta'u 27 pea te'eki ai ke u mali. Na'á ku toki hiki mai pē ki he feitu'ú pea kamata he ngāue fo'ou ko ha taha faiongoongo. Na'e 'ikai ke fu'u lahi 'eku 'ilo fakatakimu'á. Ne u 'osi fua ha ngaahi fatongia he ngaahi ta'u

lahi kae te'eki pē ha fatongia peheni.

Ne u fehu'i pē kiate au pe ne u matu'otu'a pe taukei fe'unga nai pe lava ke fai e ngāue. Ko e hā ha me'a te u lava 'o fai ma'á e kakai fefine 'o e koló?

Ne u foki ki 'api he pō ko iá, tū'ulutui 'o lotu, pea kole ha fakahinohino mei he Tamai Hēvaní. Hili 'eku lotú, na'e ongo mālohi ke u sio ki hoku tāpuaki fakapēteliaké. Na'á ku lau e fo'i sētesi ko 'ení: "Okú fie ma'u ke ke fai e ngāue na'e vahe atu kiate koé, neongo ho'o kei talavou."

'I he'eku lau e ngaahi lea ko iá, na'e mahino 'oku 'ikai kau ia ki haku tu'unga fakamali, ta'u motu'á, pe me'a te u lavá. Ka

Neongo 'etau fakafehu'ia pē te tau malava ke fua ha fatongia 'i he Siasí, 'oku 'afio'í kitautolu 'e he 'Eiki. Kapau 'oku tau fie ngāue, te Ne fakafe'unga'í kitautolu ki He'ene ngāue.

‘oku fekau‘aki ia mo e me‘a na‘e *fie ma‘u* ‘e he ‘Eikí ke u faí. Na‘á ku tali leva ‘a e fatongiá.

Na‘á ku lava ke tokoni ki he kakaí ‘i hoku uiui‘í neongo e kehekehe homau puipuitu‘á. Ko e taha e kau fefine ko ia na‘e tataki au ‘e he ‘Otuá ke tokoni‘í ko ha fefine na‘e ta‘u uofulu tupu lahi, ko ha fa‘ē te‘eki ke mali mo e fānau ‘e toko ua. Na‘e ‘ikai ke fuoloa kuó u ‘ilo‘i ‘a e kehekehe ‘ema sīpinga mo‘uí. Na‘e ‘ikai ke u fakapapau‘i pe ko e hā e founa te u hoko ai ko hono kaungāme‘á, ka na‘e ‘alu pē taimí mo ‘ema hoko ko ha kaungāme‘á.

Ne u fe‘iloaki mo ha fefine na‘e māmā-lohi. ‘Oku ou manatu‘i e fuofua taimi ne mau hūfia ai hono ‘apí mo e ongo faifekau ‘o ‘ilo‘i ‘oku ‘i ai ‘ene fakamo‘oni; na‘á ne fie ma‘u pē ke ki‘i “tafunaki” kae lava ‘o toe ulo lahi ange. ‘I he‘emaui tangutu he loki talanoá ‘o fanongo kiate iá, na‘e mālohi e ue‘i ‘a e Laumālié ke mau fakamo‘oni ki he Fakalelei ‘a Sisū Kalaisí.

‘I he ngaahi māhina hono hokó na‘e fetō-‘aki pē ‘ene ma‘ulotú. Ka na‘e hokohoko atu hono tataki au ‘e he Laumālié ke fai ‘eku fakamo‘oní. ‘I he ‘ahó ni ‘okú ne ngāue mālohi pea tokoni ‘i he koló.

Ko e ní‘ihi ia e ngaahi me‘a mahu‘inga ‘i he fatongiá, ka na‘e lahi ‘aupito hono ngaahi polé. Ko ha fefa‘uhi ke ongo‘i pe ‘oku fe‘unga e me‘a ‘oku ou faí, ke potupotutata e lotú mo e ngāue, peá ke ikuna‘i e ongo‘i ta‘efe‘ungá.

Ne u toki fakatokanga‘i ko e lahi e me‘a ne u malava ke faí na‘e fou ia he Laumālié. Kuo ‘osi tukuange au mei he fatongiá peá u hiki mei he kolo ko iá. Ka ‘oku ou fakakaukau ma‘u pē ki he anga hono tāki-ekina au mo e kau fafiné ‘e he fatongia ko iá—pea mo aú. Pea ne fakafou mai he ‘ilo ko iá kiate au, ko ha fefine tāutaha kei talavou, ‘oku ‘i ai ha me‘a te u lava ke fai ma‘á e ní‘ihi kehé ‘o mau tupulaki fakataha ai ‘i he ongoongolelei. Neongo na‘á ku ongo‘i ta‘efe‘unga mo e fatongiá, ka na‘á ku ngāue mālohi ke fakahoko hoku uiui‘í. Pea ‘i he‘eku fai iá, ne u ongo‘i e ala mai

e to‘ukupu ‘o e ‘Otuá ‘o tataki au pea fakafe‘unga‘i au ki He‘ene ngāue. ■

Tokoni ‘i ‘aki ‘Ene ‘Ofá

‘I he taimi ne ui au ko e taki he ngaahi ‘ekitiviti ‘a e fānau akó, na‘á ku ongo‘i faingata‘a‘ia ‘aupito. Ko ha taha mā au pea ne u ‘ilo‘i ‘e faingata‘a ke u palani ha ngaahi ‘ekitiviti. Na‘e fu‘u lahi ‘eku ongo‘i ta‘efe‘ungá, ilifía, mo e faingata‘a‘ia.

‘I he‘eku fu‘u fie ma‘u vivilí, ne u kole tokoni ki he Tamai Hēvaní. Na‘á ku lotu, “‘E anga fēfē ha‘aku fai ‘eni? ‘Oku ou kei sí‘i mo vaivai.”

‘I he taimi pē ko iá, ne ongo ki hoku lotó ha fanafana le‘o sí‘i: “Fai ia, ‘e hoku ‘ōfefine. ‘Oku ou ‘ofa ‘iate koe.”

Na‘e hanga ‘e he tali ko ia mei he Tamai ‘ofá ‘o fakamālohia au. Na‘e fakamālohia au ‘e he ue‘i ko iá, peá u ongo‘i te u lava ke fai ha fa‘ahinga me‘a pē. Ko e me‘a pē na‘á ku fie ma‘u ke fakahoko lelei ai hoku fatongiá, ko hono ‘ilo‘i ‘okú Ne ‘afio‘i au, ‘okú Ne ‘ofa ‘iate au, pea te Ne tokoni‘i au.

‘Oku ou ‘ilo‘i ‘e tatau ai pē pe ko e hā hotau faingata‘a‘ia, ‘oku ‘ofeina kitautolu ‘e he Tamai Hēvaní pea fanongo mai ki he‘etau ngaahi lotú. ‘I he‘etau kole kiate Iá, ‘e lava ke tau ma‘u ha fakahinohino mo e fakalotolahi ‘i he‘etau feinga ke fakahoko hotau ngaahi fatongiá.

Ī Kaiungu Kū, Kōlea

Fiefia ‘i Hoku Fatongiá

‘I he‘eku hoko ko ha tāutaha lalahí, kuó u ‘ilo ai ‘oku ou lava ke tokoni ki hoku uotí pea ma‘u e fiefiá ‘i he‘eku

**KUMI TOKONI
MEI HE TAMAI
HĒVANÍ**

“‘Oku ou tapou kiate kitautolu kotoa ke tau lotu ‘o fekau‘aki mo hotau takitaha fatongia, pea tau fekumi ke ma‘u ha tokoni fakalangi, ke tau lavame‘a ‘i hono fakahoko ‘a e ngāue kuo ui kitautolu ke fakahokó. Na‘e pehē ‘e ha taha ‘ko hono ‘ilo‘i ko ia ‘oku ‘i ai ha mālohi mā‘olunga ange ‘i he me‘a ‘e lava ke fai ‘e he tangatá, ‘oku ‘ikai ko hano fakasí‘ia ‘o ha taha. ‘Ka kuo pau ke ne fekumi, tui, lotua mo ‘amanaki atu te ne ma‘u ia. ‘Oku ‘ikai ha feinga fakamātoato mo fa‘a lotua pehē ‘e ta‘etali mai: ko e tefito‘i fakakaukau ia ‘o e tuí. ‘E tokoni ‘a langi kiate kinautolu ‘oku fekumi ‘i he loto fakatōkialó.

Palesiteni Thomas S. Monson, “Ke Ako, ke Fakahoko, ke A‘usia,” *Liahona*, Nōvema 2008, 67.

ngāue 'i he ngaahi fatongia kehekehe 'i he Siasí.

'Oku ou lolotonga hoko ko e tokoni ua 'i he kau palesitenisí 'o e Kau Talavou. 'I he'eku 'i he houalotu 'a e Kau Talavou, 'oku ou ma'u ai e faingamālie ke 'alu mo e kau tikoní 'o tñnaki e foaki 'aukaí, fe'iloaki mo e kau mēmipa māmālohi 'o e uōtí, pea kau he konifelenisi 'a e to'u tupú mo e ngaahi 'ekitivití 'a e Mutualé. 'Oku fakafiefia foki 'e 'alu ki he temipalé mo e to'u tupú ke fakahoko e papitaisó ma'á e kau pekiá. 'I he'eku fua e fatongiá ni, ne u ngāue mālohi ke tokoni'i e kau talavou ke nau tupu hake 'o hoko ko ha kakai lalahi 'aki hono fakahaa'i 'eku 'ofa mo e hounga'ia 'iate kinautolú. Na'e tokoni e ngaahi me'a ko 'eni kuó u a'usíá ke u tupulaki fakalaumālie ai pea kuo hoko ia ko ha tāpuaki ki he'eku mo'uí.

Mātiu Kata, 'lutā, USA

Uiui 'i ke Tākiekina

I hono ui au ko e 'etivaisa ki he Maea Meití 'i he houalotu 'a e Kau Finemuí, na'á ku veiveiua pe te u lava 'o fua e fatongiá. Na'á ku pehē he 'ikai sai'ia e tamaiki fefiné 'iate au pe ako ha me'a meiate au, tautefito ki he'eku 'ilo 'oku kehekehe e me'a 'oku nau a'usíá mei he me'a ne u a'usia he taimi ne u hangē ai ko kinautolú.

Na'e liliu e ongo ko iá 'i ha ngaahi uike sí'i hili ia ha'aku 'alu ki ha polokalama 'a e Kau Finemuí na'e fai. Na'e fakahaa'i ai 'e ha fa'ē 'ene hounga'ia he polokalama 'a e Kau Finemuí ko'e'uhí he na'e fakamālohia ai hono 'ofefiné mei he 'ahí'ahí. Na'e tokoni 'ene leá ke mahino kiate au 'a e mahu'inga mo'oni hoku fatongiá.

Ne u 'ilo'i ko hoku fatongiá 'oku 'ikai ko hono ako'i pē 'o e ngaahi lēsoni he Sāpaté mo tokoni ke palani e ngaahi 'ekitivití. Ka ko ha ui ke tokoni'i e kau finemuí ni ke teuteu ki he kaha'ú—ke 'alu ki he temipalé, ngāue he Siasí, pea hoko ko ha ngaahi fa'ē lelei. 'Oku fie

'I he'etau tali 'a e faingamālie ke ngāué, te tau 'ilo ai, hangē ko e tala'ofa na'e fai 'e Palesiteni Monisoni, 'e "tokoni 'a langi kiate kinautolu 'oku fekumi 'i he loto fakatōkilaló."

ma'u ke u tokoni'i kinautolu ke nau mateuteu ki he mo'uí.

'Oku 'omi e ngaahi fatongia he Siasí mei he'etau Tamai Hēvani 'ofá. 'Okú Ne 'afio'i 'etau fie ma'ú mo e fie ma'u 'anautolu 'oku tau ngāue ki aí. 'I hono 'ilo'i iá 'e lava ke tokoni'i ai kitautolu ke ma'u ha tui kiate Ia pea loto falala, neongo 'oku 'ikai ke mahino kiate kitautolu hono 'uhinga 'oku vahe mai ai e fatongia ko iá pe taimi 'oku 'ikai ke tau fakapapau'i ai e me'a te tau malava 'o fai ki hono fakahoko ha fatongiá. 'E lava ke tau hounga'ia

he ngaahi faingamālie ke ngāue aí pea 'oku tau fe'unga ke ma'u ha fatongia, pea 'e lava ke tau faka'aonga'i e faingamālie ko íá ke ako ki he lahi taha te tau malavá lolotonga 'etau fakalalakaka 'i he ongoongoleléi.

Siosina Tilialo, Nu'u Sila

Vahevahe Atu 'Eku Fakamo 'oní he Mūsiká

Neongo na'á ku tupu hake he Siasí, ka na'á ku māmālohi pē 'i hoku ta'u 18. Ki mui aí, hili 'eku hiki mei he fakahahake 'o Siamané ki Felengifētí, na'e fakaafe'i au ke u nofo mo ha fāmili siasi. Na'á ku 'ilo'i ko ha faingamālie 'eni ke u toe kamata fo'ou ai peá u toe mālohi he Siasí.

Hili pē 'eku hiki atu ki Felengifētí, na'e ui au ko ha mēmipa 'o e kau palesitenisí ki he senitā homau feitu'ú ma'á e kakai lalahi kei talavou. Na'e kau he fatongiá hono faka-fekau'aki e ngaahi kalasi 'inisitiuti, efiafi fakafāmili 'i 'apí, mo e ngaahi 'ekitiviti kehe. Na'e fie ma'u ki ai ha ngāue lahi, ka na'e 'aonga koe'uhí ko e senitā ko ha tāpuaki lahi ia ki he kakai lalahi kei talavou 'i homau feitu'ú.

'I he fatongia ko íá, ne u ako ke kau ki he kuaea 'a e kau tāutaha lalahi kei talavou. Na'e 'alu e kuaea 'i ha koniseti ki Pōlani mo e Lepupelika 'o Sekí. Ko ha me'a ma'ongo'onga ia ke a'usia, pea ne u fiefia he faingamālie ke vahevahe atu ai 'eku fakamo'oní 'i he mūsiká. Na'á ku toe fiefia ange 'i he hili ha ngaahi uike peá u ma'u ha 'i-meili 'o fakahā mai kuo kau ha taha ki he Siasí makatu'unga mei he'emaui konisetí.

'I he'eku ngāue ke fakahoko hoku fatongiá, ne u lava ke fakamālohia ai e fakamo'oni 'a e ni'ihiki kehé, pea toe fakamālohia ai foki mo 'eku fakamo'oni ki he ongoongoleléi. ■

Felise Saito, Siamane

MA'U HA TOKONI MEI HE NGAAHI MA'U'ANGA TOKONI KEHÉ

'E lava ke ke ongo'i faingata'a'ia 'i ha uiui'i fo'ou 'i ho'o feinga ke ako ho ngaahi fatongiá. Ka 'oku lahi 'aupito e ngaahi ma'u'anga tokoni 'e lava ke ke ma'u tokoni mei aí. 'E lava ke tokoni atu 'a e ngaahi ma'u'anga tokoni ko 'ení, fakataha mo e lotua ha tataki mo ha fakahinohino mei he Tamai Hēvaní ke fakahoko ho fatongiá pea tāpuekina e mo'ui 'a e ni'ihiki kehe 'okú ke ngāue ki aí.

- **Ongo Tohi Tu'utu'uní.** 'Oku tokoni e ongo tohi tu'utu'uní ke fakamatala'i e ngaahi fatongiá. 'I hono ma'u ho fatongiá, kamata 'aki hano ako e fakamatala mei he tohi tu'utu'uní kau ki he fatongia pau kuo vahe atu kiate koé.

- **Ko e kau pīsopelelikí, kau palesitenisí fakakoló, pe kau taki kehé.** 'Oua 'e manavahē ke kole ha tokoni mei he kau takí. Ko ha founa lelei 'eni ke ako ai e me'a 'oku fie ma'u ke faí.

- **Ko ha taha na'á ne 'osi fua e fatongai ko íá.** 'Oku 'i ai ha taukei pe fale'i mei he kakai ko 'ení 'e lava ke 'aonga kiate koe. Kae manatu'i ko koe 'eni 'oku 'i ai e fatongiá pea te ke fekumi ki he ue'i 'a e Laumālié ke tokoni ke lelei ai ho'o ngāue.

- **Uepisaiti 'a e Siasí.** 'Oku lahi ha ngaahi fakamatala mo e nāunau 'i he LDS.org. Lava pe ke ke kamata 'i hano lomi'i 'a e "Serving in the Church." Lomi'i 'i he "Handbook 2" pea fili leva e lea-fakafonuá.

“Ko e hā e tali ‘oku totonu ke u fai ‘i he taimi ‘oku pehē ai ‘e hoku ngaahi kaungāme‘á ‘oku ‘ikai lava ha tangata ‘o mamata ki he ‘Otuá?”

Mahalo pē kuo lau ho ngaahi kaungāme‘á mei he ngaahi veesi he Tohi Tapú ‘oku pehē ai he ‘ikai lava ha tangata ‘o mamata ki he ‘Otuá (vakai, ‘Ekesōtosi 33:20; Sione 1:18; 1 Tīmote 6:14–16; 1 Sione 4:12). Hangē ‘oku fepaki e ngaahi veesi ko ‘enī mo e ngaahi veesi kehe he Tohi Tapú ‘oku nau tala ai na‘e mamata ki he ‘Otuá ha kau tangata—hangē ko Sēkope, ‘Ēpalahame, Mōsese, mo ‘Īsaia (vakai, Sēnesi 18:1; 32:30; ‘Ekesōtosi 33:11; ‘Īsaia 6:1).

Me‘amālié, ‘oku tau ma‘u e Liliu ‘a Siosefa Sāmita ‘o e Tohi Tapú, ‘a ia ‘okú ne fakama‘ala‘ala mai e ngaahi folofola ko ia ‘e fā ‘oku nau tala he ‘ikai lava ke mamata e tangatá ki he ‘Otuá. ‘Oku fakamatala‘i ‘e he ngaahi liliu fakalangī ‘a e Palōfitá ‘oku ‘uhinga e ngaahi vēsī ia ko e kakai *angahalá* he ‘ikai ke nau lava ‘o mamata ki he ‘Otuá—ka ko kinautolu pē ‘oku tuí. Pea na‘a mo ha taha angatonu kuo pau ke hoko ki ai ha liliu—sino liliu—kae mamata ki he ‘Otuá (vakai T&F 67:11). ‘Oku fakamatala‘i ‘e he Mata‘itofe Mahu‘ingá ‘a e mamata ‘a Mōsese ki he ‘Otuá, pea na‘e fakamatala‘i ‘e Mōsese, na‘e ‘ikai ko hono mata fakanatulá, ka ko e mata fakalaumālié na‘e mamata ‘aki ki he ‘Otuá (vakai, Mōsese 1:11).

Te ke lava ‘o ‘ai ke ‘ilo ho ngaahi kaungāme‘á ‘oku “mau tui ko e Tohi Tapú ko e folofola ia ‘a e ‘Otuá ‘i he ngaahi me‘a kotoa pē ‘oku liliu totonú” (Ngaahi Tefito ‘o e Tuí 1:8). Te ke lava foki ‘o fakamo‘oni kau kia Siosefa Sāmita pea mo e folofola ‘o e ngaahi ‘aho kimui ní, ‘a ia ‘oku tokoni ke mahino kiate kinautolu “ko e loto ma‘á . . . te nau mamata ki he ‘Otuá” (Mātiu 5:8).

Mamata Fakalaumālie Kiate Ia

Na‘e ako‘i mai ‘e ‘Alamā ‘oku fakamo‘oni‘i ‘e he me‘a kotoa pē ‘i natula ‘oku ‘i ai ha Tupu‘anga Fungani mā‘olunga koe‘uhí ko e ta‘efakangatangata hono natulá mo e fengāue‘akí (vakai, ‘Alamā 30:44). Ko ha faingamālie lelei ‘eni kiate koe ke fakamo‘oni ki ho ngaahi kaungāme‘á ‘okú ke ongo‘i ‘Ene ‘i ho‘o mo‘uí ‘i he ‘aho kotoa pē ‘o fou mai he Laumālie Mā‘oni‘oní. Te ke lava foki ‘o fakamatala‘i ‘oku ‘ikai fie ma‘u ia ke tau mamata ki he ‘Otuá ka tau toki tui ‘okú Ne ‘i ai. Ko hono ‘uhinga ia ‘oku tau ma‘u ai ‘a e tuí. Kapau na‘a tau mamata kiate Ia, ta he ‘ikai toe fu‘u fie ma‘u ha ngāue ia kae toki tui mo muimui kiate Ia he kotoa ‘etau mo‘uí. ‘E ‘i ai ha taimi te tau toki mamata ai kiate Ia he tafa‘aki ‘e taha ‘o e veilí. Ka ‘i he te‘eki ai ke hoko e taimi ko iá, ‘oku fe‘unga pē ho‘o tuí ke ke mamata fakalaumālie ai ki Hono to‘ukupú ‘i ho‘o mo‘uí.

Sanele E., ta‘u 18, Uāsingatonī, USA

‘Oku ‘Ofa ‘a e ‘Otuá ‘Iate Au

Ne ‘eke mai ‘e ha taha ‘okú ma loki fakataha pe ‘oku founa fēfē ha‘aku tui ki ha me‘a ‘oku ‘ikai ke u lava ‘o sio ki ai. Na‘á ku tali ange koe‘uhí he ‘oku ou ongo‘i ‘a e Laumālie Mā‘oni‘oní, ‘a ia ‘okú ne fakamo‘oni ‘oku ‘afio‘i au ‘e he ‘Otuá, pea ‘oku tupulaki ai ‘eku tuí mo ne ‘omi e nongá ki hoku lotó. ‘Oku ‘ikai ke u lava ‘o mamata kiate Ia, ka ‘oku ou ‘ilo‘i ‘okú Ne ‘ofa ‘iate au koe‘uhí he ‘oku ou ma‘u ‘a e tuí pea ongo‘i Hono Laumālié.

Samuela P., ta‘u 18, Lala, Venesuela

Fakaava Hotau Lotó

Na‘e tokosi‘i pē ‘a e kakai na‘e mamata ki he ‘Otuá ‘i he‘enau kei ‘i māmaní, ka na‘e uesia kotoa ai kinautolu. ‘Oku tau mamata he me‘a kotoa na‘á Ne fakatupú, ngaahi tāpuaki kotoa na‘á Ne ‘omí, pea ‘oku lava ke tau ongo‘i kotoa ‘Ene ‘ofá. ‘Oku ongo‘i taha ia ‘i he taimi ‘oku fai ai ‘eku fakamo‘oni. Kapau pē ‘e fakaava hotau matá mo e lotó, te tau mamata ki he ‘Otuá ‘i he me‘a kotoa pē hotau ‘ātakáí, pea ‘i he toko taha kotoa pē, ‘o ‘Ene fānaú.

Katalina E., ta‘u 16, Kālefōnia, USA

Te Tau Tu‘u ‘i Hono ‘Aó

I he taimi ‘oku ‘eke mai ai ‘e hoku kaungāakó pe ko e hā ‘oku ou tui ai ki ha ‘Otuá ‘oku te‘eki ai ke u mamata kiate Iá, na‘á ku fakamatala‘i ange ‘oku te‘eki ai ke tau mamata ki he ‘Otuá koe‘uhí he ‘oku te‘eki ai taimi ke tau mamata kiate Ia. Hili ‘etau toetu‘ú, te tau tu‘u ‘i Hono ‘aó ke fakamāu‘i kinautolu (vakai, T&F 137:9). Ne u fai leva ‘eku fakamo‘oni pea fakamatala‘i ko hono ma‘u e tuí ‘oku ‘uhinga ia ki he tui pea ma‘u mo e ‘amanaki lelei. Kapau te nau tui, te nau mamata ki he ‘Otuá

‘Oku fakataumu‘a pē ‘a e ngaahi tali ko ha tokoni mo ha fakakaukau, ka ‘oku ‘ikai ko hano fakaha‘a ‘i ‘o ha tokāteline ‘o e Siasi.

'o hangē ko 'eku vakai kiate Iá—
'aki e mata 'o hoku lotó.

*Taiana V., ta'u 18, Sanitā Kulusi,
'Asenitina*

Na'á Ne 'Ilo'i 'Oku Mo'oni

Na'e 'i ai ha 'aho 'e taha ne u ako'i ai mo hoku hoá ha ongomā-tu'a, pea fakamatala'i ange na'e mamata 'a Siosefa Sāmita ki he

Tamaí mo e 'Aló ko e tali ki he'ene lotú. Na'e pehē mai 'e he tangatá he 'ikai lava ha tangata 'o mamata ki he 'Otuá. Na'e tatangi hake he taimi ko iá hoku uasí, ke fakamahino mai kuo taimi ke ma foki ki 'api. Na'á ma mavahe mei hona 'apí he 'aho ko iá 'oku te'eki ke ma 'oatu ha tali.

'I he 'aho hono hokó ne u lau ha potufolofola mei he Tohi Tapú na'e pehē, "Kapau 'oku 'iate kimoutolu ha taha 'oku kikite, Ko au ko [e 'Eikí] te u fakahā au kiate ia 'i he me'a hā mai" (Nōmipa 12:6). Ne u 'ilo 'e lava 'e he potufolofola ko 'ení 'o tokoni'i e tangatá ni ke tui.

'I he'ema 'a'ahi hokó, ne ma talanoa ai 'o kau ki he kau palōfítá. Na'á ku fakahā kiate ia 'a e potufolofolá ni, pea kamata ke liliu hono fofongá. Na'á ne lo'imata'ia, peá ne pehē mai, "Oku mo'oni ia. 'Oku 'i ai ha kakai kuo teuteu'i ke mamata ki he 'Otuá." Na'á ma ako'i ange kiate ia 'a e kau palōfita he Tohi 'a Molomoná na'a nau mamata ki he 'Otuá, pea na'á ne 'ilo'i na'e mo'oni ia.

*'Eletā Taiasi, ta'u 25, Misiona Mekisikou
Melitá*

Tui 'Oku Mo'ui 'a e 'Otuá

'I he angamahení 'oku 'ikai ke tau mamata ki he 'Otuá, ka te ke lava ke ongo'i Hono Laumālié. 'Oku Ne finangalo ke ke 'ilo'i Ia 'aki hono lau e folofolá pea tui kiate Ia. Kapau te

ke tui kiate Ia, he 'ikai ke ke tali ke toki mamata kiate Ia ka ke toki 'ilo'i pe ko hai Ia pea 'ilo'i 'okú Ne mo-'ui. Na'e pau ke liliu e kau palōfita hangē ko Mōsese mo Siosefa Sāmitá, 'a ia na'a nau mamata tonu ki he 'Otuá, kae toki lava ke nau mamata kiate Ia.

'Elonge F., ta'u 12, 'Olikoni, USA

Fai ha Fakamo'oni

Ne 'eke mai 'e haku kaungāme'a 'a e fehu'i ko 'ení, pea ne u talaange pe na'á ne ma'u mei fē 'a e fakakaukau ko iá. Na'á ne

talamai na'e fakahā ange ia 'e ha tangata mei he Tohi Tapú. Na'á ku manatu'i leva 'a e Sione 1:18, 'a ia 'oku pehē ai he 'ikai lava ha taha 'o mamata ki he 'Otuá. Pea 'i he tokoni mai 'a e kalasi seminelí, ne u manatu'i mo ha ngaahi folofola kehe mei he Tohi Tapú 'oku fakahā mai ai na'e fonu 'a Mōsese mo Sēkope, he Laumālie Mā'oni'oní, peá na mamata ki he 'Otuá. Pea na'á ku lava leva ke tali fakapapau'i ange e fehu'i hoku kaungāme'á pea fai mo 'eku fakamo'oni.

Luisi M., ta'u 17, Mato Koloso, Palāsila

KO E 'ILO'ILO PAU 'OKÚ NE MO'UI

"Fakatupulaki ha holi faivelenga ke 'ilo'i 'oku mo'ui 'a e 'Otuá.

"Oku tataki

kitautolu 'e he holi ko 'ení ke tau fakalaulauloto ki he ngaahi me'a 'o e langí—ke ongo ki hotau lotó 'a e ngaahi fakamo'oni 'okú ne 'ākilotoa kitautolu, 'o kau ki he 'Otuá.

"'I he'etau ma'u ha loto kuo fakavaivaí, 'oku tau mateuteu ai ke tokanga ki he ui ko ia 'a e Fakamo'ui ke 'kumi lahi 'i he [ngaahi folofolá] (Sione 5:39) pea ako meiate kinautolu 'i he loto fakatōkilalo.

"Oku tau mateuteu leva ke fehu'i fakamātoato ki he Tamai Hēvaní, 'i he huafa 'o hotau Fakamo'ui ko Sīsū Kalaisí, pe 'oku mo'oni e ngaahi me'a kuo tau ako ki ai. He 'ikai mamata hatau tokolahi ki he 'Otuá 'o hangē ko e kau palōfítá, ka ko e ngaahi ue'i 'a e kihí'i le'o si'i 'o e Laumālié—'a e ngaahi fakakaukau mo e ongo 'oku 'omi 'e he Laumālie Mā'oni'oní ki hotau 'atamaí mo e lotó—te ne 'omi ai ha 'ilo ta'e toe veiveiua 'okú Ne mo'ui pea 'okú Ne 'ofa 'iate kitautolu."

'Eletā Robert D. Hales 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "Ko e Fekumi ke 'Ilo'i 'a e 'Otuá ko 'Etau Tamai Ta'engatá, mo Hono 'Alo ko Sīsū Kalaisí," Liahona, Nōvema 2009, 32.

FEHU'I HOKÓ

"Oku maumau'i 'e he ponokalafí 'eku mo'ui. Ko e hā e me'a 'e lava ke u fai ke fakatomala ai pea to'o atu hono ma'unimā kitá?"

'Omi ho'o talí ki mu'a he 'aho 15 'o Sepitema 2011, ki he:

Liahona, Questions & Answers, 7/11
50 E. North Temple St., Rm.2420
Salt Lake City, UT 84150-0024, USA
Pe 'i-meili ki he: liahona@ldschurch.org

'E lava ke fakanounou'i 'a e ngaahi talí ke fe'unga pe mahino.

Kuo pau ke fakakau mai 'i ho'o 'i-meili pe tohi 'a e ngaahi fakamatala ko 'ení mo e fakangofuá: (1) hingoa kakató, (2) 'aho fá'ele'i, (3) uōtí pe koló, (4) siteikí pe vahefonuá, (5) ho'o tohi fakangofuá, mo e fakamo'oni hingoa 'a ho'o mātu'á kapau 'okú ke si'i hifo 'i he ta'u 18, ('e tali pē 'a e 'i-meili) ke paaki ho'o talí mo e taá.

Fai 'e 'Eletā
Dallin H. Oaks

'O e Kōlomu 'o e Kau
'Aposetolo 'e Toko
Hongofulu Mā Uá

KO E SIASI MO'ONI MO MO'UI PĒ TAHÁ

Ko hotau 'uluaki fatongiá mo e taumu'á ke fakamo'oni'i 'a Sīsū Kalaisi ki ha māmani 'oku 'ikai ke nau 'ilo kau ki Hono misiona fakalangí. 'I he'eku lau ki he fatongia ma'ongo'onga ko iá, te u pehē ko e Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní 'a e Siasi mo'oni mo mo'ui pē tahá. 'I he'eku fai iá 'oku mahino 'oku ou fakafepaki'i 'a e ta'au mālohi ko ia 'oku ui ko e "totonu fakapolitikalé."

Ko e fa'ahinga fakakaukau manakoa ia 'o e kuonga ní 'a hono tala 'oku mo'oni 'a e siasi kotoa pē. Ko hono mo'oní, ko e fakakaukau ko ia 'oku mo'oni 'a e siasi kotoa peē 'oku tatau ia mo e tokāteline 'o e fakafili kia Kalaisí, na'e 'omi hono sīpingá 'e he Tohi 'a Molomoná 'i he talanoa 'o Koliholá (vakai 'Alamā 30). Na'e 'omi e talanoa ko iá ke ako'i mai kiate kitautolu ha lēsoni mahu'inga 'i hotau kuongá.

'I ha fakahā ki he Palōfita ko Siosefa Sāmitá he 1831, hili pē ia hono fokotu'u 'o e Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní, 'oku fakamatala ai kiate kinautolu kuo foaki ki ai 'a e "mālohi ke fokotu'u 'a e tu'unga 'o e siasi ko 'ení." Na'e fakamatala'i 'e he 'Eikí 'a e Siasí "ko e siasi mo'oni mo mo'ui pē taha 'i he funga 'o e māmaní kotoa, 'a ia ko au ko e 'Eikí, 'oku ou lelei'ia ai" (T&F 1:30).

Koe'uhí ko e fakahā ko 'eni 'a e 'Eikí, 'oku tau lau leva heni ki Hono Siasí—hotau Siasí—ko e "Siasi mo'oni pē ia 'e tahá." 'Oku 'i ai e taimi 'oku fa'a fakatupu 'ita 'eni ki he kakai 'o e ngaahi siasi kehé pe 'oku ní'ihī 'oku tui ki he ngaahi fakakaukau kehé. Ka 'oku te'eki ai ke ako'i 'e he 'Otuá kiate kitautolu ha me'a te ne 'ai ke tau ongo'i 'oku tau

mā'olunga ange ai 'i he kakai kehé. He 'oku takitaha mo'ona pē 'a e ngaahi siasí mo e ngaahi tui kotoa pē 'i he'enu ngaahi mo'oni, 'o lahi ange 'a e ní'ihī ko ē 'i he fa'ahinga ko ē. 'Oku 'ofa foki 'a e 'Otuá He'ene fānaú kotoa. Pea ko e palani 'o 'Ene ongoongolelé ma'a 'Ene fānaú kotoa, 'o fakatatau ki he taimi pē 'A'aná.

Ko ia ai ko e hā e 'uhinga 'o e pehē ko e Siasi pē 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní 'a e Siasi mo'oni pē tahá?

'Oku fakamatala'i 'e he me'a lalahi 'e tolu—(1) kakato 'o e tokāteline, (2) mālohi 'o e lakanga fakataula'eikí, mo e (3) fakamo'oni kia Sīsū Kalaisí—'a e 'uhinga na'e fakahā ai 'e he 'Otuá pea tau lau 'i he'etau hoko ko 'Ene kau tamaio'eiki, ko e Siasi mo'oni mo mo'ui pē 'eni 'e taha 'i he funga 'o e māmaní.

1. Kakato 'o e Tokāteline

'I he taimi na'e 'i māmaní ai 'a Sīsū Kalaisí, na'á Ne ako'i e kakato 'o 'Ene tokāteline, 'a ia ko e palani ia na'e fokotu'u 'e he'etau Tamai Hēvaní ki he fakalakalaka ta'engata 'o 'Ene fānaú. Ka na'e mole he kongakimui 'a e ngaahi mo'oni lahi ko 'eni 'o e ongoongolelé 'i hono fulihi ia 'e he ngaahi tefito'i mo'oni pe ngaahi fakakaukau 'o e māmaní 'a ia na'e malanga'i pea filio'i holo 'a e me'a faka-Kalishiané 'e he kau taki fakapolitikalé. 'Oku tau ui 'a e mole ko 'eni e kakato 'o e mo'oní ko e Hē Mei he Mo'oní.

'Oku lahi e ngaahi siasi pe ngaahi tui he 'ahó ni 'i māmaní, 'oku 'i ai ha ngaahi mo'oni 'oku lahi ange mo sí'i ange, 'a ia na'e 'osi fakahā mai 'e he 'Otuá he ngaahi 'aho ki mu'á, ka 'oku fio 'aki ia e ngaahi

*Ko e hā e
'uhinga 'o e
pehē ko e Siasi
'o Sīsū Kalaisi
'o e Kau Mā-
'oni'oni 'i he
Ngaahi 'Aho
Kimui Ní 'a e
Siasi mo'oni
pē tahá?*

‘Oku ‘ikai ke tau falala ki he poto ‘o e māmaní pe ngaahi fakakaukau ‘a e tangatá. ‘Oku fakatefito ‘etau fakamo‘oni kia Sisū Kalaisí ‘i he ngaahi fakahā ‘a e ‘Otuá ki He‘ene kau palōfita pea mo kitautolu fakafo‘ituitui.

‘Oku ‘oange ‘e he ngaahi kī ‘o e lakanga fakataula‘eikí, ‘a ia ‘oku ma‘u ‘e hotau palōfita ‘ofeina ko, Palesiteni Tōmasi S. Monisoní, pea mo e kau palōfita mo e Palesiteni kotoa pē ‘o e Siasí, ‘a e totonu ke ma‘u fakahā ma‘á e Siasí fakakātoa. ‘Oku “mo‘ui” ‘a e Siasí ni koe‘uhí he ‘oku tau ma‘u e kau palōfita ‘oku kei hokohoko ‘enau ‘omi e folofola ‘a e ‘Eikí ‘e fie ma‘u ki hotau taimí.

3. Fakamo‘oni kau kia Sisū Kalaisí

Ko e ‘uhinga hono tolu ko e Siasí mo‘oni pē tahá kitautolú he ‘oku ma‘u ai e mo‘oni ki he natula ‘o e ‘Otuá pea mo ‘etau fetu‘utaki mo Iá, pea ‘oku tau ma‘u ai ha fakamo‘oni makehe ‘o kau kia Sisū Kalaisí. Makehe mei aí, ko ‘etau tui ki he natula ‘o e ‘Otuá ‘okú ne fakafaikehekehe ‘i kitautolu mei he ngaahi tokāteline ‘a ha ngaahi siasi faka-Kalisitiané lahi.

‘Oku kamata peheni e Ngaahi Tefito ‘o e Tuí, ‘a ia ‘okú ne fuofua fakahā ‘i ‘etau tuí: “‘Oku mau tui ki he ‘Otuá ko e Tamai Ta‘engatá, pea ki Hono ‘Alo, ko Sisū Kalaisí, pea ki he Laumālie Mā‘oni‘oní.” ‘Oku tau ma‘u ‘a e tui tatau mo ia ‘oku ma‘u ‘e he ngaahi tui faka-Kalisitiané kau ki he Tolu ‘i ‘Otuá, ka ‘oku ‘i ai hono ‘uhinga kehe ia ‘o‘ona kiate kitautolu mei he ni‘ihi tokolahi. ‘Oku tau taukave‘i ko e toko tolu ‘i he Tolu ‘i ‘Otuá ko ha toko tolu ia ‘oku sino mavahevahe mo kehekehe pea ko e ‘Otuá ko e Tamai ‘oku ‘ikai ko ha laumālie ka ko ha taha nāunau‘ia mo ha sino ‘o e kakano mo e hui, ‘o tatau pē mo Hono ‘Alo ko Sisū Kalaisí ‘a ia kuo toetu‘ú. Neongo ‘enau sino kehekehe, ka ‘oku Nau taumu‘a pē ‘e taha.

Na‘e mahino mei he ‘Uluaki Mata-Me‘a-Hā-Mai ‘a Siosefa Sāmitá ‘oku ‘ikai ke mo‘oni e fakakaukau tukufakaholo ko ia ki he natula ‘o e ‘Otuá pea mo e Tolu ‘i ‘Otuá pea he ‘ikai ke ne lava ‘o tatakí hono kau muimuí ki he iku‘anga ‘oku finangalo ki ai ‘a e ‘Otuá ma‘anautolú (vakai, Siosefa Sāmita—Hisitōlia 1:17–19). ‘Oku hanga ‘e he fakahā fakaonopooni ‘oku toutou ma‘u maí ‘o fakamahino mai ‘a e mahu‘inga ‘o e mo‘oni tefito ko ‘ení pea toe ‘omai mo e Tohi ‘a Molomoná kiate kitautolu. Ko e tohi

folofola fo‘ou ko ‘ení ko ha fakamo‘oni ia hono ua kia Kalaisí. ‘Okú ne fakamo‘oni ‘i ‘a e ngaahi kikite fakatohitapú mo e ngaahi akonaki kau ki he natula mo e misiona ‘o Kalaisí. ‘Okú ne fakalahi ‘etau mahino ki He‘ene ongoongoleléi pea mo ‘Ene ngaahi akonaki lolotonga ‘Ene ngāue ‘i he māmaní. ‘Okú ne toe ‘omi foki mo ha ngaahi akonaki lahi te tau lava ke ‘ilo‘i ai e mo‘oni ‘o e ngaahi me‘á ni.

“‘Oku ‘ikai ke tau fakava‘e ‘i he poto fakamāmaní pe ko e ngaahi fakakaukau ‘a e tangatá—neongo pe ko e hā e talatukufakaholó mo hono faka‘apa‘apa‘i. ‘Oku fakatefito ‘etau fakamo‘oni ‘o kau kia Sisū Kalaisí ‘i he ngaahi fakahā ‘a e ‘Otuá ki He‘ene kau palōfita pea mo kitautolu fakafo‘ituitui.” (Vakai, 1 Kolinitō 2:1–5; 2 Nifai 28:26.)

Ko e hā leva e me‘a ‘oku fakamo‘oni ‘i mai ‘e he ‘etau fakamo‘oni kau kia Sisū Kalaisí?

Ko Sisū Kalaisí ‘a e ‘Alo Tofu Pē Taha ‘o e ‘Otuá na‘e Fakatupú, ko e Tamai Ta‘engata. Ko Ia na‘á Ne Fakatupu ‘a e māmaní. Ko Ia hotau faiakó ‘i He‘ene ngāue fakamatelie ta‘emafakatataú. Ko kinautolu kotoa pē kuo mo‘uí ‘e toe fokotu‘u kinautolu mei he maté ‘o fakafou ‘i He‘ene Toetu‘ú. Ko Ia ‘a e Fakamo‘uí, ‘a ia ko ‘Ene feilaulau fakaleléi na‘e totongi ‘aki e angahala ‘a ‘Ātamá pea fakaava ai ‘a e matapaá ma‘atautolu ke fakamolemole‘i ‘etau angahala fakatāutahá kae lava ke tau ma‘a pea toe foki hake ki he ‘ao ‘o e ‘Otuá ko ‘etau Tamai Ta‘engatá. Ko e pōpoaki tefito ia ‘a e kau palōfita ‘o e kuonga kotoa pē.

‘Oku ou ‘oatu ‘eku fakamo‘oni molumalú ‘o kau kia Sisū Kalaisí pea mo e mo‘oni ‘o ‘Ene ongoongoleléi. ‘Okú Ne mo‘ui pea ‘oku mo‘oni ‘Ene ongoongoleléi. Ko Ia ‘a e Maama mo e Mo‘ui ‘a e Māmaní (vakai, T&F 34:2). Ko Ia ‘a e Hala ki he mo‘ui ta‘e-fa‘a-maté mo e mo‘ui ta‘engatá (vakai, Sione 14:6). Kiate au, ‘oku ‘ikai lava ke fakamatala‘i e mana ia ‘o e Fakaleléi ‘a Sisū Kalaisí. Ka kuo fakamo‘oni ‘i mai ‘e he Laumālie Mā‘oni‘oní ‘a hono mo‘oní, pea ‘oku ou fiefia ke faka‘aonga ‘i ‘eku mo‘uí ‘i hono talaki atu iá. ■

Mei ha lea na‘e fai he ‘aho 25 ‘o Sune 2010, ‘i ha seminā ma‘á e kau palesiteni misiona fo‘ou.

Ko ha Hiva mo ha Lotu

The taimi na'e 'ikai lava ai 'a Tileni 'o a'u ki ha fo'i nota mā'olungá, na'á ne kumi ki he tokoni 'okú ne fie ma'ú mei ha mafai mā'olunga ange.

Oku 'i ai ha palopalema lahi 'a Tileni: 'oku hoko foki hono talēniti lelei tahá ko e me'a 'okú ne manavahē taha aí. Na'e pehē 'e he tamasi'i Tonga ta'u 16 ko 'ení, "Oku ou manako he hivá, kae 'ikai ki he kakaí. 'Oku ou fu'u ilifia 'aupito."

Fakakaukau atu ki he'ene ongo'i puputu'ú he taimi na'e fakahā ai 'e he Siasi 'i Tongá 'e fai ha sivi 'ahi'ahi ke fili ha kau hiva ke hiki faka-Tonga e hiva 'a e seminelí mei he Fuakava Motu'á. Na'á ne fiefia pea toe manavahē 'aupito.

Ko e fo'i hiva 'e tolu na'e fie ma'ú ke hiva'i toko taha 'e ha tangatá. Hili hono hiva'i 'e Tileni e fo'i hiva na'e hiva 'ahi'ahi ki aí, na'á ne 'ohovale hono talaange 'e he tokotaha pulé ke ne toe hiva'i ha fo'i hiva 'e taha. Neongo 'ene ilifía ka na'á ne hiva pea talaange 'e he pulé, "Kuo tau ma'ú e tamasi'i ke ne fai e hivá."

Na'e fiefia—mo toe 'ohovale—'a Tileni hono 'oange 'a e faingamālie ke ne hiva'i kotoa 'a e fo'i hiva 'e tolú.

Talēniti 'o Tilení, Manavasi'i 'a Tilení

Na'e lelei 'aupito e ako 'a Tilení, ko ha mēmipa 'o e Uooti Ma'ufangá, 'o e Siteiki Nuku'alofa Tongá. Na'e kau ia he peseti 'e 10 'o e fānau ako na'e fili ke hū ki he ako 'a e pulé'angá. 'Okú ne toe fiefia foki he seminelí. Na'e pehē 'e he'ene fa'ē ko Malenitā Mahé, "Okú ne fafangu pongipongia *kimautilu* ke 'ave ia ki he seminelí."

Ka ko e hivá 'a e me'a 'oku sai'ia taha aí—neongo na'e 'ikai 'ilo ia 'e hono fāmilí ka ne ta'e'oua hono fekau ke hiva tokotaha 'i ha ta'u 'e taha he polokalama 'a e Palaimelí.

'Oku pehē 'e he'ene fa'ē, "'Oku mā ma'ú pē 'a Tileni.' Na'e fu'u sai 'ene hiva he polokalama 'a e Palaimelí ko

ia na'e toe kole ange ai ke hiva 'i ha konifelenisi 'a e Siteiki Nuku'alofa Tongá. Na'á ne hokohoko atu ai pē.

Na'á ne talaange ki he'ene fa'ē, "'E 'i ai ha 'aho te u faka'aonga'i ai hoku talēniti ma'á e 'Otuá.'" Hili hono fili'i ia ke ne hiva'i e ngaahi hiva ke hikí, na'á ne talaange leva ki he'ene fa'ē, "Mami, kuó u faka'aonga'i hoku talēniti."

'Oku pehē 'e he ta'okete 'o Tilení ko Sioné, 'okú ne fakalotolahi'i 'a Tileni ke hiva. 'Okú ne pehē, "Pehē ange mai ke u ma'ú hono talēniti. 'Oku loto 'a e taha kotoa ke ne vahevahe atu ia."

'Oku pehē 'e hono tuofefine ko Peá, "'Oku ou sai'ia he taimi 'oku hiva aí."

'Oku pehē 'e hono tehina ta'u hiva ko ia ko Paulá, "'Oku ou faka'amu ke u hiva 'o hangē ko iá 'i ha 'aho."

'Oku hounga kia Tileni 'a e poupou hono fāmilí. 'Okú ne pehē, "Oku ou 'ofa 'i hoku fāmilí. 'Oku ou 'ilo pau te u lava 'o ngaohi hoku vaivai'angá ke hoko ko ha mālohinga 'o ka na'ú ka tokoni mai."

A'u ki ha Nota Mā'olunga Ange

I he ngāue 'a Tileni mo e kau ngāue hiki hivá, na'á ne faingata'a'ia he fo'i nota 'e taha. 'Okú ne pehē, "Na'e 'ikai ke a'u hoku le'ó. Na'a mau ako hiva 'i ha ngaahi houa lahi."

Faifai kuo hela'ia pea loto-fo'i, pea na'á ne foki ki 'api he pō ko iá mo 'ene 'ilo'i ko e pongipongi hokó 'e hiki ai e fo'i hivá.

'Okú ne pehē, "Na'á ku hangatonu ki hoku lokí 'o lotu ki he'eku Tamai Hēvani ke tokoni mai."

Ko e me'a pē na'e fakakaukau ki aí ko e mahu'inga 'a e hiva 'e hikí ki he kāingalotu 'e toko 50,000 'o e Siasi 'i Tongá, mo e toko lauafe kehe 'oku lea faka-Tonga he funga 'o e māmaní.

'Okú ne pehē, "Ko e taha ia e pō lōloa 'o 'eku mo'uí."

Hili ha lotu 'a Tileni he poó kotoa pea si'i e mohé, na'á ne a'u atu ki he loki hiki hivá pea a'u lelei hono le'ó ki he fo'i nota mā'olungá.

'Okú ne manatu'i 'ene pehē, "Haleluíá. Na'á ku fiefia 'aupito."

'Oua Na'á Ke Manavahē

Ko e taha e potufofolofo 'oku manako taha ai 'a Tileni ko e Sōsua 1:9: "Ke ke mālohi koe peá ke loto-to'a; 'oua na'á ke manavahē, pea 'oua na'á ke puputu'u: he ko [e 'Eikí] ko ho 'Otuá 'oku 'iate koe ia 'i he potu kotoa pē 'okú ke 'alu ki aí."

Na'e 'ahi'ahi'i 'e Tileni 'a e tala'ofa ko iá, 'o ne 'ilo 'oku mo'oni. "Na'e fai hoku lelei tahá. Na'e foaki hoku lelei tahá mo hoku lotó ki he hivá ke lava e kau fanongó 'o ongo'i 'a e Laumālié."

Ke fanongo ki ha taha 'o e ngaahi
hiva 'a Tiloni mei he hiva semineli
he Fuakava Motu'á, vakai ki he
liahona.lds.org.

I he faka'au ke 'osi e ilifia 'a Tileni ka
ne fakahoko loto to'a hono talēniti, na'á
ne fakatokanga i ai 'okú ne ma'u ha tokoni
lahi—'ikai mei hono fāmili pē ka mei
he'ene Tamai Hēvaní.
'Okú ne pehē, "'Oku ou 'ilo kuo tali mai
'e he 'Otuá 'eku ngaahi lotú." ■

Hivá ‘i Singapoa

*Na’e ako e to’u tupu ‘o
e Siteiki Singapoá ki
he ngaahi tāpuaki ‘o e
feilaulaú mo e ngāue
mālohí ‘i hano teuteu ‘i
ha polokalama hiva.*

Fai ‘e Michelle Hsieh mo Cerys Ong

‘I he taimi na’e tatangi ai e uasí he 5:00 pongipongí, na’e tu’u leva ‘a Ī Mani Limi ‘o teuteu. Na’á ne mavahe mei ‘api ki he seminelí he 5:20. ‘I he 6:30 na’á ne fakavave atu ai ki he akó, ‘o nofo ai ki he 7:00 efiáfí he ngaahi kalasí mo e ngaahi ‘ekitiviti kehekehe. Pea fakavave mai leva he pasí ki he siteiki senitaá ke ako e polokalama hiva ‘a e siteikí.

Ko e taimi tēpile anga maheni faka’aho ia ‘a e to’u tupu tokolahi ‘o e Siteiki Singapoá he Falaite kotoa pē he māhina ‘e nima. Taimi ‘e ni’ihi ‘oku hoko e hele íá mo e ongosía, ka ‘i he kotoa e teuteu e polokalama hiva, *Ko e Taimi ‘oku Lea ai ha Palōfitá*, na’e ‘ikai ha lāunga ia pe loto mamahi, koe’uhí he na’e ongo’i ‘e he to’u tupú ‘oku mahu’inga e feilaulau na’a nau faí. Na’e pehē ‘e Ī Muni ‘o e Uooti Singapoá Uá, “Ko e me’a faka- ofo, faka’ofo’ofa, tupulaki fakalaumālie, fonu-fiefia, mo fakalotomāfana taha ‘eni kuó u kau ki aí.”

Founga Hono Kamatá

Na’e pehē ‘e Keiti Loleto, ko e palesiteni ‘o e Kau Finemui he siteikí, “Ko ‘emau tefito’i taumu’á ke fakatahataha’i ‘a e to’u tupú.” “‘Oku ha’u e to’u tupú mei he uooti kehekehe ‘e valu pea kehekehe mo honau puipuitu’a fakafonuá. ‘Oku faingata’a ke nau feohi mo e ni’ihi kehé. Ko ia na’a mau fakakaukau, ‘ikai ‘oku sai ke ‘ai ha polokalama hiva ke fakatahataha’i mai ai kinautolu?”

Na'e fili 'e he kau takí e mūsika 'oku fakatefito he ngaahi akonaki 'a Palesitini Kōtoni B. Hingikelií (1910–2008).¹ Na'e pehē 'e Koni Ū ko e talēkita lahi 'o e polokalamá hivá, na'e fili 'a e mūsika ko 'ení "koe'uhí ke tō-kakano e lea 'o e ngaahi hivá 'i he loto 'o e to'u tupú, 'o nau ongo'i e Laumālié, pea mo'ui 'aki e ngaahi tu'unga mo'uí." Na'e pehē 'e Sisitā Ū, "Na'a mau loto ke kau mai 'a e tokolahī taha 'o e to'u tupú." Na'e kau fakakātoa mai e to'u tupu 'e toko 78.

Mahalo na'e 'ikai ke ha'u kotoa e to'u tupú mo ha taumu'a tatau he kamata'angá, ka na'e hokohoko atu 'enau ha'u ki he ako polokalamá he na'a nau fiefia he fakakaungāme'á, hivá, kae tautefito ki he Laumālié.

Na'e fakamālohia e ngaahi fakamo'oni mo e fakakaungāme'á 'i he hiva fakataha 'a e to'u tupu 'o e Siteiki Singapoá.

ako faiva kotoa pē. Na'e kau he'ene ngāué hono vahe e lotú, fokotu'utu'u mo fakatahataha'i e to'u tupú ki he ako polokalamá mo e va'ingá, pea tala mo honau nofo'anga he siteisí. Na'á ne pehē, "Na'e toe kole mai foki ke u kumi ha kau talavou ke fokotu'u mo tukuhifo 'a e ngaahi me'a ngāué pea tokanga'i ke fakahoko 'e he to'u tupú honau fatongjá. Na'á ku ongo'i 'oku sai e ngāué ni ki he to'u tupú. 'Oku ou 'amanaki na'e tokoni kiate kinautolu ke mahino 'oku ui 'e he 'Eikí ha kau taki he taimí ni, 'o 'ikai mei he kakai lalahí pē. 'Oku nau lava pea 'oku totonu ke nau poupu'i honau kau takí 'o tatau ai pē pe ko e hā honau ta'u motu'á pe ko 'enau tu'unga taukeí."

'Amanitā Hoi

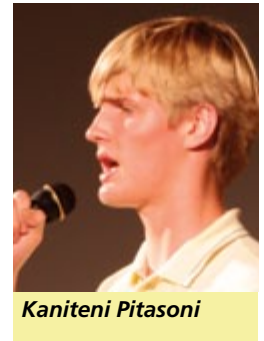
'Olivia Hoi

Maikolo Lī

Ī Muni Limi

Kaniteni Pitasoni

Ko e Kau Ki ai

Hili hono fili e kaveingá pea fokotu'utu'u e ako polokalamá, na'e vahe leva e to'u tupú ki he ngaahi konga kehekehe pea mo e kōmiti kehekehe na'e fe'unga mo honau talēnití.

Na'e loto 'a 'Alai Seni, ta'u 18 mei he Uooti Singapoá Uá ke tokoni he kōmiti 'oku nau 'ai e teungá. Na'á ne pehē, "Na'a mau fili e vala 'oku taau, 'a ia na'e fu'u mahu'inga ia, pea ma'ama'a, ngali mo e to'u tupú, pea ke hā matamatalelei he siteisí." Na'e 'ikai ngata pē he'ene ako ki hono fakahoko ha fili 'oku fakatefito he ngaahi tu'unga mo'ui 'o e ongo-ongoleléi pea ngāue mo e ni'ihī kehé, ka na'e toe fiefia foki he anga e fotu 'a e to'u tupú.

Na'e fili 'a Kaniteni Pitasoni, ta'u 15, 'o e Uooti Singapoá 'Uluakí ko e palesitini ia 'o e kuaeá ke fakapapu'i 'oku lele lelei 'a e

Na'e fua 'e Keniteisi Limi, ta'u 18, 'o e Uooti Utilení e ngaahi fatongia kehekehe, kau ai 'ene mēmipa he kōmiti ki he teungá, kōmiti fakahaká, kōmiti faitaá, pea toe hiva'i ha fo'i solo. Ko 'ene lea 'eni fekau'aki mo e ngaahi fatongia na'a ne ma'ú, "Na'e tokoni mai 'eku fa'éé ke u fakahoko e ngaahi ngāué ni. Na'á ne ako'i au ka 'i ai ha faingamālie ke ngāue, pea fai ia. Kapau te ke tali e ngāué pea fai ho lelei tahá, 'e tokoni'i koe 'e he 'Eikí ke ikuna'i ha fa'ahinga faingata'a pē te ke fetaulaki mo ia."

Makehe mei he fatongia fakapule ko 'ení, na'e toe fie ma'u mo ha kau faiva. Na'e loto lahi 'a Sione Lī, ta'u 17, 'o e Uooti Kelemenití ke ne hiva tokotaha pē. Na'e mahinongofua pē 'ene 'uhingá: "'Oku ou sai'ia pē au he hiva! He 'oku ne 'ai ke u ongo'i 'oku ou makehe."

Na'e ongo'i 'e 'Ēsela Tatina, ta'u 17, 'o e Uooti Uutileni he 'ikai ke ne lava 'o hiva, pea na'e tokoni leva ia he tafa'aki 'e taha. Na'á ne pehē, "Ne u loto ke u kau, pea ko au 'oku ou fakamatala'i 'a e konga fekau'aki mo e kau 'i he me'a 'oku fa'i. 'Oku ou ongo'i 'a e pōpoakí he 'oku ou 'ilo 'oku mo'oni ia."

'Ikaí ko ha Feilaulau Si'isi'i

Na'e lele 'a e ako faivá mei Nōvema 2009 ki Mā'asi 2010. Lolotonga e taimi ko 'ení, na'e fakataha mai e to'u tupú he pō Falaite kotoa ki he siteiki senitaá 'o ako faiva ai, tuku kehe e ngaahi 'aho mālōlō. Na'e 'ikai ko ha feilaulau si'isi'i 'a e taimi mo e me'a na'e fie ma'u mei he to'u tupú, tautefito ki he taimi femo'uekina 'oku angamaheni ki ai e to'u tupu 'o Singapoá.

Na'e fili 'a 'Olivia Hoi ko ha ta'ahine ako ta'u 'uluaki he kolisi mei he Uooti Petokí ke kau koe'uhí "he 'oku tatau ai pē pe ko e hā e lahi 'o e faingata'a te u fepaki mo iá, ka 'i he 'osi 'a e 'ahó, ko e ongoongoleléi 'okú ne tokoni'i ke u kātakí pea fakahaofi au mei he ngaahi faingata'á. 'I hono 'ilo'i ko ia 'oku 'i ai ha Taha 'okú ne tokanga'i mo 'ofa mo'oni 'iate aú 'okú ne 'omi ai 'a e nonga mo'oni, pea 'oku ou pehē 'oku fe'unga 'ānoa ia ke u ma'u ai e loto-to'a he 'aho kotoa pē."

Ko e tokolahi 'o e to'u tupú na'e 'i ai mo e ngaahi me'a kehe ne nau mo'ua ai, ka na'a nau 'ilo na'e 'osi hanga 'e he 'Eikí 'o tofa mai ha hala. Ko e me'a ia na'e hoko kia 'Amanitā Hoi 'o e Uooti Singapoa Uá. Na'á ne pehē, "Na'e 'i ai hoku taimi tau'olunga, na'e fepaki ia mo e ako faivá, ka na'e hoko ha mana 'o lilíu 'e he akó 'enau taimi ako tau'olunga, kau lava 'o ma'u ha taimi ki he ako faivá."

Ko e Taimi Faka'ali'ali

Hili ha ngaahi māhina 'o e ako faivá, kuo mauu leva 'a e faivá ke fai. Fakamālō ki he ngaahi feinga ta'ehela 'a e to'u tupú, na'e laka hake he kakai 'e toko 700 na'e ō mai ke sio he faivá 'i hano fai tu'o tolu. 'I hono vahevahe mai 'e he to'u tupú 'enau pōpoakí 'i he hivá,

Keniteisi Limi

'Ēsela Tatina

'Alai Seni

Kelisi 'Ongi

Sione Li

hulohulá, ngaahi fasi tā 'e he me'aleá, mo 'enau ngaahi fakamo'oní, na'e ongo ia ki he kau mamatá.

Na'e toe fakatukupaa'i e kulupú ke faka-afe'i mai ha ngaahi kaungāme'a na'e 'ikai siasi ke sio he faivá pea 'ai ia ko ha faingamālie ki he ngāue faifekau. Na'e tali fakamātoato 'e Maikolo Lī ta'u 18, 'a e tukupā ko 'ení. Na'á ne pehē, "Na'á ku fakaafe'i haku kaungāme'a 'e toko ono ke nau ō mai, pea ha'u haku kaungāako 'e toko tolu mo ha faiako 'e taha." Na'e ongo 'aupito 'enau faivá ki he'ene faiakó. "Na'á ne pehē ko ha me'a faka'ofa'ofa ia na'á ne a'usiá. Na'á ne kole ha tatau 'o e tohi tufa Ki *Hono Fakamālohia 'o e To'u Tupú*. Na'á ne pehē na'á ne ongo'i e mālohi 'o e loto fakatu'amelie 'a e to'u tupú."

Na'e lava ke fakahoko e tefito'i taumu'a 'a e kau takí ki hono fakatahataha'i mai 'o e to'u tupú. Na'e pehē 'e Sisitā Ū, "I he'eku tangutu 'o sio hake ki he'enu faivá, na'e fonu hoku lotó he fiefia." "Na'e 'ikai 'uhinga ia ki he matamatalele'i 'enau fotu mai, pe ko e lelei 'enau hivá mo hono fakatāta'a'i, pe ko e sai 'enau lea na'e fa'i. Na'e 'ikai ko e ako pe fonua ne nau ha'u mei aí. Ka na'a nau taha."

Ko e Pōpoaki 'i he Mūsiká

Na'e tokoni'i 'e he faiva hivá ha tokolahi ke toe mālohi ange 'enau fakamo'oní. Na'e pehē 'e ha ní'hi na'a nau ngūnguu'i pē 'a e hiva pea hiva'i e lea 'o e ngaahi hivá he feitu'u kotoa pē ne nau 'i aí, pea tokoni e pōpoaki he ngaahi hivá ke nau matu'uaki e ngaahi faingata'a faka'ahó. Ko e tokolahi 'o kinautolu na'e 'ikai ngata he'enu hoko pē ko e ngaahi kaungāme'a lele'i ka ne mau toe hoko ko ha poupu fakalaumālie 'e lava ke nau felanga'akihake 'i he taimi 'oku faingata'a ai e fo-nongá. 'Oku lava ke nau fetokoni'aki ke nofo he hala fāsi'i pea tupulaki fakalaumālie. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Ko e ngaahi me'a 'e hivá ke ke hounga'ia, ke ke poto, ke ke kau mai, ke ke ma'a, ke ke angatonu, ke ke faitotonu, ke ke loto fakatōkilalo, ke ke tu'u ma'u, ke ke fa'a lotu; vakai Kōtoni B. Hingikelí, *Way to Be!* (2002); vakai foki, "Ko ha Fale'i mo ha Lotu 'a e Palófitá ma'á To'u Tupú," *Liahona*, 'Epeleli 2001, 30.

KO E KAUPAIONIA 'O Onopōnī

*'Oku ako i kitautolu
'e he kau taki 'o e Siasī
kau ki he mahu'inga
'o e tokoni 'oku tau fai
he 'aho nī.*

Ko e Kau Paionia Kotoa Kitautolu

“Na'e 'ikai kau ha taha 'o 'eku ngaahi kuí 'i he kau paionia 'o e senituli hongofulu mā hivá. Ka ko e talu mei he fuofua 'aho ne u kau ai ki he Siasī mo 'eku ongo'i vāofi mo e kau paionia ko ia ne nau fononga mai he [ngaahi potu tokalele]. Ko 'eku ngaahi kui fakalaumālie kinautolu, 'o hangē pē ko e mēmipa takitaha 'o e Siasī, 'o tatau ai pē pe ko e hā ho tangata 'ifonuá, lea fakafonuá pe tala fakafonuá. . . .

“I hono tali ko ia 'e he māmaní he taimí ni 'a e ongo-ongolelei 'o Sisū Kalaisi kuo toe fakafoki maí, 'oku tau hoko kotoa ai ko ha kau paionia 'i hotau ngaahi feitu'ú mo e tūkungá.”

Palesiteni Dieter F. Uchtdorf, Tokoni Ua 'i he Kau Palesitenisi 'Uluaki, “Ko e Tokanga ki he Le'o 'o e Kau Palōfitá,” *Liahona*, Siulai 2008, 3.

'Oku Faitāpuekina e Taha Kotoa 'e he To'u Tangata 'Uluaki

“‘I ho'o hoko ko e fuofua tokotaha ho fāmilí ke tali e ongoongolelei, 'okú ke hoko ai ko e 'uluaki to'u tangatá, ko ha to'u tangata fili 'e tāpuekina ai e ngaahi to'u tangata 'o e kuohilí, lolotongá, mo e kaha'ú. . . .

“. . . 'Oku lahi 'etau laukonga mo fakamatala he Siasī 'o kau ki he kau paionia 'i he kongā ki mu'a 'o e hisitōlia 'o e Siasī. Ko ha to'u tangata 'uluaki kinautolu 'o tatau pē mo koe. . . .

“E lava ke 'amoutolu honau tukufakaholó, 'i ho'omou hoko ko e 'uluaki to'u tangatá. Faivelenga, tokoni'i ho kāingá, tāpuekina ho fāmilí pea fai 'a e ngaahi fili 'oku totonú. Ko e 'uluaki to'u tangatá koe, ko ha to'u tangata kuo fili ke ne faitāpuekina e kuohilí, lolotongá, mo e kaha'ú.”

'Eletā Paul B. Pieper 'o e Kau Fitungofulú, “Ko e To'u Tangata 'Uluaki,” *Liahona*, Nōvema 2006, 11, 13.

'Oku Fie Ma'u Kotoa Kitautolu

“‘Oku fie ma'u ke tau faka-'osi 'a e ngāue ko ia ne kamata 'e he Kāingalotu paionia he ta'u 'e 175 kuo hilí, pea 'i he ngaahi ta'u hokohoko mai aí, 'e he Kāingalotu faivelenga 'o e to'u tangata kotoa pē. 'Oku fie ma'u ke tau tui 'o hangē ko 'enau tuí. 'Oku fie ma'u ke tau ngāue 'o hangē ko 'enau ngāue. 'Oku fie ma'u ke tau tokoni 'o hangē ko 'enau tokoní. Pea 'oku totonu ke tau ikuna 'o hangē ko 'enau ikuná. . . .

“. . . 'Oku 'ikai kole mai e 'Eikí ia ke tau fakaheka ha salio-ote teke; 'okú Ne kole maí ke fakamālohia 'etau tuí. 'Oku 'ikai te Ne kole mai ke tau kolosi 'i ha konitinēniti; ka 'okú Ne kole maí ke tau kolosi ki he kauhala 'e tahá 'o 'a'ahi ki hotau kungā'apí. 'Oku 'ikai te Ne kole mai ke foaki kotoa 'etau koloa fakamāmaní ke langa 'aki ha tempale; 'okú Ne kole maí ke tau foaki mei he 'etau koloá mo hotau taimí neongo e ngaahi fie ma'u 'a e mo'ui 'i onopōnī, ke kei hokohoko atu hono langa e ngaahi tempalé pea ke tau 'alu ma'u pē ki he ngaahi tempale kuo 'osi langá. 'Oku 'ikai te Ne kole maí ke tau mate fakamā'ata; 'okú Ne kole maí ke tau mo'ui 'o hangē ha ākongá.

“E kāinga 'ofeina, ko ha taimi ma'ongō'onga 'eni ke mo'ui ai, pea 'oku 'atautolu ke hokohoko atu 'a e tukufakaholo faka'ofō'ofa 'o e mo'ui lí'oa ne 'ulungāanga 'aki 'e he Kāingalotu 'o e ngaahi to'u tangata ki mu'á.” ■

'Eletā M. Russell Ballard 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, “E Laka Atu e Mo'oni 'a e 'Otuá,” *Liahona*, Nōvema 2008, 81, 83.

'OKU 'I AI HA FOUNGA KE HAO AI

'I he'etau faiangahalá, 'oku tau fakafihia'i
pē kitautolu 'i ha tuliki. Ko e fakatomalá
pē 'a e hū'anga ki tu'á.

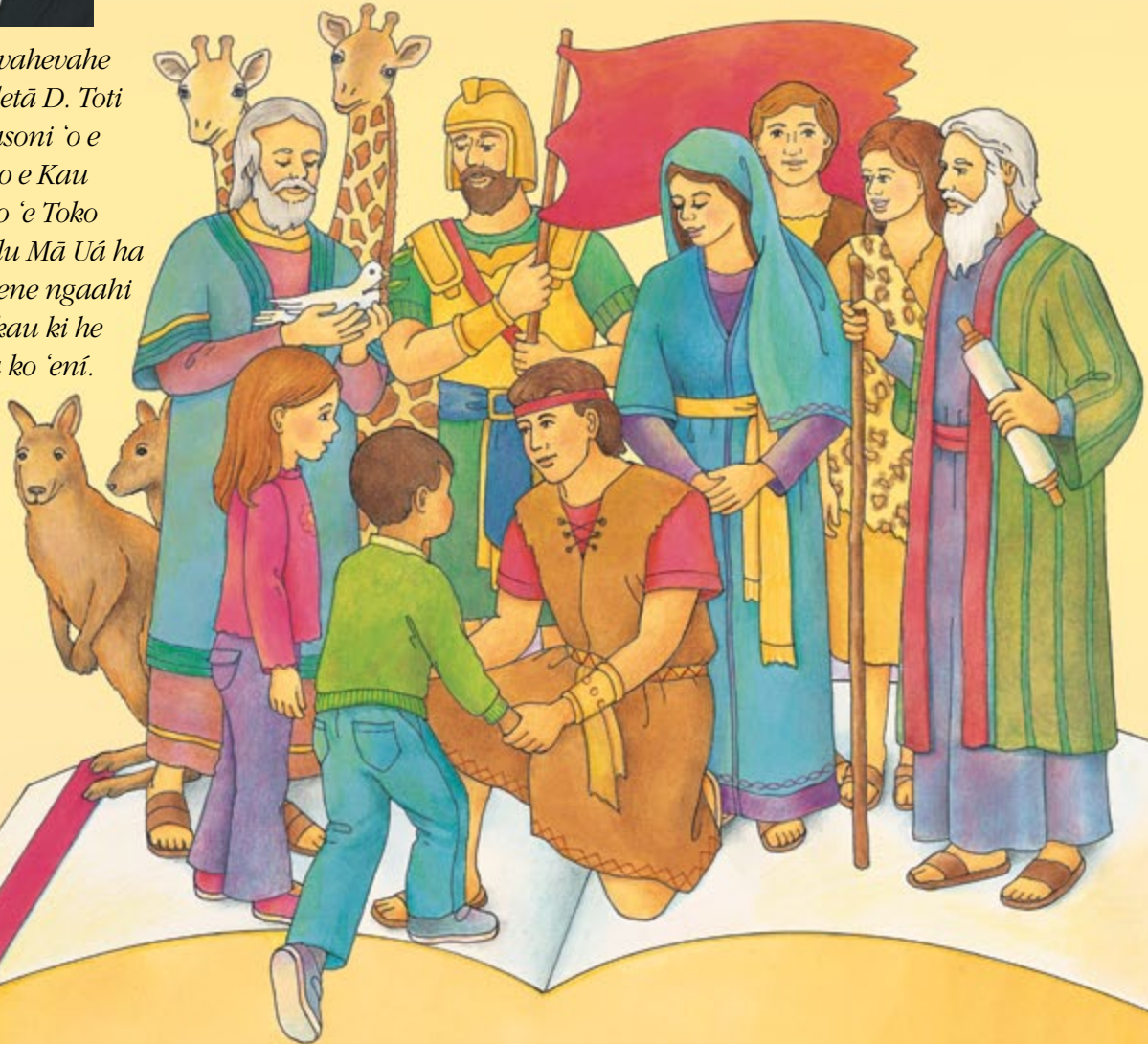

Ko e hā te u lava 'o ako mei he folofolá?

"Ko e taumu'a mahu'inga taha 'o e folofola kotoa pē ko hono fakafonu'aki hotau laumālié 'a e tui ki he 'Otua ko e Tamaí mo Hono 'Alo ko Sisū Kalaisí.

Mei he "Ko e Tāpuaki 'o e Folofolá," Liahona, Mē 2010, 32–35.

Ko hono vahevahe mai 'e Eletā D. Toti Kulisitofasoni 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá ha ni'ihī 'o 'ene ngaahi fakakaukau ki he kaveinga ko 'enī.

'Oku fakalahi 'e he folofolá 'etau manatú 'aki hono tokoni'i kitautolu ke tau manatu'i ma'u pē 'a e 'Eikí mo 'etau fekāinga'aki mo la pea mo e Tamaí. 'Oku nau fakamanatu mai kiate kitautolu 'a e ngaahi me'a na'a tau 'ilo 'i he maama fakalaumālié.

'Oku fakamālohia 'etau tui 'e he fakamatala he folofolá ki he tui 'a e ni'ihī kehé.

'Oku tau hokohoko ma'u e ngaahi lea 'a e kau palōfitá, 'a ia 'oku ui 'e he 'Eikí ko e folofolá, 'i he televisioné, letioó, 'initaneti, satelaité, CD, DVD, pea toe paaki foki. Ko ia 'i he tāpuaki ko 'enī 'oku talamai ai 'e he 'Eikí 'oku lahi ange 'a 'etau fie ma'u 'a e folofolá 'i ha toe taimi ki mu'a.

'Oku fakahinohino 'i kitautolu 'e he folofolá 'i he ngaahi tefito'i mo'oni mo e ngaahi me'a totonu 'oku mahu'ingá. 'Oku tau ma'u he folofolá ha ngaahi sīpinga mo'oni 'o hono ma'u 'o e ngaahi tāpuakí 'i hono tauhi e ngaahi tefito'i mo'oni totonú.

NGAAHI FAKAKAUKAÚ

“Oku ou falala ki he ‘Otuá” (Saame 56:4).

Fai ‘e Sheila Kindred

Makatu‘unga ‘i ha talanoa mo‘oni

Ne u tautau ‘eku kato akó he kōpaté peá u sio ki hoku ‘atá he si‘oata lahi he matapaá. Ne u tu‘u ‘o sio ki he mafuefue hoku ‘ulú, sote manusinusí, mo e sitōkeni ngatōtoó. Na‘e ongo mai e lea ‘eku faiako Palaimelí: “Ko ha ‘ofefine makehe koe ‘o ‘etau Tamai Hēvaní. ‘Oku lahi ‘ene ngaahi tāpuaki ma‘au ‘i he kaha‘ú.”

Na‘á ku ‘unu ki mu‘a ‘o sio ki he sio‘atá, ‘o faka‘amu na‘e lava ke u sio ki he kaha‘ú. Te u fēfē nai he‘eku ta‘u 12 pe 22? Te u talavou nai? Pe te u potō? Te u mali nai he temipalé? ‘E ‘i ai nai ha‘aku fānau faka‘ofo‘ofa? Ko ‘eku ngaahi faka‘amú ‘eni, ka ko e ngaahi tāpuaki nai ‘eni ‘oku teuteu mai ‘e he ‘Otuá ma‘akú?

Na‘e ongo mai ‘e le‘o ‘ofa ‘o ‘eku fa‘eé. “Ko e hā ‘okú ke sio ki a?”

Na‘á ku sio atu he sio‘atá ki he‘eku fine‘eikí ‘oku tu‘u mai hoku tu‘á he matapaá.

Na‘á ku tali atu, “Ko au pē. Ko au pē ia ‘i he sio‘atá.”

Ne ha‘u e fine‘eikí ‘o tu‘u mai ‘i hoku tu‘á. Peá ne pehē mai, “‘Ko koe ia’ ko ha taha makehe mo‘oni.”

“Ko e me‘a ia na‘e talamai he‘eku faiako Palaimelí. Na‘á ne talamai ‘oku lahi e ngaahi tāpuaki ‘oku teu mai ‘e he ‘Eikí ma‘akú. Ka ko e hā ha me‘a ‘oku teuaki mai ki he‘eku mo‘uí?”

Na‘e talamai he‘eku fa‘eé, “Ha‘u ki hoku lokí. ‘Oku ‘i ai e me‘a ‘oku ou fie faka‘ali‘ali atu kiate koe.”

Na‘e fakaava hake ‘e he fine‘eikí ‘i hono lokí ha ki‘i puha si‘isi‘i pea to‘o hake ha ki‘i sio‘ata kau siliva.

Na‘á ku pehē ange, “Faka‘ofo‘ofa mo‘oni,” mo ala ki he mata‘itohi ko e *P* na‘e tohi‘i he tu‘á.

Na‘e talamai he‘eku fa‘eé, “Ko e ki‘i sio‘ata ‘eni ‘eku kui fefiné. ‘I he‘eku faka-ningila e sio‘atá, ‘oku ou feinga ke fakakaukau pe ko e hā e me‘a na‘e sio ki ai ‘eku kui fefine ko Petilisá. Mahalo pē na‘á ne sio ki ha ki‘i finemui, hangē ko koé, ‘o ne faka‘anaua loto ai ki he kaha‘ú.

“‘Oku ou fakakaukau ki he fiefia na‘á ne ma‘u he‘ene mamata ki hono ‘ulu loloá ki mu‘a peá ne papitaisó. ‘Okú ke ‘ilo‘i na‘e ‘ikai lava ke papitaiso ia kae ‘oua kuo toki ta‘u 18?”

Ne u kalokalo ange.

“Pea hili ‘ene mali mo ‘eku kui tangatá, na‘e ‘i ai ‘ene pēpē fefine na‘e mo‘ui pē he ‘aho ‘e ua. ‘Oku ou fakakaukau atu ki he fufula hono matá he‘ene tangí he taimi na‘e sio ai ki he sio‘atá.

“Hili ha ngaahi ta‘u lahi, pau pē na‘e fakafiefia hono ‘atá ‘i he‘ene teuteu ke ‘alu ki he temipalé ke sila ai mo hono husepānití mo e fānau ‘e toko tolú.

“‘I he‘ene hoko ko ha fefine matu‘otu‘á, mahalo na‘á ne faka‘aonga‘i e sio‘atá ke tui hono tataá pea toki ‘alu ki he ngaahi fakataha ‘a e Fine‘ofá.

“Pea faifai, ‘i he‘ene hoko ko ha uitou

“Mou fekumi ki homou tukufakaholó. ‘Oku mahu’inga ke ke ‘ilo, ki he lahi taha ‘e ala lavá, ‘a kinautolu ne mu’a mai ‘iate kitautolú.

‘Oku tau ‘ilo’i ai ha me’a fekau’aki mo kitautolu ‘i he taimi ‘oku tau ako ai ki he’etau ngaahi kuí.”

Palesitani Thomas S. Monson, “Ngaahi Mo’oni Tu’uloa ki ha Kuonga Feliliuaki,” *Liahona*, Me 2005, 21.

‘ulu hinaá, mahalo na’á ne sio ki he loto-to’á ‘i hono matá ‘i he’ene mo’ui tokotaha he ta’u lahi kae kei faivelenga pē ki he ngata’angá.”

Ne u fehu’i ange, “Na’e hanga nai ‘e he Tamai Hēvaní ‘o tāpuaki’i ‘eku kui uá?”

Na’e tali mai he’eku fa’ée, “‘Io, na’á Ne tāpuaki’i ia.”

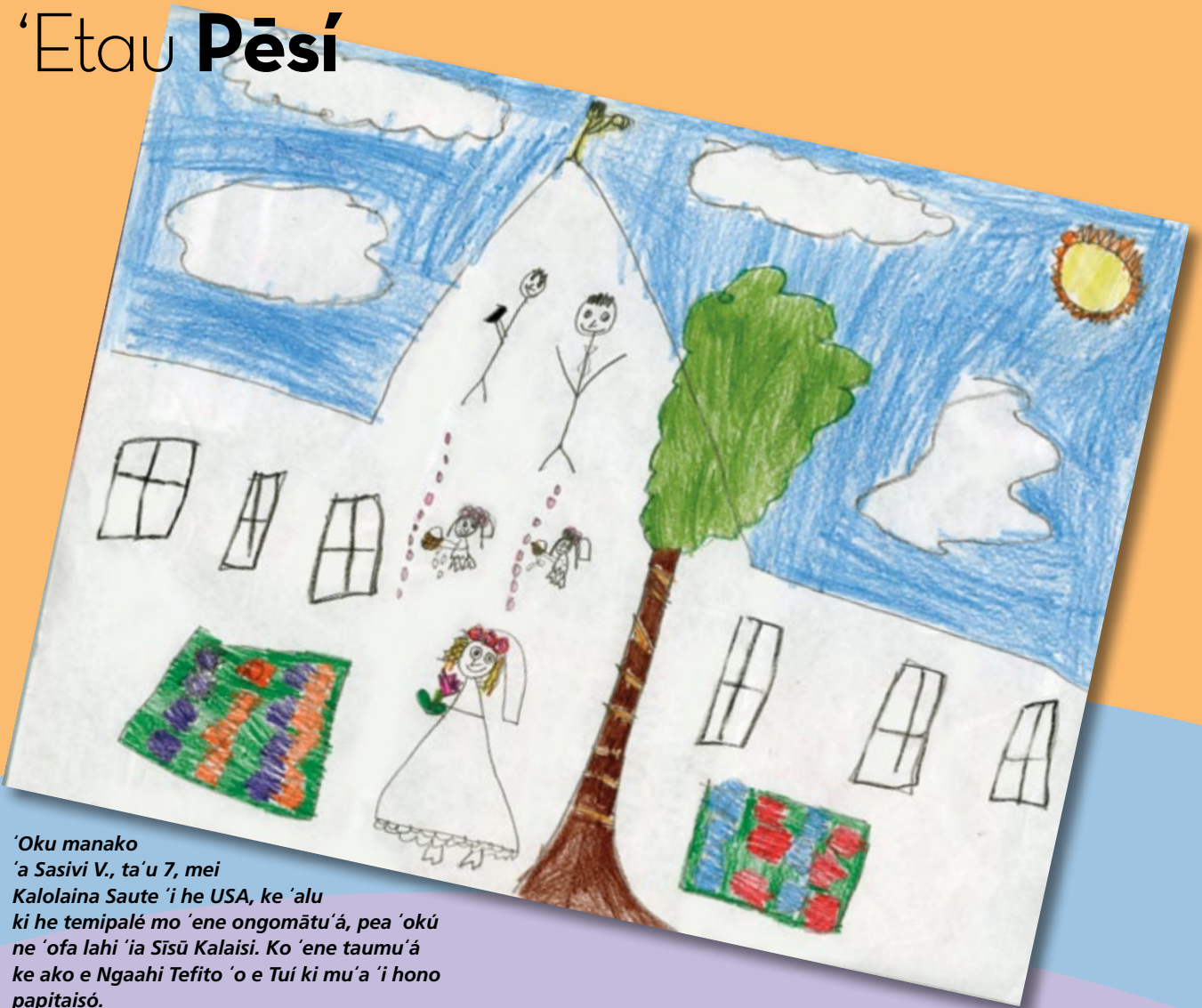
“Na’e fiefia nai ‘eku kui uá ‘i he’ene mo’ui?”

“‘Io. Na’e ‘ikai hangē ia ko ‘ene palaní. Ne ‘i ai e taimi na’e fu’u faingata’a, ka na’á ne falala ki he ‘Otuá, pea tokoni e ngaahi me’a ko iá ke ne hoko ai ‘o hangē ko Iá.”

“‘Oku ou tui ‘e ‘ikai fie ma’u ia ke u ‘ilo ki he kaha’ú,” ko ‘eku talí ia, mo tuku fakalelei e sio’ata silivá ki hono puhá. “Te u falala pē ki he Tamai Hēvaní pea muimui kiate Ia.”

Na’e pehē mai ‘e he’eku fa’ée, “‘Oku ou ‘ilo ‘oku ‘osi teuteu mai ‘e he ‘Otuá ha mo’ui fakafiefia ma’au. Kapau te ke muimui kiate Ia, ‘e hā mai Hono ‘imisí ‘i he fofonga ‘okú ke sio ki ai he sio’atá. Pea ko e toki hoko mo’oni ia ‘a e misí.” ■

Ko 'Etau Pēsí

'Oku manako 'a Sasivi V., ta'u 7, mei Kalolaina Saute 'i he USA, ke 'alu ki he tempalé mo 'ene ongomātu'á, pea 'okú ne 'ofa lahi 'ia Sīsū Kalaisi. Ko 'ene taumu'á ke ako e Ngaahi Tefito 'o e Tui ki mu'a 'i hono papitaisó.

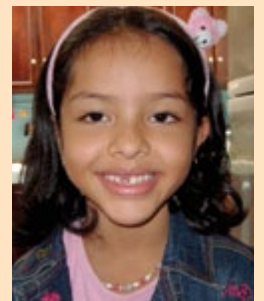
NA'Á KU ONGO'I 'A E LAUMĀLIÉ

Iha efiāfi 'e taha, hangē pē ko e ngaahi efiāfi kotoa, ne u tū'ulutui 'i hoku mohengá ke lotu ki mu'a pea u mohé. Ka 'i he pō ko iá hili 'eku lotú, na'á ku ongo'i fiefia ange 'i ha toe taimi ki mu'a. 'Oku ou 'ilo na'á ku ongo'i 'a e Laumālie Mā'oni'oni he pō ko iá.

Lisa E., ta'u 12, Siamane

'Oku sai'ia 'a Teniela M., ta'u 8, mei Kositā Liká, ke fai e efiāfi fakafāfāmi 'i 'api pea vahevahe mo hono fāfāmi. 'Okú ne sai'ia ke va'inga mo hono tuonga'ane ko Lūtofi. 'Oku sai'ia he lanu kulokula māmá.

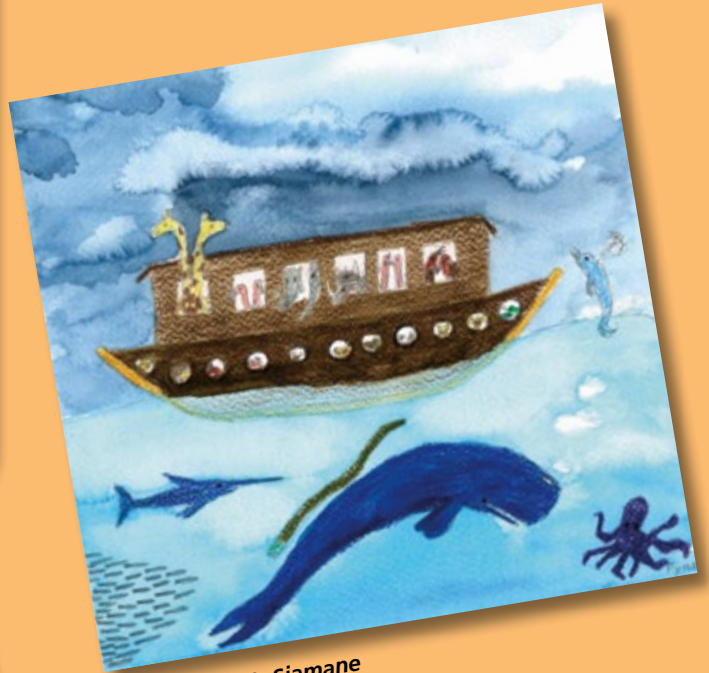
'Oku sai'ia 'a Lotolofō M., ta'u 6, ke lau e 'ū potu-folofola kau ki hono 'alo'i 'o Sīsū Kalaisi. 'Oku sai'ia he lanu puluú. 'Oku 'ofa he'ene ongomātu'á koe'uhi he 'okú na tokanga'i ia mo 'ofa ai.

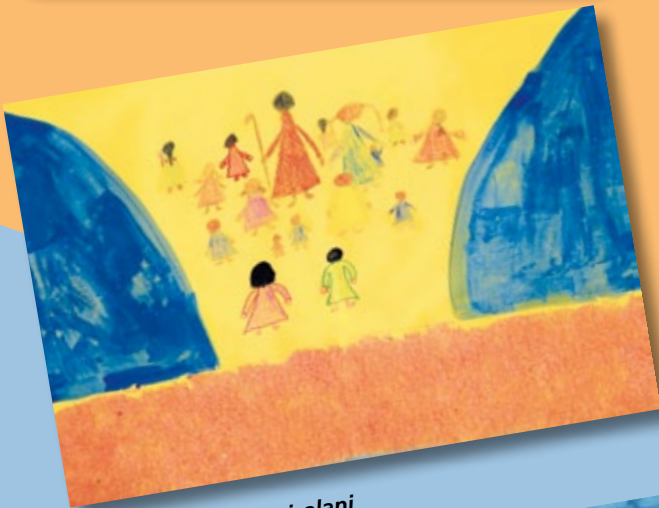
TE U LAVA KE ONGO'I FIEFIA

Ihe taimi 'oku ou fai ai ha me'a 'oku hala, 'oku ou kole fakamolemole pea feinga ke u toe lelei ange. 'I he taimi 'oku ou fai ai 'a e me'a 'oku totonú, 'oku tokoni mai 'a e Laumālie Mā'oni'oni ke u ongo'i fiefia. 'Oku ou loto ke ma'u ma'u pē 'a e ongo ko iá. 'I he Tohi 'a Molomoná, 'i he taimi na'e fai ai 'e 'Alamā ko e Si'i ha me'a 'oku kovi, na'á ne fakatomala leva pea fai 'a ia 'oku totonú. Na'á ne hoko ko ha fa'ifa'itaki'anga lelei.

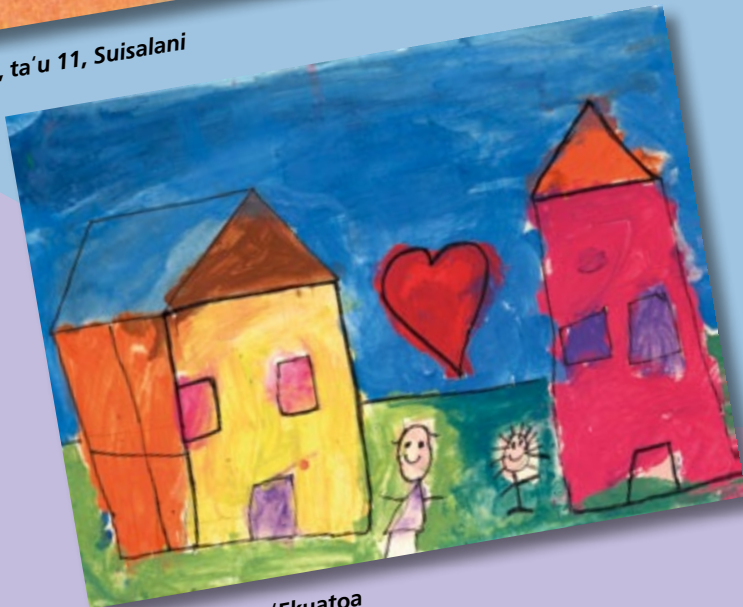
Sēleti Y., ta'u 5, Maleisia Hihifo

Fini S., ta'u 10, Siamane

Vāleli R., ta'u 11, Suisalani

Huani G., ta'u 6, 'Ekuatoa

Kapau te ke loto ke fakahū mai ha me'a ki he Ko 'Etau Pēsī, 'i-meili ia ki he liahona@ldschurch.org, pea fokotu'u 'a e "Our Page" 'i he laine ki he kaveingá. Kuo pau ke fakakau mai ai e hingoa 'o e ki'i tamasi'i pe ta'ahiné, tangata pe fefine, mo hono ta'ú (kuo pau ke ta'u 3 ki he 12), fakataha mo e hingoa 'o e mātu'á, uōtī pe koló, siteikī pe vahefonuá, mo e tohi fakangofua 'a e mātu'á ('e tali pē kapau 'e 'i-meili mai) ki hano faka'aonga'i e la'i tā 'o e ki'i tamasi'i pe ta'ahiné mo e me'a na'e 'omaí. 'E lava ke 'ētita'i 'a e fakamatala 'e 'omí ke mahino pe lōloa fe'unga.

'E lava ke ke faka'aonga'i 'a e lēsoni mo e 'ekitivitī ko 'eni ke lahi ange ai ho'o 'ilo ki he kaveinga 'a e Palaimelí ki he māhina ní.

Ko Hoku Sinó ko ha Temipale Ia 'o e 'Otuá

“Ikai 'oku mou 'ilo ko e fale tapu 'o e 'Otuá 'a kimoutolu, pea 'oku nofo'ia 'a kimoutolu 'e he Laumālie 'o e 'Otuá? . . . “Ko e faletapu 'o e 'Otuá 'oku mā'oni'oni, pea ko e faletapu ko iá 'a kimoutolu” (1 Kolinitō 3:17).

Fai 'e Vicki F. Matsumori

Kuikui ho matá pea fakakaukau ki ha temipale. 'Oku lanu hā? Hā hono lahi? 'Oku 'i ai hano matapā sio'ata? 'I ai ha ngaahi taua? 'Oku fiha?

'Oku kehekehe pē 'a e ngaahi temipale kotoa 'o e Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní. Ko e Temipale Sōlekí 'i 'Iutā 'oku holisi kalānite lanu kulei mo e taua 'e ono. 'Oku kehe ia mei he Temipale Kātisitoni 'Alapetá 'i Kānata, 'a ia 'oku holisi maka 'ikai hano taua. Neongo e kehekehe e ngaahi temipalé, ka 'oku nau faka'ofa kotoa pea langa ki he taumu'a pē 'e taha. Ko e ngaahi feitu'u ia 'oku fakahoko ai ha ngaahi ouau makehe 'oku tau fie ma'u ke tau foki ai ki he Tamai Hēvaní.

'Okú ke hangē pē ha temipalé.

'Okú ke kehe koe mei he taha kotoa pē, ka ko ha fale foki koe mā'á e Laumālie 'o e 'Otuá—ko e Laumālie Mā'oni'oni. Na'e pehē 'e he 'Aposetolo ko Paulá, “Ikai 'oku mou 'ilo ko e fale tapu 'o e 'Otuá 'a kimoutolu, pea 'oku nofo'ia 'a kimoutolu 'e he Laumālie 'o e 'Otuá? . . . Ko e faletapu 'o e 'Otuá 'oku mā'oni'oni, pea ko e faletapu ko iá 'a kimoutolu” (1 Kolinitō 3:16-17). Ko ho sinó ko ha temipale ia ma'a ho laumālié.

'Oku totonu ke ke faka'apa'apa 'i ho sinó, hangē pē ko ho'o faka'apa'apa 'i 'a e temipalé. Te ke lava ke fai 'eni 'i ho'o talangofua ki he Lea 'o e Potó (vakai, T&F 89), 'aki ha'o vala lelei, pea tauhi ho sinó ke ma'a. 'Oku totonu ke tauhi ho lotó mo e 'atamaí ke ma'a 'aki hano lau, fanongo, mo

sio pē he “ngaahi me'a 'oku hōifua ki ai e Tamai Hēvaní” (vakai, Ko Hoku Ngaahi Tu'unga Mahu'inga 'i he Ongongolelei).

Te ke lava ke ma'u ha ngaahi tāpuaki lahi, 'i he ma'a ho 'atamaí mo e sinó. ■

'Ekitivitī

Kumi ho halá 'i he hala fihifihí ko 'eni. 'I ha'o a'u ki ha faka'ilonga, fili e hala 'Ió pe 'Ikai tu'unga he fakatātaá ha me'a 'e tokoni ke ke tauhi ai ho sinó 'o hangē ko ha temipale 'o e 'Otuá. 'E tatakí koe ki he temipalé 'i ho'o fili e hala 'oku totonú.

Ta ha fakatātā 'o ha me'a 'e fā kehe 'oku sai kiate koe. Kosi ho'o fakatātā 'o fakapipiki ia 'i he ngaahi fakatātā 'o e fili lelei 'i he hala fihifihí.

Ko Hono Tāpuaki'i 'e Sīsū 'a e Fānaú

Fai 'e Diane L. Mangum

Na'e tangutu 'a Sailosi mo hono uai'fi he ve'e mohenga hona 'ofefiné mo e loto hoha'a. Na'e fakalalahi e puke hona 'ofefiné he houa kotoa pē, pea na'á na ilifia na'a mate. Ko e me'a pē 'e taha na'á na 'ilo 'e lava ke tokoni kiate iá.

Na'e lele fakato'oto'o atu 'a Sailosi he ngaahi hala 'o Kāpaneumé ko e feinga ke kumi 'a Sīsū 'o Nāsaletí. Na'e 'ilo'i 'e Sailosi kuo fakamo'ui 'e Sīsū 'a e kakaí. Mahalo pē na'a ha'u 'a Sīsū 'o fakamo'ui hono 'ofefiné.

Na'e fakatahataha hake 'a e kakaí ki he matātahí 'a ia ne toki hifo ai 'a Sīsū mei ha vaka. Na'e tutui atu 'a Sailosi he fu'u kakaí 'o ofi ki he 'Eikí. Na'e tū'ulutui 'a Sailosi 'o tala kia Sīsū 'oku puke hono 'ofefiné pea mei mate.

Na'e kole 'a Sailosi, "Ko hoku 'ofefine sí'i 'oku tei mate, ha'u 'o hili ho nimá kiate ia, koe'uhi ke ne mo'ui ai; pea 'e mo'ui ia."

Na'e loto ki ai 'a Sīsū, pea muimui kiate kinaua 'a e kakaí tokolahi.

Na'e lele mai ha talafekau 'o fakafetaulaki kiate kinaua 'o fakahā kia Sailosi kuo 'osi mate hono 'ofefiné. 'Oku 'osi tōmui ia kia Sīsū ke ha'u 'o tokoni. Ka na'e pehē 'e Sīsū kia Sailosi, "Oua te ke manavahē, ka ke tui pē."

'I he'ena a'u atu ki he 'api 'o Sailosí, na'e lahi e tangí mo e longoa'á. Na'e tokolahi ha kakaí he falé, na'e tangi mo loto mamahi.

Na'e hū atu 'a Sīsū ki he falé 'o talaange ke 'oua te nau tangi, koe'uhi he 'oku 'ikai ke mate 'a e ta'ahiné ka 'oku mohe pē. Na'e kata'i 'e he kakaí 'a Sīsū. Na'a nau 'ilo kuo mate e ta'ahiné.

Pea fekau 'e Sīsū ke 'alu kotoa e kakaí na'e longoa'á. Na'á ne 'ave leva 'a Sailosi mo hono uai'fi, kau ai mo 'Ene kau 'Aposetolo ko Pita, Sēmisi, mo Sioné, ki he loki na'e tokoto ai e ta'ahiné.

SAILOSÍ

Ko ha tangata mahu'inga 'a Sailosi 'i Kāpaneume. Ko e pule ia ki he falelotu 'a ia na'e 'alu kotoa ki ai 'a e kau Siu he feitu'u ko iá ke fai 'enau lotú.

TANGÍ

Ihe taimi 'o Sīsū ko 'ene mate 'ē he tāhine na'e totongi leva 'e he fāmilí ha kakai na'e ui pē ko e kau tengihía, ke ha'u ki honau 'apí 'o tangi le'olahi ai pea ifi ha ngaahi hiva fakamamahi he fulutá. Na'e tanu 'a e pekiá 'i loto he houa pē 'e 24 hili 'ene maté.

TO'OHĒMA TALIPOTU KI 'OLINGĀ; KONGA NA'E TO'O MEI HE KO KALASI MO'E TALAVOU PUJE KOICAIÁ; 'E HENRICH HOFMANN; 'I HE ANGALEI; 'A E C. HARRISON CONROY 'O; 'E NGAAHI TĀ FAKATĀTĀ KEHĒ FAI 'E DAN BUJR

'Oku 'uhinga 'a e Talita Kiumi ki ha ki'i ta'ahine pe finemui.

Na'e puke hake 'e Sīsū e nima 'o e ta'ahiné mo ne pehē, **"Ta'ahine,** 'oku ou pehē kiate koe, tu'u hake."

Na'e tu'u hake 'a e ta'ahiné. Na'e fiefia mo 'ohovale 'a e ongomātu'á. Kuo mo'ui hona 'ofefiné!

Na'e 'i ai ha ngaahi taimi na'e fakamo'ui ai mo tāpuaki'i ai 'e Sīsū 'a e fānaú. Ne 'i ai ha 'aho 'e taha na'e ha'u ha kakai tokolahi 'i Pelea ki he Fakamo'uí, ke fanongo ki He'ene akonakí. Na'e 'omi 'e he kakai 'enau fānaú kia Sīsū ke Ne tāpuaki'i kinautolu.

Na'e mamata e kau ākongā 'a Sīsū ki he

fānaú pea tuli ke nau 'alu. Na'e femo'uekina 'a Sīsū he na'e tokolahi e kakai, pea hangē 'oku 'ikai mahu'inga e fānaú. Ka na'e tala 'e Sīsū ki he kau ākongá, "Tuku ke ha'u kiate au 'a e tamaiki ikí, pea 'oua na'a ta'ofi 'a kinautolu, he 'oku 'o e kakai peheé 'a e pule'anga 'o e 'Otuá."

Pea na'e puke atu 'e Sīsū 'a e fanga ki'i tamaiki. Na'á Ne hili Hono nimá ki honau 'ulú 'o tāpuaki'i kinautolu. Na'e tala 'e Sīsū ki he kakai lalahí 'oku fie ma'u ke nau anga-vaivai hangē ko e fānau ikí. ■

Mei he Ma'ake 5:21-24, 35-43; 10:13-16.

Kumi ha Kakai ke Ako

‘O ku fakahaa’i e he kau faifekaú ‘enau talangofuá mo ‘enau fe’unga ke ma’u e tokoni ‘a e ‘Eikí, ‘i he’e-nau lotú, ako e folofolá, mo vahevahe ‘enau fakamo’oní. Ngāue ‘aki e fakahinohino he kii ke tokoni’i e kau faifekaú ke ‘ilo e fāmili ‘oku nau fie ako kau ki he ongoongolelé. Hangē ko ‘ení, ‘i ho’o sio ki he lotu ‘a e kau faifekaú, ‘unu leva ki he fakatātā he to’omata’ú. ■

Kamatá

‘Unu ki he to’omata’ú

‘Unu ki he to’ohemá

‘Unu ki lalo

‘Osi

**“Ofa ke tau hoko . . .
ko ha kaungā‘api
lelei ‘i hotau koló,
pea tokoni kiate
kinautolu ‘i he
ngaahi tui fakalotu
kehé pea pehē ki
hotau kāingalotú
tonu.”**

*“Palesitani Thomas S. Monson
Mei he konifelenisi lahi ‘o ‘Epeleli 2011*

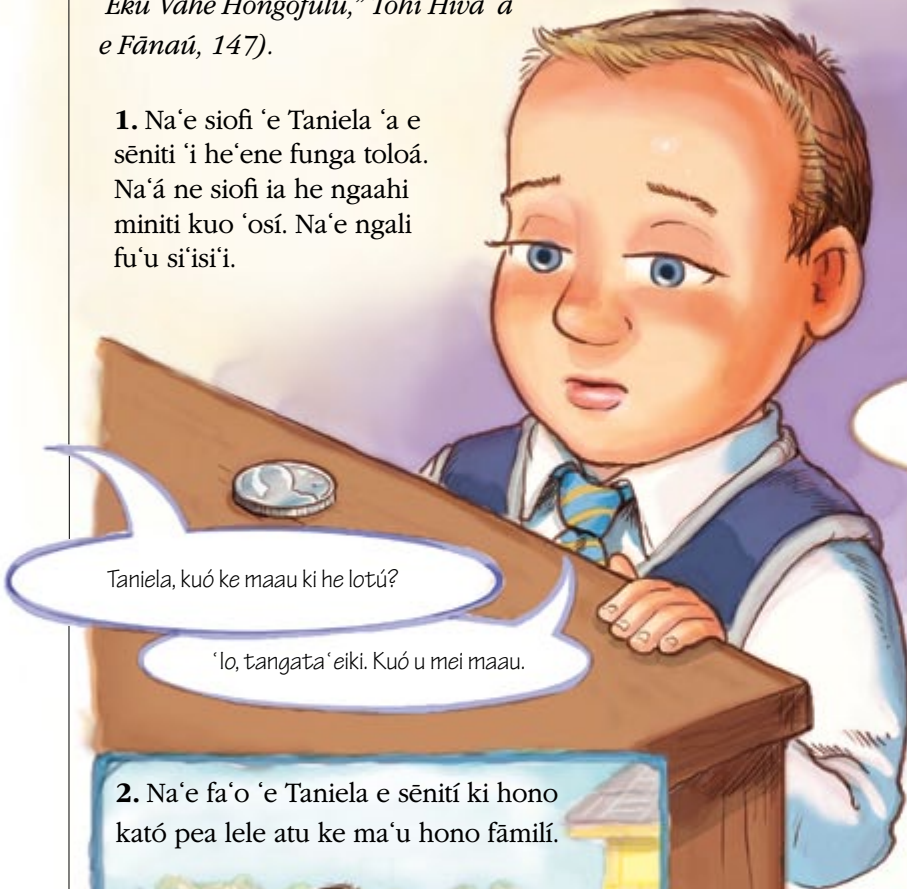

Ki'i Sēniti pē'e Taha

Fai 'e Chad E. Phares
Makatu'unga 'i ha talanoa mo'oni

["Neongo 'oku ngali si'isi'i 'eku vahehongofulú, ka 'oku fakahaa 'i ai 'eku tuí mo e hounga'ia kiate Ia ko e 'Eiki 'o e me'a kotoa pē"] ("Totongi 'Eku Vahe Hongofulú," Tohi Hiva 'a e Fānaú, 147).

1. Na'e siofi 'e Taniela 'a e sēniti 'i he'ene funga toloá. Na'á ne siofi ia he ngaahi miniti kuo 'osí. Na'e ngali fu'u si'isi'i.

2. Na'e fa'o 'e Taniela e sēniti ki hono kató pea lele atu ke ma'u hono fāmilí.

3. 'I he taimi ne a'u atu ai 'a Taniela mo hono fāmilí ki he lotú, na'á ne 'omi ha la'ipepa vahehongofulu mo ha sila mei he ve'e 'ōfisi 'o e pīsopé.

4. Ko e hā e lahi 'o e vahehongofulu 'okú ke totongi he 'aho ní?

'Ikai ke fu'u lahi. Ko 'eni pē.

Taniela, ko e peseti 'eni 'e 10 'o e pa'anga na'á ke ma'ú?

"Ilo.

Ta 'oku lelei 'eni.

5. Na'e tāpuni'i 'e Taniela 'a e silá pea 'ave 'a e vahehongofulú ki he pīsopé. Na'á na lulululu mo e pīsopé.

Na'e fakakaukau 'a Taniela pe na'e kei fie lulululu ange koá 'a e pīsopé ki ai kapau na'á ne 'ilo'i ko e sēniti pē 'e taha 'i he silá.

7.

He 'ikai ke ke lava ke 'ilo 'a e me'a 'e fai 'aki e sēniti ko ia 'e tahá. Mahalo pē 'e lava ke paaki ai ha peesi 'e taha 'o e Tohi 'a Molomoná, pe totongi 'aki ha fo'i maka 'e taha ke langa 'aki ha tempale.

6. 'Oku ou laukau 'aki koe, Taniela. Ko e fli mahu'inga ia ke totongi vahehongofulu.

'Oku ou 'ilo'i, tangata'eiki, ka ko e sēniti pē ia 'e taha.

8. Na'e te'eki ai pē ke fakakaukau pehē 'a Taniela ia ki he vahehongofulú ki mu'a. Na'e kamata ke ne fakakaukau ki he ngaahi founga 'e lava ke tokoni ai 'ene vahehongofulú ki he ni'ihī kehé.

'Okú ke mo'oni pē koe, tangata'eiki. 'Oku ou fiefia ke totongi e vahehongofulú—neongo ko ha ki'i sēniti pē 'e taha.

Founga Faka'aonga'i 'o e Vahehongofulú

'Oku faka'aonga'i e vahehongofulú ke tokoni ki he ngāue fakafaifeaká, 'i hono langa e tempalé mo e falelotú, pulusi e folofolá, mo e ngaahi ngāue lahi kehe.

Sio ki he ngaahi tā fakatātā 'o e ngaahi me'a 'oku fai 'aki e vahehongofulú.

Siakale'i e tā valivali 'i he 'otu kotoa 'oku kehe mei he ngaahi 'otu kehé.

Ngāue Fakafaifeaká

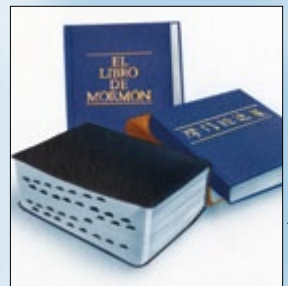
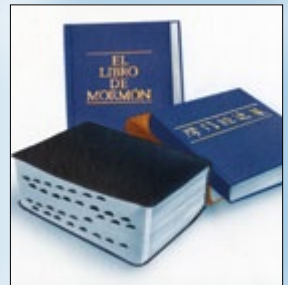
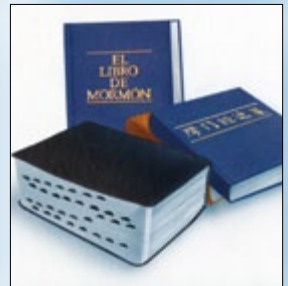
Ngaahi tempalé

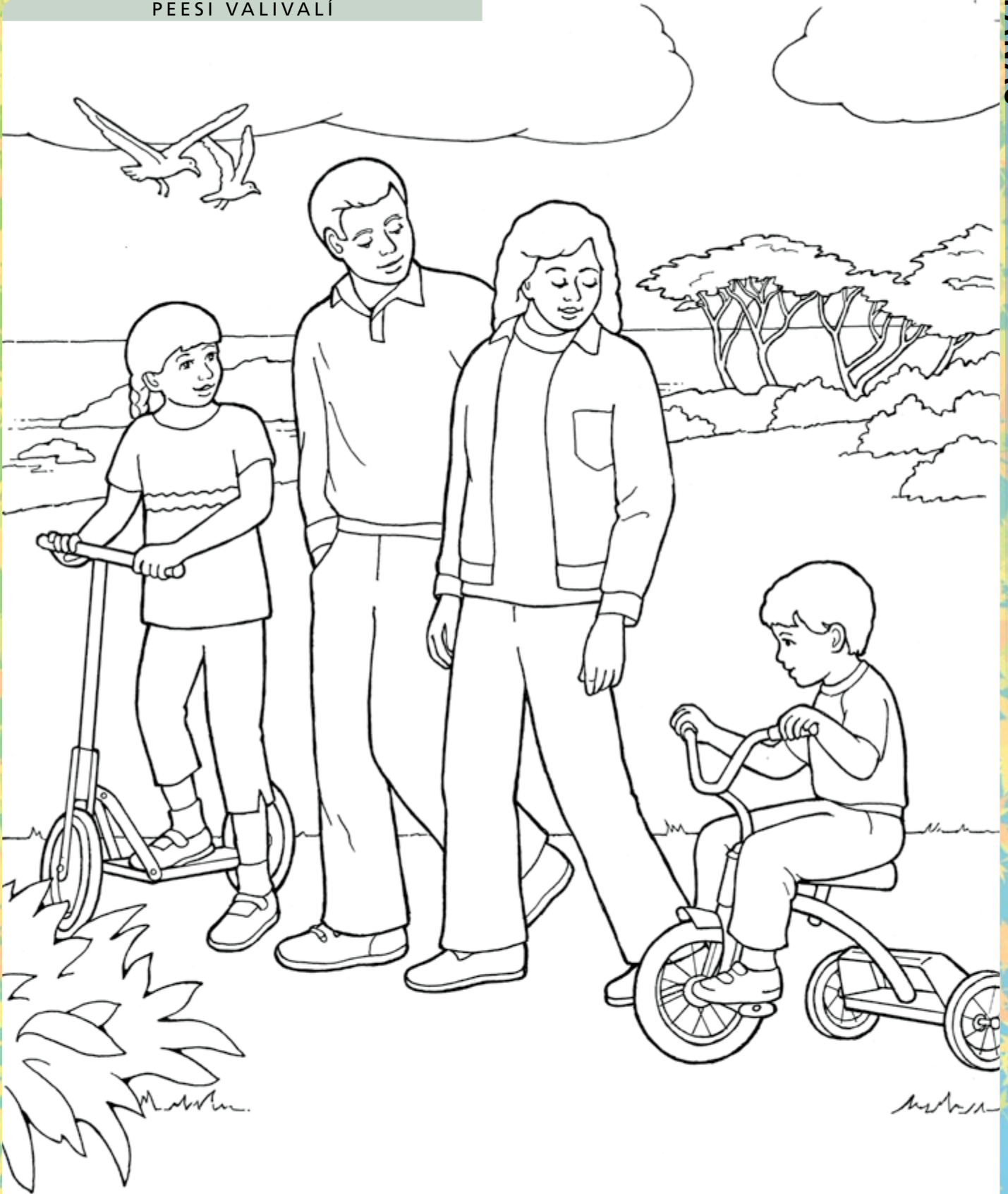

Ngaahi Falelotú

Ngaahi Folofolá

'OKU FAKAHAA'I 'E HE'EKU MO'UI 'AKI E LEA 'O E POTÓ 'A 'EKU FAKA'APA'APA'I HOKU SINÓ.

“Ikai 'oku mou 'ilo ko e fale tapu 'o e 'Otuá 'a kimoutolu, pea 'oku nofo'ia 'a kimoutolu 'e he Laumālie 'o e 'Otuá?
 . . . “Ko e faletapu 'o e 'Otuá 'oku mā'oni'oni, pea ko e faletapu ko íá 'a kimoutolu” (1 Kolinitō 3:16-17).

Ngaahi Ongongo 'o e Siasí

Nofotaha 'a e **Liahoná** mo e **Ensign** 'i he Tohi 'a Molomoná 'i he Pulusinga 'o 'Okatopá

Oku angamaheni 'aki 'e he ngaahi makasini 'o e Siasí hono paaki ha pulusinga 'oku nofotaha 'i ha fo'i tefito 'e taha. 'I he pulusinga 'o 'Okatopa 'o e ta'u ní 'e fakatefito 'a e **Liahoná** mo e **Ensign** 'i he Tohi 'a Molomoná.

'E nofotaha 'a e pulusingá 'i ha ngaahi fehu'i mahu'inga 'e tolu: Ko e hā 'a e Tohi 'a Molomoná?

Ko e hā nai e 'uhinga 'oku tau ma'u ai 'a e Tohi 'a Molomoná?
Ko e hā e mahu'inga 'o e Tohi 'a Molomoná ki ate aú?

'E kau 'i he pulusingá 'a e hisitōlia 'o e Tohi 'a Molomoná, ngaahi a'usia fakataautaha 'a e kāingalotú, ngaahi fokotu'u ki he ako folofolá, mo e fakamatala ki he anga 'o hono faka'aonga 'i 'i he 'aho ní. 'E fakakau atu ki he pulusingá ha ngaahi fakamo'oni mo ha ngaahi fakakaukau 'a ha kau palōfita mo ha kau 'aposetolo 'e 15 ki he Tohi 'a Molomoná, pea pehē foki ki he Kau Palesiteni 'o e Siasí kuo māloloó.

Na'e pehē 'e Senifā Kuliniuti, ko e tokoni 'ētita pule 'o e **Liahoná**, " 'Oku 'i ai e mālohi 'i he ngaahi fakamo'oni 'a kinautolu 'oku nau taki 'a e Siasí. 'Oku makatu'unga 'enau ngaahi fakamo'oni 'i he Tohi 'a Molomoná, 'a ia ko e makatu'u-loto ia 'o 'etau tui fakalotú. 'Oku 'i ai ha'amau loto-holi lahi ke ongo'i 'e he kāingalotú 'a e ngaahi fakamo'oni ko iá."

Na'e pehē 'e 'Eletā Paula B. Paipa 'o e Kau Fitungofulú, ko e Talēkita Pule 'o e Nāunau Fakalēsoni, 'oku poupu'i 'a e kāingalotú ke ngāue 'aki 'a e pulusingá 'i ha founga 'e ua.

Na'á ne pehē, " 'Uluakí, 'oku totonu ke toe vakai'i ia 'e he kāingalotú mo e kau faifekau ke langa hake pea ke fakamālohia fakataautaha ai 'enau ngaahi fakamo'oni ki he Tohi 'a Molomoná. Ko hono uá, 'oku totonu ke nau vahevahe 'a e

makasini mo e ni'ihī kehē, 'o kau ai 'a e kāingalotu māmalohi 'o e Siasí mo e kakai 'oku te'eki ai kau mai ki he Siasí."

Na'e pehē 'e Sisitā Kuliniuti, " 'Oku mau fakamu ke hoko e pulusinga ko 'eni ko ha makatu'unga ma'á e kakai ke nau fakaava 'a e Tohi 'a Molomoná pea toe fakatukupaa 'i kinautolu ki ai.

Ko e me'a fakafiefia ke talanoa 'o kau ki he Tohi 'a Molomoná, lau 'a e Tohi 'a Molomoná, pea ke ako e ngaahi me'a 'o kau ki he Tohi 'a Molomoná, ka ko e Tohi pē 'a Molomoná 'okú ne fai 'a e fakaluluí, 'a ia 'okú ne 'omi e kakai ke toe vāofi ange mo e 'Otuá."

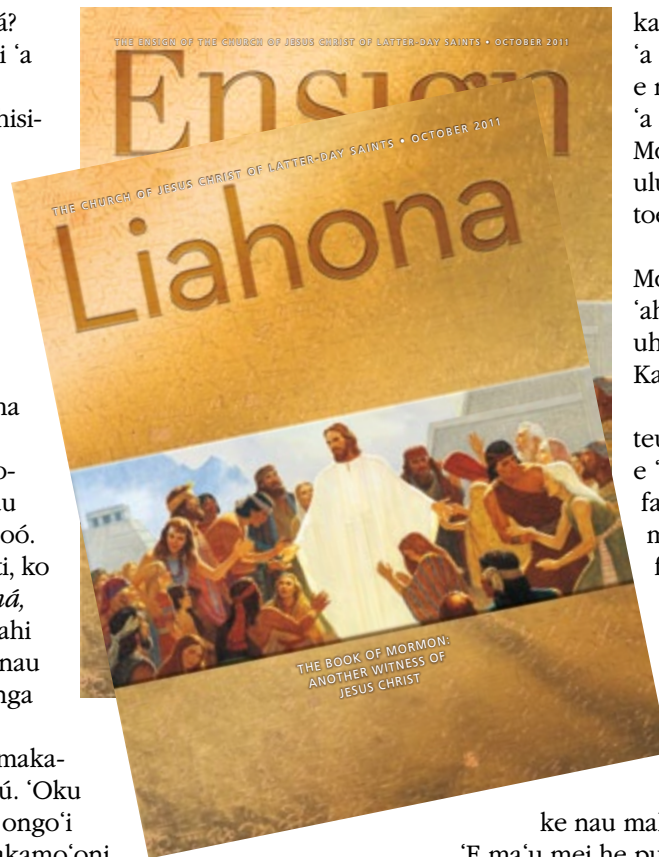
Kuo matu'uaki 'e he Tohi 'a Molomoná e ngaahi sivi 'o taimi, 'ahi'ahi mo e fakamo'oni pea ko e uho ia 'o e ongoongolelei 'a Sisū Kalaisi.

Na'e pehē 'e 'Eletā Paipa, "Na'e teuteu'i 'a e pulusinga ko 'eni mo e amanaki te ne 'omai 'a e ue'i fakalaumalié ki he ngaahi famili mo e fakafo'ituitui 'i he'enau fekumi ki he mahinó, fakahoko mo vahevahe mo e ni'ihī kehē 'a e ngaahi akonaki 'o e Tohi 'a Molomoná."

'E ma'u atu 'a e pulusinga 'Okatopá 'i ha ngaahi lea fakafonua 'e 42. 'Oku poupu'i 'a e kāingalotu kotoa pē

ke nau maheni mo e ngaahi me'a 'oku 'i ai. 'E ma'u mei he pulusingá 'i ha toe lea fakafonua makehe 'e 39 'a e Pōpoaki 'o e Kau Palesiteni 'Uluakí mo e Pōpoaki Faiako 'A'ahi. 'E toe ma'u atu foki mo e pulusinga kakatō 'i he 'Initaneti 'i he ngaahi lea fakafonua kehekehē 'i he ngaahi uepisaiti 'a e **Liahoná** mo e **Ensign**.

'E lava ke 'a'ahi atu 'a e kāingalotu 'oku fie ma'u makasini, fie ma'u ke me'a'ofa atu 'aki 'a e makasini, pe ma'u ha ngaahi tatau lahi ange 'o e pulusinga 'o e Tohi 'o Molomoná ki he Fale Nāunau ofi tahá pe hū ki he 'initaneti ki he store.lds.org. ■

'E nofotaha 'a e pulusinga 'Okatopá 'o e Liahoná mo e Ensign 'i he Tohi 'a Molomoná.

Kau Palesiteni Faka-Misiona

Fo'ou na'e Uiu'i ke Ngāue

Na'e fanongonongo 'e he Siasí 'a e ngaahi hingoa 'o e kau palesiteni misiona fo'ou 'e 127 'i he kamata'anga 'o e ta'u ní. Na'e kamata ngāue e tokolahi 'o kinautolu ki honau uiu'i ta'u-tolú 'i Siulai 'o e ta'u ní.

Misioná	Palesiteni Fo'ou
'Akenisoa Lítolo Uloka	Daniel Bay Gibbons
'Alapaini Lea Faka-Siamané	Richard L. Miles
'Alapēnia Tilana	Andrew M. Ford
'Alasikā 'Engikolasi	N. Warren Clark
'Alesona Finiki	R. Scott Taylor
'Alesona Tūsoni	Roger E. Killpack
'Apia Ha'amoá	Johnny L. Leota
'Āsenitina Lesisitenisiá	Raymond S. Heyman
'Āsenitina Losalió	Hugo L. Giuliani
'Āsenitina Menitousá	Sergio E. Avila
'Āsenitina Puenosi 'Aialesi Hihifó	Douglas B. Carter
'Āsenitina Solotā	Juan J. Levrino
'Atilanitā Siōsiá Noaté	Mark A. Wolfert
'Ekuatoa Kító	Bruce E. Ghent
'Ekuatoa Kuaiakuila Noaté	Lizardo H. Amaya
'Ela Salavatoa Sanitā 'Ana/Pealisié	I. Poloski Cordon
'Ela Salavatoa Seni Salavatoá	David L. Glazier
'Eniselesi Filipainí	David C. Martino
Felengifooti Siamané	Lehi K. Schwartz
Finilani Heliasingikií	Douglas M. Rawlings
Folólita Foate Lotateilá	Donald E. Anderson
Honitulasi Tekusakalapá	Carlos A. Hernandez
'Ingilani Manisesituá	Robert I. Preston
'Iukuleini Tonetisikií	Vladimir Campero
Kalefōnia 'Ākeitiá	Jorge T. Becerra
Kalefōnia 'Anahaimí	Bradford C. Bowen
Kalefōnia Felesinóu	Larry Gelwix
Kalefōnia Livasaítí	Paul F. Smart
Kalefōnia Losevilá	John G. Weston
Kalefōnia Sakalamenó	H. Benson Lewis
Kalefōnia Seni Hoseí	W. Lincoln Watkins
Kalefōnia Seni Tiekó	Paul N. Clayton
Kalefōnia Venitulá	Fernando R. Castro
Kana 'Ākalá	Daniel K. Judd
Kana Keipi Kousí	Jeffrey L. Shulz
Kānata Venikuvá	Karl M. Tillemann
Keipi Veate Palaiá	Roberto F. Oliveira

Keisoni Sítí Filipaini Noaté	Dennis R. Sperry
Kenitaki Luivilá	W. Richards Woodbury
Kievi 'Iukuleini	Jörg Klebingat
Kōlea Pusaní	Lynn A. Gilbert
Koloeisia/Silovēniá	Edward B. Rowe
Kololato Kololato Sipilingi	J. Patrick Anderson
Kololato Tenivā Noaté	Jerry M. Toombs
Kolomupia Kalí	Jonathan M. Prince
Kouti ti Aivoli 'Aptasauí	Z. Dominique Dekaye
Kuatemala Ketisolotenakóu	Lewis Bautista
Kuatemala Kuatemala Sítí Lotolotó	M. Joseph Brough
Kuatemala Kuatemala Sítí Noaté	Edward D. Watts
Kuatemala Kuatemala Sítí Sauté	Larry Stay
Lepupelika Faka-Temokalati 'o Kongokou Kinisasá	Brent L. Jameson
Lepupelika Tominikení Sanitō Tomingikou Hahaké	Heriberto Hernandez
Lepupelika Tominikení Sanitō Tomingikou Hihifó	Raul Rodriguez Morel
Luisiana Petoni Luisí	Jim M. Wall
Lūsia 'Ekateinipeeki	E. Kent Rust
Lūsia Novosipilisiki	Steven M. Petersen
Lūsia Seni Pitasipekí	Jon Beesley
Maikolonisia Kuamú	Stephen F. Mecham
Manila Filipainí	Lyle J. Stucki
Mekisikou Mekisikou Sítí Noaté	J. Dana Call
Mekisikou Mekisikou Sítí Tonga-hahaké	Raymundo Morales Barrera
Mekisikou 'Oakisaká	Enrique Leyva Jimenez
Mekisikou Puepelá	Robert C. Reeves
Mekisikou Tiuaná	Armando Carreón Rivera
Mekisikou Toaleoné	David Flores Villaseñor
Mekisikou Tukusitala Kutieleśi	Juan G. Cardenas Tamayo
Mekisikou Velakulusí	Carlos W. Treviño
Minesota Miniapolisí	Jordan W. Clements
Misikeni Lenisingí	Stephen H. Hess
Mongokōlia 'Ulanipataá	Jay D. Clark *
Naisilia Lakosí	Edward K. B. Karkari
Naisilia Poata Hākotí	Philip K. Xaxagbe
Nevata Lasi Vēkasi	Michael A. Neider
Niu Siesi Molisitauní	Jon M. Jeppson
'Ohaiō Kolomupusí	Robert T. Nilsen
'Okalani Nu'u Silá	Paul N. Lekias
'Olikoni 'Iusini	Mark A. Young
'Olikoni Pōtilani	C. Jeffery Morby

Olongapō Filipainí	Roberto B. Querido
Palāsila Foataleisá	Francisco A. Souza
Palāsila Folōlianopolisí	J. Joel Fernandes
Palāsila Lesifá	Rubens C. Lanius
Palāsila Lio ti Seneló	Geraldo Lima
Palāsila Manaiasi	H. Moroni Klein
Palāsila Maseió	Mauricio G. Gonzaga
Palāsila Palāsiliá	Helcio L. Gaertner
Palāsila Salavatoá	James W. Hart
Palāsila Sao Paulo 'Initalākosi	R. Pacheco Pinho
Palāsila Sao Paulo Noaté	Marcus H. Martins
Palāsila Sao Paulo Sauté	John S. Tanner
Palāsila Vitoliá	J. Araújo Bezerra
Palatiká	Jeffrey G. Boswell
Pālesi Falanisē	Franck Poznanski
Pape'ete Tahiti	Benjamin T. Sinjoux
Pelū Lima Hahaké	Nelson Ardila Vásquez
Pelū Sikalaió	Eduardo C. Risso
Penina Kotonou	Robert F. Weed
Penisilivēnia Pittisipēki	Clinton D. Topham
Polivia Kokapamipáá	Dan L. Dyer
Pukalesi Lumēnia	Ned C. Hill
Samipia Lusaka	Mikele R. Padovich
Sani Pāpolou Filipainí	George E. Peterson
Saute 'Afilika Keipi Tauní	Mark I. Wood
Saute 'Afilika Sohanesipēki	S. Craig Omer
Saute Kalolainá	Columbia Monte Holm
Sepū Filipainí	Evan A. Schmutz
Siapani Kupé	Richard G. Zinke
Siapani Sapoló	Eric C. Evans
Siapani Senitai	Gary D. Rasmussen
Silei Konisepisiano Sauté	Oswaldo Martinez Carreño
Silei 'Osonó	John E. Rappleye
Silei Sanitiako Noaté	Fred D. Essig
Suēteni Sitokohoumí	Gregory J. Newell
Suva Fisí	Kenneth D. Klingler
Takolopani Filipainí	Jose V. Andaya
Tau'atāina Misuli	Donald J. Keyes
Tavao Filipainí	Ferdinand Pangan
Tekisisi Hiusitoni	John C. Pingree
Tekisisi Hiusitoni Hahaké	Thomas J. Crawford
Tekisisi Lapokí	Arnold R. Augustin
Tekisisi Tālasí	Devin G. Durrant
Tenesí Nesivilá	William L. McKee
Tenesí Nokisivilá	Richard A. Irion
Uasingatoni Takomá	Douglas W. Weaver
Uelingatoni Nu'u Silá	Michael L. Kezerian
Uesi Veisia Sālesitoni	Bruce G. Pitt
Venesuela Kalakasi	Vianey R. Villamizar ■

* Kamata ngāue 'i Tisema 2010

Ngāue 'a e Kau Taki Faka'ēlia Fo'ou

Kuo fanongonongo 'e he Kau Palesitenisī 'Uluakī 'a e ngaahi liliu ki he ngaahi ngāue fakataki 'i he 'ēliā 'o kamata he 'aho 1 'Aokosi, 2011. Na'e uiui 'a 'Eletā Teti R. Kalisitā ki he Kau Palesitenisī 'o e Kau Fitungofulū, 'a ia ko e kongia ia 'o e ngaahi liliu. 'Oku hoko 'a e kau mē-mipa kotoa 'o e Kau Palesitenisī Faka-Ēliā ko e kau mēmipa 'i he Kōlomu 'Uluaki pe Ua 'o e Kau Fitungofulū. ■

Kau Palesitenisī 'o e Kau Fitungofulū

Ronald A. Rasband
Tokoni 'i he Ngaahi 'Ēlia Kotoa Pē

Steven E. Snow
1. 'Iutā Noate
2. 'Iutā Sōleki Siti
3. 'Iutā Saute

Walter F. González
4. Tonga-hahake 'o 'Amelika Noaté

L. Whitney Clayton
5. Tokelau-hihifo 'o 'Amelika Noaté
6. Hihifo 'o 'Amelika Noaté

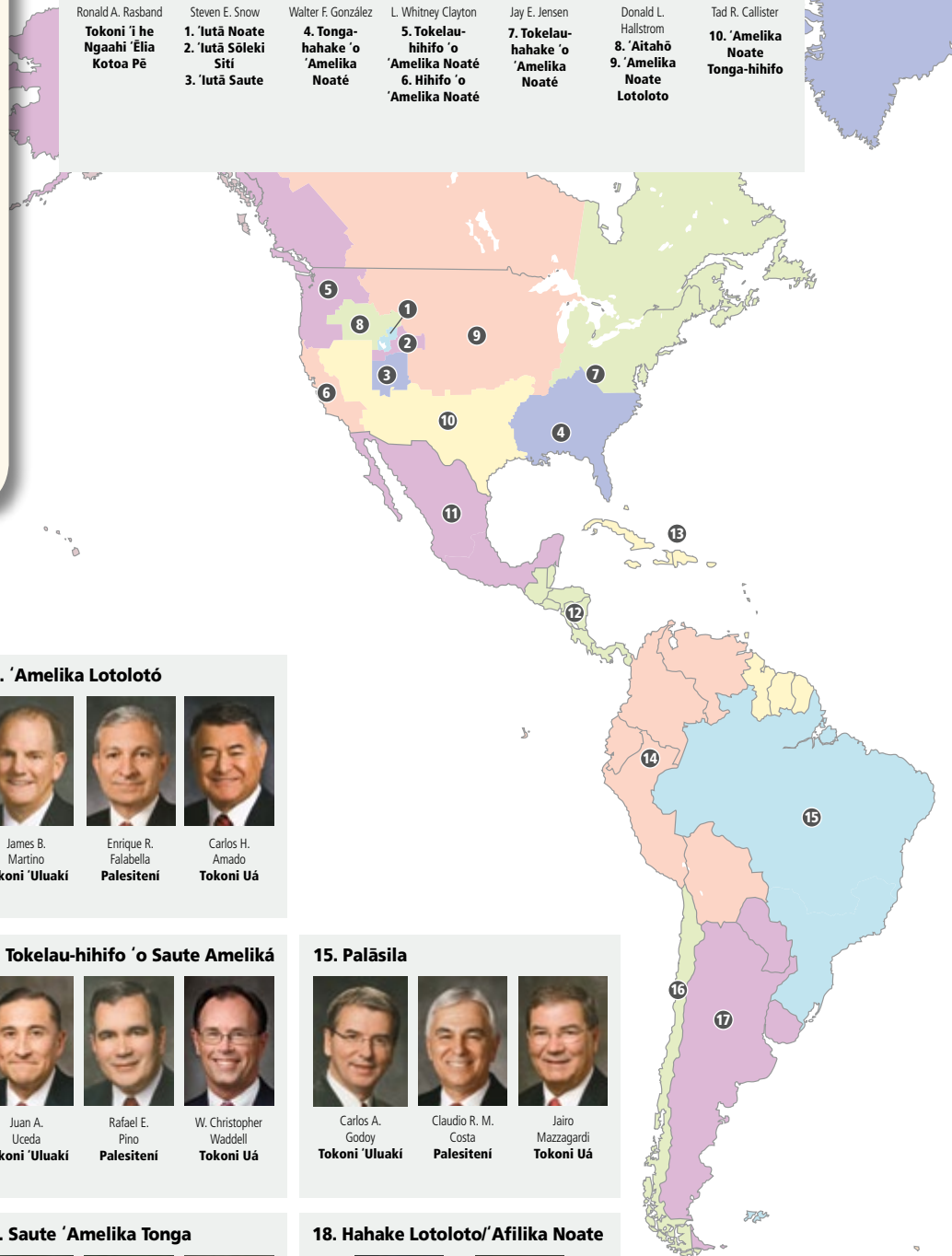
Jay E. Jensen
7. Tokelau-hahake 'o 'Amelika Noaté

Donald L. Hallstrom
8. 'Aitahō
9. 'Amelika Noate Lotoloto

Tad R. Callister
10. 'Amelika Noate Tonga-hihifo

11. Mekisikou

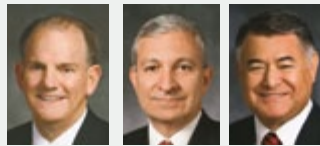

Benjamin De Hoyos
Tokoni 'Uluaki

Daniel L. Johnson
Palesiteni

Octaviano Tenorio
Tokoni Uā

12. 'Amelika Lotolotó

James B. Martino
Tokoni 'Uluaki

Enrique R. Falabella
Palesiteni

Carlos H. Amado
Tokoni Uā

13. Kalipiané

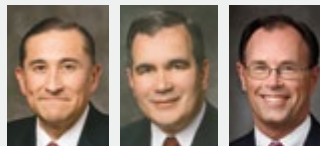

Wilford W. Andersen
Tokoni 'Uluaki

Francisco J. Viñas
Palesiteni

J. Devn Cornish
Tokoni Uā

14. Tokelau-hihifo 'o Saute Ameliká

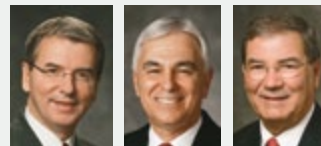

Juan A. Uceda
Tokoni 'Uluaki

Rafael E. Pino
Palesiteni

W. Christopher Waddell
Tokoni Uā

15. Palāsila

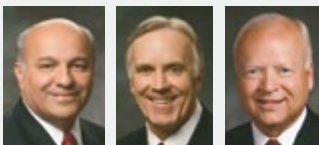

Carlos A. Godoy
Tokoni 'Uluaki

Claudio R. M. Costa
Palesiteni

Jairo Mazzagardi
Tokoni Uā

16. Silei

Jorge F. Zeballos
Tokoni 'Uluaki

Lawrence E. Corbridge
Palesiteni

Kent F. Richards
Tokoni Uā

17. Saute 'Amelika Tonga

Marcos A. Aidukaitis
Tokoni 'Uluaki

Mervyn B. Arnold
Palesiteni

Bradley D. Foster
Tokoni Uā

18. Hahake Lotoloto/ Afilika Noate

Bruce D. Porter
Pule 'i mei he Hetikuotá

Paul B. Pieper

19. 'Iulope

Gérald Causé Tokoni 'Uluaki
Erich W. Kopschke Palesiteni
José A. Teixeira Tokoni Uá

20. 'Iulope Hahake

Larry R. Lawrence Tokoni 'Uluaki
Gregory A. Schwitzer Palesiteni
Randall K. Bennett Tokoni Uá

21. 'Ēsia

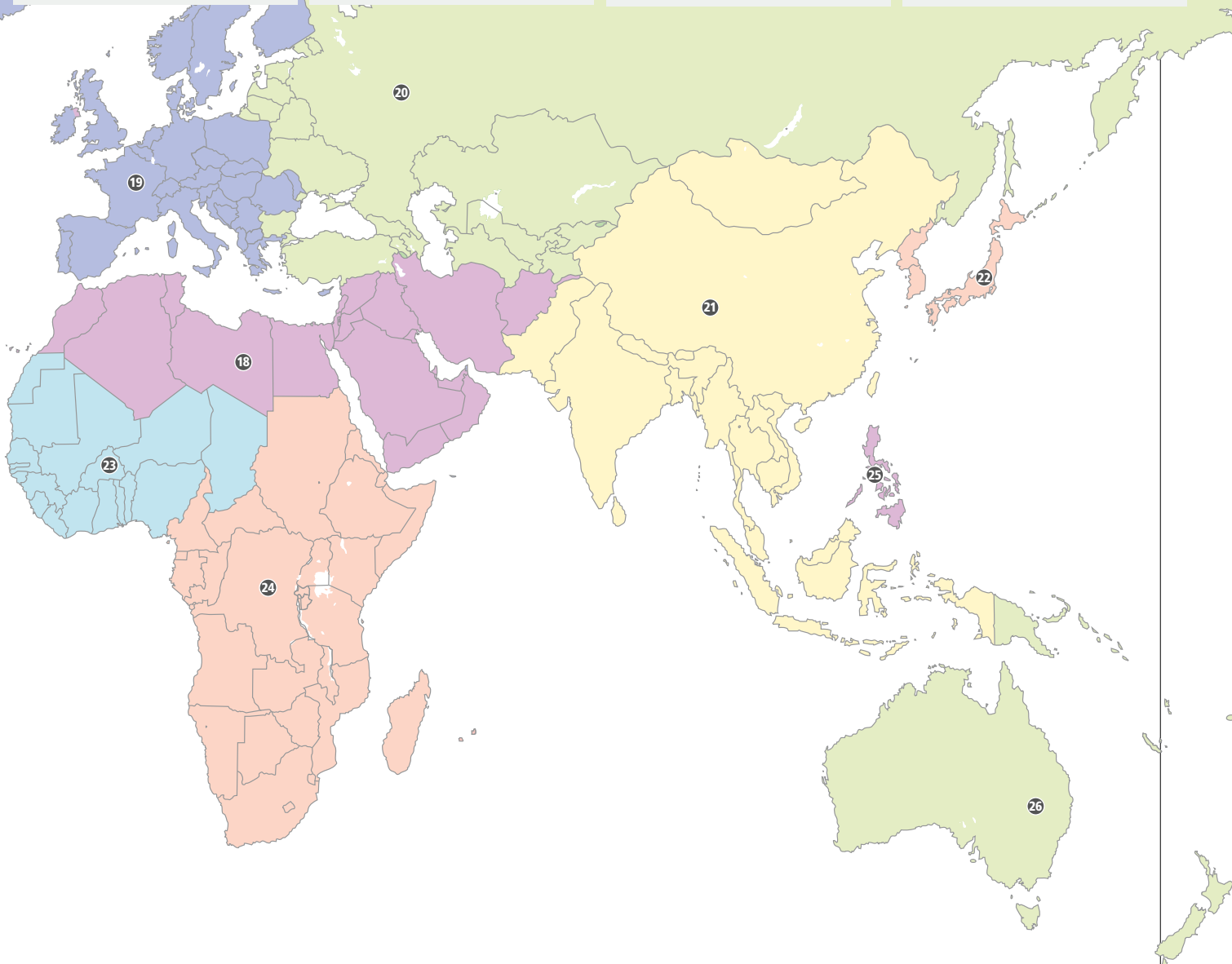

Kent D. Watson Tokoni 'Uluaki
Anthony D. Perkins Palesiteni
Gerrit W. Gong Tokoni Uá

22. 'Ēsia Tokelau

Michael T. Ringwood Tokoni 'Uluaki
Gary E. Stevenson Palesiteni
Koichi Aoyagi Tokoni Uá

23. 'Afilika Hihifo

Joseph W. Sitati Tokoni 'Uluaki
John B. Dickson Palesiteni
LeGrand R. Curtis Jr. Tokoni Uá

24. 'Afilika Tonga-hahake

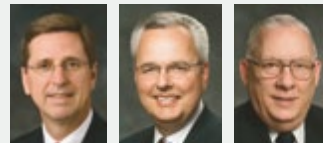
Ulisses Soares Tokoni 'Uluaki
Dale G. Renlund Palesiteni
Carl B. Cook Tokoni Uá

25. 'Otu Filipaini

Brent H. Nielson Tokoni 'Uluaki
Michael John U. Teh Palesiteni
Ian S. Arden Tokoni Uá

26. Pasifiki

Kevin W. Pearson Tokoni 'Uluaki
James J. Hamula Palesiteni
F. Michael Watson Tokoni Uá

NGAAHI
ONGOONGO
NOUNOU MEI
MĀMANÍ

**Hokohoko Atu Hono
'Oatu 'e he Siasí 'a e
Tokoní ki Siapaní**

'Oku kei hokohoko atu hono 'oatu 'e he Siasí 'a e ngaahi nāunaú mo e tokoni ki he fonuá, hili 'a e mofuike fakamanavahē na'e tō 'i Siapaní 'i he 'aho 11 Mā'asi 2011 'a ia na'e 9.0 hono mālohí.

Kuo laka hake 'i he toni 'e 150 'a e ngaahi nāunau mei he ngaahi ngāue tokoni 'a e Siasí kuo tufaki atú: me'akai, vai, ngaahi kafu, ngaahi mohenga, ngaahi nāunau haisini, vala, mo e penisini. Kuo laka hake he kāingalotu Siasí 'e toko 7,000 kuo nau foaki e ngaahi houa ngāue ne lahi hake 'i he 60,000 ki he ngāue tokoní.

**Tānaki Atu ki he
FamilySearch ha Ngaahi
Lekooti 'e Hiva Miliona
mei Hungali**

'I he ngaahi lekooti fakava'apule'anga fo'ou 'e 11.5 miliona na'e tānaki atu ki he FamilySearch 'i Mā'asi, ko e 9 miliona ai mei Hungali.

Ko e ngaahi lekooti ko ia 'e hiva miliona kuo 'osi fakahoko-hoko fakamotu'aleá, ko e 'uluaki ia 'i he kongá 'e tolu 'o e ngaahi lekooti mei Hungali 'e pulusi 'i he ta'u ko 'eni ka hokó. Makehe mei he ngaahi lekooti ko 'ení, 'oku ma'u atu he taimí ni 'i he FamilySearch ha ngaahi ngāue fo'ou mei Hungali ke fakahoko-hoko fakamotu'alea 'e he kau ngāue'ofá. ■

*Ke vakai ki he
ngaahi mape
'o e ngaahi
misiona fo'ou,
'a'ahi ki he
lds.org/church/
news/2011
-mission
-boundary
-changes.*

Toe Fokotu'utu'u 'e he Siasí 'a e Ngaahi Ngata'anga 'o e Misioná

Na'e fokotu'u 'e he Siasí ha ngaahi misiona fo'ou 'e nima mo fakataha'i e ngaahi misiona kaungā'api 'i he 2011, ke vahevahe lelei ange 'a e ngaahi ma'u'anga tokoní 'o fakatatau mo e feliliuaki 'a e ngaahi fie ma'ú. Ko e lahi 'o e ngaahi misiona fakamāmanilahí ko e 340.

Kuo fokotu'u 'e he Siasí 'a e ngaahi misiona ko 'ení:

Ko e Misiona Penina Kotonou—'oku kau ai 'a Penina mo Toko—na'e fa'ufa'u ia mei he kongá 'o e misiona na'e 'iloa kimu'a ko e Misiona 'Aivoli Kousi 'Apitasaní.

'Oku ma'u 'a e Misiona Mekisikou Mekisikou Siti Tonga-hahaké mei hono toe vahevahe 'o e ngaahi Misiona Mekisikou Mekisikou Siti Hahaké, Mekisikou, Mekisikou Siti Tokelau-hihifó, mo e Mekisikou Mekisikou Siti Sauté.

Na'e ma'u 'a e Misiona Pelū Sikalaió mei he ongo Misiona Pelū Piulá mo e Pelū Tuluiló.

Na'e fokotu'u 'a e Misiona Filipaini Keisoni Siti Noaté mei hono vahevahe 'o e ongo Misiona Filipaini Manilá mo e Filipaini Keisoni Sítí.

Na'e vahevahe atu 'a e Misiona Semipia Lusaká ki he Misiona Simipāpue Halalé pea 'e kau ai mo e fonua ko Malauí.

Na'e fakataha'i 'a e ngaahi misiona ko 'ení:

Na'e fakataha'i 'a Kānata Tolonitō Hahake mo Kānata Tolonitō Hihifo ke hoko ko e Misiona Kānata Tolonitō.

Na'e fakakau atu 'a e Misiona Konetiketi Haatifōtí ki he Misiona Masasiuseti Positoní.

Na'e toe vahevahe 'a e ngaahi Misiona Fololita Siakisonivilá, Fololita Talahasí, Siōsia 'Atilanitaá, mo Saute Kalolaina Kolomupia ke nau takitaha ma'u ha kongá 'o e Misiona na'e 'iloa kimu'a ko e Siōsia Meikoní.

Na'e hoko 'a e Misiona Potukali Potó ko e kongá 'o e Misiona Potukali Lisiponí.

Na'e vahevahe 'a e ongo Misiona Falanisē Pālesí mo Falanisē Tulusí ke kau atu ki ai 'a e 'ēlia 'o e Misiona Suisalani Sinivá. (Toe tānaki atu ki ai, na'e hiki ki Laione 'a e hetikuota 'o e Misiona Falanisē Tulusí, pea na'e lilii 'a e hingoa 'o e misioná ko Falanisē Laioné.)

Na'e vahevahe 'a e ongo misiona 'Ela Salavatoa Seni Salavatoa 'Īsité mo e 'Ela Salavatoa Seni Salavatoa Uēsité/Pealisé. 'Oku hoko he taimí ni 'a e misiona 'Īsité ko e Misiona 'Ela Salavatoa Seni Salavatoá, pea ko e Uēsité ko e Misiona 'Ela Salavatoa Sanitā 'Aná/Pealisé. ■

TOHI KI HE 'ĒTITĀ

Ma'u 'e he *Liahoná* 'a e Ngaahi Tali

Kuo hoko 'a e *Liahoná* ko ha tāpuaki lahi kiate au, ki hoku fāmilī, mo kinautolu kotoa pē kuó u ma'u faingamālie ke talanoa mo ia 'o kau ki he Siasi. 'I he taimi ko ia 'oku ou fie ma'u ai ha fale'í, 'oku ou 'alu ki he *Liahoná*, pea 'oku ou ma'u ma'u pē 'a e tali 'oku ou fie ma'ú. 'Oku fakafo'ofa foki mo e *Liahoná* 'i he 'Initanetī—'okú ne tokonī'i au ke u teuteu ha ngaahi malanga mo ha lēsoni 'aki hono fakahaofi ha taimi lahi mei he fekumí.

Maliō Palasa Sanitana, Palāsila

Ko ha Fakahinohino ma'a Nautolu 'Oku Fekumí

'I he taimi 'oku ou lau ai 'a e *Liahoná* 'i he māhina takitaha, 'okú ne 'omi kiate au ha me'a lahi ange 'i he me'a na'á ku ma'u kimu'á. 'Okú ne fakamanatu mai kiate au 'a e 'ofa 'a e Fakamo'uí pea tokonī'i au ke u toe lelei ange. 'Okú ou 'ilo'í ko e makasini ko 'enī ko ha fakahinohino ia ma'a nautolu 'oku fekumi mo'oni ki he fakahinohinó.

'Enisi-Loleini Kouatiō, Koate ti 'Aivoli

Ongo'i e Laumālie 'o e Ngaahi Le'ó 'o e Kāingalotu 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní

'Okú 'alu pē 'a e taimí mo e toe lelei ange 'a e *Liahoná* 'i he māhina takitaha. 'Okú ou fiefia 'i he taimi 'oku ou ma'u ai ia, he 'oku ou 'ilo'í pau te u ma'u ai ha ngaahi pōpoaki fakalaumālie. 'Okú ou sai'ia makehe 'i he Ngaahi Le'ó 'o e Kāingalotu 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní. 'Okú ou ongo'í 'a e Laumālie 'i he taimi 'oku ou lau ai ki he nī'ihī 'oku nau ikuna'í 'a e ngaahi faingata'á mo e 'ahī'ahī koe'uhī ko e fa'ifa'itaki'anga mo e ngaahi akonaki 'a e Huhu'í.

Sila 'Uamapa, Mousemipiki

Kātaki 'o 'ave ho'o ngaahi fakakaukau pe fokotu'ú ki he liahona@ldschurch.org. 'E lava pē ke liliu 'a e ngaahi faitohi koe'uhī ke nounou pe toe mahinongofua. ■

NGAAHI FAKAKAUKAU MA'Ā E EFIAFI FAKAFĀMILI 'I 'APÍ

'Okú 'i he makasini ko 'enī ha ngaahi fakamatala mo ha ngaahi 'ekitiviti 'e lava ke faka'aonga 'i ki he efiafi fakafāmilī 'i 'apí. Ko ha ngaahi sīpinga pē 'enī 'e nī'ihī.

"Tāpuekina e To'u Tangata Lahi Tu'unga 'i ha Paionia Loto To'a 'e Taha," peesi 16: 'I ho'o vahevahe 'a e fakamatala ko 'enī mo ho fāmilī, fakakaukau ke mou fealea'aki ki hono tākiekina 'e he sīpinga 'a Salá 'a 'ene tamaí. Alea'í pe 'e lava fēfē 'e ho'o hoko ko ha sīpingá 'o tākiekina e nī'ihī 'oku mou feohi ki he lelei pe koví. Fokotu'ú ha taumu'a ke hoko ko ha "paionia lototo'a" 'i he 'aho kotoa pē.

Na'á Ne 'Eke Mai Ia Kiate Au?", peesi 42: Lolotonga hono vakai'i e fakamatalá, faka'ilo-nga'í mo fakafehoanaki e ngaahi me'a 'oku hoha'a ki ai e kāingalotu e Siasí fekau'aki mo honau ngaahi uiui'í. Lau 'a e kongá 'o e lea 'a Palesiteni Monisoní pea toki alea'í e ngaahi founga ke fakaafē'í ai 'a e tokoni 'a e Tamai Hēvaní 'i hono fakahoko ho ngaahi fatongjá. Fakakaukau ke toe vakai'í 'a e ngaahi ma'u-anga tokoni 'oku lisi atu 'i he "Ma'u Tokoni mei he Ngaahi Ma'u'anga Tokoni Kehé."

"Ko e Siasi Mo'oni mo Mo'ui Pē Taha," peesi 48: Fakakaukau ke lisi 'a e ngaahi me'a 'e tolu na'e pehē 'e 'Eletā 'Oakesi 'okú ne 'ai

'a e Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'onī'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní ko e Siasi mo'oni mo mo'ui pē taha 'i he mā-

maní. Alea'í 'a e kongá taki taha mo e founga 'okú ne tāpuekina ai ho fāmilī. Mahalo te ke fakakaukau ke fakafaiva'í e founga 'e lava ai ho fāmilī 'o fakamo'oni ki he ngaahi kongá ko 'enī kiate kinautolu 'o e ngaahi siasi kehé.

"Ngaahi Fakalaululotó," peesi 60: Hili ho'omou lau fakataha 'a e fakamatalá, tuku ki he mēmipa takitaha 'o e fāmilī ke nau sio ki ha sio'ata pea fakamatala 'a e me'a 'oku nau sio ki aí. Tokonī'i e tokotaha takitaha ke ne 'ilo'í 'okú ne sio ki ha fānau 'a e Tamai Hēvaní. Mahalo te ke fie ma'u ke alea'í mo fai ha fakamo'oni ki he lahi 'o e 'ofa 'okú Ne foaki kiate kitautolu taki taha mo e mahu'inga ke tuku 'etau falalá kiate lá. Mahalo na'á ke fakakaukau ke mou lau fakataha 'a e Saame 56:4 mo e 1 Kolinitō 2:9.

Ko ha Lēsoni Fakamo'oni

'I he taimi na'á ku fuofua mali ai mo hoku husepānití, na'á ku hoha'a na'a 'ikai fakafiemālie pe toutou fai e me'a tatau he'ema efiafi fakafāmilī he 'okú ma toko ua pē. Na'á ku fakakaukau 'e 'osi 'a e ngaahi me'a ke ma feako'aki aí. Ka na'e faka'ohovale'í au 'e hoku husepānití 'i he'ema 'uluaki pō Mōnitē 'aki 'ene pehē mai, " 'Okú ou fie fai 'eku fakamo'oni." Na'á ne hoko atu ke vahevahe 'ene fakamo'oni ki he Fakamo'uí mo e nofo malí. Hili 'ene fakamo'oni, na'á ku vahevahe leva 'eku fakamo'oni. Na'e hoko ia ko ha efiafi te u mata'ikoloa'aki ma'u pē. Neongo na'e 'ikai ke ne 'ilo'í 'eku hoha'a ki he efiafi fakafāmilī 'i 'apí, ka na'á ne fakahoko e tali ki aí, peá u 'ilo'í ko e efiafi fakafāmilī 'i he 'apí takitaha ko ha a'usia fakalaumālie ia ke u 'amanaki atu ki ai.

Talu mei ai mo e hoko 'a e fakamo'oni ko ha tukufakaholo ia 'i he'ema ngaahi efiafi fakafāmilī 'i 'apí. Neongo ko e taimi ní 'oku 'i ai homa kī'i 'ōfefine sī'isī'í pea 'okú ma fakafe'unga'í 'a e lēsoni kiate ia, 'oku 'ikai tuku ai hono fakahoko 'ema fakamo'oni. 'Okú ou 'amanaki fiefia atu ki he 'aho te u lava ai 'o fanongo ki he ngaahi fakamo'oni 'a 'eku fānau mo e taimi te u lava 'o ako'í ai kiate kinautolu 'a e mahu'inga 'o e ngaahi fakamo'oni. ■

Haiti 'Aikilianu, Kenitaki, 'Amelika

KO E TALANOA FAKATĀTĀ 'O E FU'U SIAINÉ

Fai 'e Anton T. Kumarasamy

'i hono talanoa'i kia Linda J. Later

“Suli Lengikā 'a ia 'oku ou nofo aí 'oku lahi 'aupito ai e 'ulu siainé. 'Oku molū honau sinó, 'a ia 'oku faingofua hono tu'usi 'aki e helé, ka 'oku 'ikai fakalavea'i 'e ha taha e fu'u siainé koe'uhí he 'oku fua lelei.

'I he ngaahi ta'u lahi kuohilí he'eku kei si'í, na'e tō mai ha afā lahi. Hili e afaá, ne u 'alu ki tu'a 'o 'ilo ne holo e fu'u siaine 'e taha; ne ta'aki ia ki 'olunga pea mafesifesi hono laú. Ne u fakakaukau ko e me'a fakafiefia ke tu'usi hono sinó, pea ne u hū leva ki fale ke 'omi e helé. Ka 'i he teu ke u tu'usí, na'e ta'ofi au he'eku kuitangatá.

Na'á ne talamai, “He 'ikai te ke fakalavea'i e fu'u siainé.”

Ne u 'eke ange, “Ko e hā hono 'uhingá? 'Oku 'ikai ke toe 'i ai hano 'aonga, pea 'e fakafiefia hono tu'usí.”

Na'e 'ikai lea mai 'eku kuitangatá kae kamo mai ke u muimui ange kiate ia. Na'á ne talamai ke tu'usi ha fu'u va'akau lahi. Peá ma foki mai ki he feitu'u na'e holo ai e fu'u siainé. Pea neongo 'ene ngali ta'e'aongá, ka na'á ma ngāue ke toe fokotu'u ia ki 'olunga. Hili 'ene tu'u hangatonú, na'e teketeke 'aki leva ia e fu'u va'akaú.

Na'e talamai he'eku kuitangatá, “'Anitoni, 'oku ou loto ke ke tokanga'i e fu'u siaine ko 'ení he 'aho kotoa pea fakapapau'i 'oku tu'u hangatonu ma'u pē. Te ke fu'ifu'i mo tauhi ia he 'aho kotoa.”

'I he pongipongi kotoa pē ne u vakai'i e fu'u siainé ke fakapapau'i 'oku tu'u hangatonu

Ne hangē kuo mate e fu'u siainé 'i hono holoki 'e he afaá. Ka 'i he 'ofá, tokangá, mo hono tauhi he 'aho kotoa peé, na'e 'ikai ngata pē 'i he'ene mo'uí ka na'e toe fua foki.

pē hono sinó. Ne u fakafonu ha kane vai he 'aho kotoa 'o fu'ifu'i takai hono aká. Na'á ku faivelenga 'i hono tauhi e fu'u siainé 'o hangē ko 'ene fie ma'ú.

Ne taimi si'i pē kuo kamata ke laku fua mai, pea 'asi mai leva e ngaahi fo'i siainé. 'I he taimi na'e

momoho aí, na'e tufa he'eku kui tangatá e fo'i siaine ki he mēmipa kotoa 'o e fāmilí. Ne u fiefia he'eku mamata atu ki he'enu fohi e siainé 'o kaí. Ne 'ikai toe 'i ai ha siaine ia 'e ifo ange ai, pea na'e fakafiefia kiate au ke mamata 'oku fiefia ai hoku fāmilí.

Ko ha ngaahi ta'u lahi 'aupito ia ki mu'a peá u toki kau ki he Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní. Ka ko e lēsoni ne u ako mei he'eku tauhi 'a e fu'u siainé 'oku fakatatau ia ki he'eku mo'uí he 'ahó ni. 'I hoku uiui'i faka-Siasí mo 'eku ngāue fakatoketaá, 'oku ou fa'a 'ilo e kakai 'oku fefa'uhi mo e faingata'á. Pea hangē ko e fu'u siainé, 'oku li'ekina e kakaí ni, mole honau faka'ofa'ofá, pea siva e 'amanakí—'i he anga 'enu fakakaukaú. 'I he'eku fakakaukau ke tukuange kinautolú, 'oku ou manatu ki he melie 'o e fu'u siaine ko iá peá u lototo'a leva ke tokoni'i kinautolu ke nau tu'u hangatonu, 'i hono poupu'i, fafanga'i, mo tokanga'i faka-'aho kinautolu 'o hangē ko ia na'e mei fai 'e he Fakamo'uí.

Na'e fiefia hoku fāmilí he melie 'a e siainé, ka na'e talanoa e Tohi 'a Molomoná ia ki ha fa'ahinga fua'i 'akau 'e taha—'a ia 'oku “melie 'aupito ia” mo “lelei ange ia 'i he fua kehe kotoa pē” (vakai, 1 Nifai 8:11–12). Te tau lava ke fiefia 'i he'etau tokoni'i kinautolu 'oku faingata'a'ia ke 'ilo honau halá 'i he kakapu 'o e fakapo'ulí pea tatakí kinautolu ke ma'u e fua 'oku melie ange 'i he me'a kotoa peé—ko e fua 'o e mo'uí ta'engatá. ■

'Uluaki Matalá, tā 'e Annie Henrie

“Pea talaange 'e Sīsū kiate kinautolu, 'E toetoe si'i pē 'ene 'iate kimoutolu 'a e māmā. 'Eve'eva lolotonga ho'omou ma'u 'a e māmā, telia na'a tō 'a e po'ulí kiate kimoutolu: he ko ia 'oku 'eve'eva 'i he

po'ulí, 'oku 'ikai 'ilo 'e ia pe ko 'ene 'alú ki fē.

“I ho'omou kei ma'u 'a e māmā, tui ki he māmā, koe'uhí ke mou hoko ko e fānau 'a e māmā” (Stone 12:35–36).

**Ko e hā 'a e me'a 'okú ne 'ai
'a e mo'uí ke potupotutataú?**

Na'e fokotu'u mai 'e 'Eletā L.
Tomu Peuli 'o e Kōlomu 'o e Kau
'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā
Uá ha founga 'e fā 'e lava ai 'e he
Kāingalotú 'o fokotu'u ha mo'ui
angatonu 'oku potupotutataú:

1. Tauhi honau sino faka'ofó'ofá ke
ma'a mo mā'oni'oni hangē ko e
ngaahi tempale 'o e 'Otuá.
2. Fakamu'omu'a 'a e ako mo e 'ilo
fakalaumālie mei he 'Otuá.
3. Hoko ko ha to'u tangata falala-
'anga pea faka'aonga'i e fakava'e
ko e ngaahi mo'oni ta'engata 'o e
ongoongoleleí ke fokotu'u ai ha
ngaahi tu'unga mo'ui mo ha ngaahi
'ulungāanga mahu'inga.
4. Fekumi ke ako mei he ngaahi
mo'oni ta'engata 'oku 'i he folofola
mā'oni'oni.

**Vakai "Ko e Tukufakaholo 'o ha
Mo'ui Angatonu 'oku Potupotu-
tatau," peesi 30.**

